

SISTEMSKI PRISTOP PRI REHABILITACIJI V ZAPORIH

Vključujoče izobraževanje in rehabilitacija

Model za mladoletne storilce kaznivih dejanj

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Razvoj modela vključujočega izobraževanja in rehabilitacije za mladoletne storilce kaznivih dejanj

Model vključujočega izobraževanja in rehabilitacije za mladoletne storilce kaznivih dejanj

Uredila:

prof. Joseph Giordmaina

Michela Scalpello

Ta knjiga je prvi rezultat projekta, ki se financira v okviru programa Erasmus+ KA3: Socialno vključevanje z izobraževanjem, usposabljanjem in mladino z naslovom »Vključujoč pristop k socialni rehabilitaciji in izobraževanju zapornikov« z akronimom REEDU v skladu s sporazumom o dodelitvi sredstev številka 621439-EPP-1-2020-1-SI-EPPKA3-IPI-SOC-IN.

Mnenja, izražena v tej publikaciji, so izključno mnenja avtorjev. Nikakor ne odražajo mnenj ali stališč Komisije ali članov partnerstva.

Kazalo vsebine

Združevanje projektnega učenja, pozitivne kriminologije in sistemskih praks v kontekstu zapora	4
Sistemski pristop	11
Pozitivna kriminologija	20
Noben mladostnik ni otok. Raziskovanje vpletenosti mladih odraslih v kazniva dejanja in njihovih družinskih odnosov	38
Ciljati visoko, delati dobro in rasti. Kritični pregled odpornosti in rehabilitacije mladih, ki so storili kaznivo dejanje.	60
Vzorniki kot glas uspeha	80
Projektno učenje: ustvarjanje učne skupnosti	98

Združevanje projektnega učenja, pozitivne kriminologije in sistemskih praks v kontekstu zapora

Joseph Giordmaina

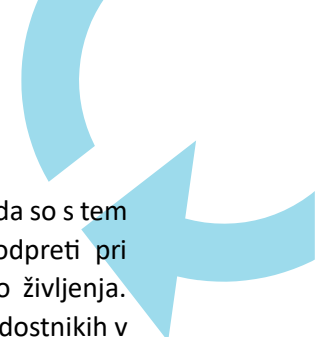
V letu 2019 je skupina predstavnikov iz različnih držav, ki se zanimajo za izobraževanje in rehabilitacijo v zaporih, v okviru programa Erasmus+, podprogram Podpora za reformo politik, oddala prijavo na razpis EACEA-34-2019 v akciji: Vključevanje v družbo z izobraževanjem, usposabljanjem in mladino. Ta podakcija se osredotoča na segment Socialno vključevanje in skupne vrednote: prispevek na področju izobraževanja. Partnerji so se neformalno sestali, da bi razpravljali o vlogi, in sklenili, da se bodo osredotočili na vključujoč pristop k osebam v zaporu, socialno rehabilitacijo in izobraževanje. Po fazi prijave so bila partnerjem dodeljena sredstva za triletni projekt z naslovom: Vključujoče izobraževanje in rehabilitacija, Model za mladoletne storilce kaznivih dejanj, katerega akronim je REEDU. Partnerstvo sestavljajo organizacija prijaviteljica, Center za izobraževanje in kulturo Trebnje (CIK), Skupnost centrov za socialno delo Slovenije (SCSD), Platforma za izobraževanje in ponovni vstop v družbo v okviru Univerze na Malti (UM), Mednarodno združenje za korekcijsko in forenzično psihologijo v Evropi (IACFP Europe), Ministrstvo za pravosodje in ustavo v Bremnu ter zapor Baia Mare v Romuniji. Partnerstvo je za izvedbo projekta prejelo skoraj pol milijona evrov.

Projekt

Projekt promovira idejo, da je za odpornost in opustitev kaznivih dejanj potrebna podpora družine in skupnosti ter da je za uspešne rehabilitacijske programe v zaporih, zlasti tiste, ki se osredotočajo na delo z mladoletniki, nujno, da se vanje vključijo pomembne druge osebe. Družina velja za prvi model skupnosti, v katerem se socializiramo in si delimo vrednote, kot so resnica, spoštovanje, ljubezen in solidarnost (Brighouse in Swift, 2014). To je kraj, kjer se vzgajamo in uvajamo v norme družbe, v kateri živimo. Te vrednote nato delimo z razširjeno družino in sčasoma z zunanjim svetom, kot so šole, delovno mesto in širši družbeni krog.

Te temeljne vrednote podpira skupnost, medtem ko se z odraščanjem otrok uvajajo druge: demokracija, enakost, pravna pravila, nediskriminacija itd. Na žalost se včasih lahko zgodi dvoje. Prvo je to, da lahko člani družine iz določenih razlogov zavržejo te vrednote in se začnejo obnašati antisocialno. Drugo je, da vsi niso vzgojeni v skladu z vrednotami, ki veljajo v njihovi družbi. Nekatere družine dejansko izpovedujejo antisocialne vrednote in spodbujajo življenje na robu običajnih družbenih meja, vključno s kriminalnim življenjem. V skrajnih primerih se zapor pogosto uporablja kot kazen za takšno vedenje. Zapor se uporablja tudi kot sredstvo, s katerim se te posameznike zaradi večje splošne zaščite družbe zadržuje na zaprtem območju. Partnerji v projektu verjamejo, da zapor ponuja tudi priložnosti za spremembo, rehabilitacijo in sčasoma uspešen ponovni vstop v širšo družbo.

Predpostavka tega projekta je, da je oseba tako v zaporu med prestajanjem zaporne kazni kot tudi po izpustu obravnavana kot del družbe. Partnerji v projektu menijo, da je podpora ožje družine pomemben deležnik za uspešno ponovno vključitev osebe v zaporu v širšo družbo. Izraz »družina« je treba razumeti v najširšem pomenu, torej kot tiste osebe, ki so za osebo v zaporu pomembne. Partnerji tega projekta se zavedajo, da je v zaporih veliko osamljenih oseb, ki nimajo ožje družine ali pa jih je ta zapustila. V takem primeru se v tem projektu za osebe v zaporu kot pomembni drugi štejejo prijatelji

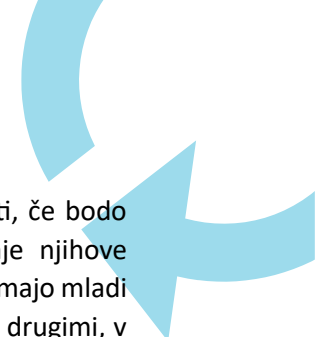
ali člani različnih nevladnih organizacij, ki prispevajo k rehabilitaciji. Partnerji so prepričani, da so s tem projektom prišli do razmeroma inovativne prakse, s katero želijo osebe v zaporih podpreti pri razmisleku o njihovih državljskih obveznostih in veščinah ter vrednotah in odnosu do življenja. Končni cilj je, da bi osebe v zaporu po izpustitvi lahko živele odgovorno. Poudarek je na mladostnikih v zaporih.

Glavni pristop k uspešni reintegraciji so po mnenju partnerstva področja, ki so se že sama po sebi izkazala za uspešna, vendar se v zaporniškem okolju skoraj nikoli niso združevala, da bi se dosegli zgoraj navedeni cilji. Ta vključujejo sistemski terapevtski pristop (Johnsen in Torsteinsson, 2018), ki je vpet v filozofijo pozitivne kriminologije (Ronel in Elisha, 2011), s projekti neformalnega izobraževanja (Henry, 2012) in pozitivnim modeliranjem (Veugelers, 2000) v zaporniškem okolju. To je zahtevna naloga, ki potrebuje razlago. Naslednja poglavja podrobneje pojasnjujejo te elemente.

Podobno kot pri izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, kjer sta bili dolga leta v ospredju intervencija in korekcija otrokove invalidnosti, so rehabilitacijski programi v zaporih običajno usmerjeni v »korektivne« ukrepe, ki se osredotočajo na pomanjkljivosti zaprte osebe. Nič čudnega, da se večina zaporskih ustanov imenuje »popravni zavodi«. Takšen pristop se pogosto imenuje »model pomanjkljivosti« (Warner, 2007), pri katerem je poudarek na slabostih oziroma pomanjkljivostih posameznika. Posameznik je problem in problem je treba popraviti individualno. To spominja na odnos med pacientom in zdravnikom, ki posameznika zdravi z ustreznim »zdravilom«, dokler niso doseženi korekcijski cilji (Lehman, 1972). Pri sistemskem pristopu je usmeritev drugačna. Na ta pristop močno vpliva socialni konstrukcionizem. Socialni konstrukcionizem govori o tem, da posameznik ne razvije pomenov sam, temveč znotraj skupine drugih. Na podlagi socialnega konstruktivizma so nastali številni podobni sistemski pristopi k zdravljenju, vključno s sodelovalnim, narativnim, v rešitev usmerjenim, dialoškim in konstruktivističnim terapevtskim pristopom (Heatherington in Johnson, 2019). Te oblike terapij se osredotočajo na odnose skupine ljudi ter njihove misli in občutke, ne pa zgolj na misli in občutke posameznika. To ne pomeni, da se ne dela s posameznikom samim, vendar se teorija zelo osredotoča na skupino pomembnih drugih. Eno temeljnih prepričanj tega pristopa je, da se naša osebnost, to, kar smo, soustvarja v pogovorih in komunikaciji z drugimi (Burnham, 1992). Dalida Smlatič, strokovnjakinja iz Slovenije, v poglavju z naslovom Sistemski pristop bralcem predstavi ta pristop k terapiji. V prvem delu poglavja predstavi ozadje te teorije ter jo poveže s teorijami ekoloških sistemov in družinskih sistemov (Bronfenbrenner, 1977). Podrobno je pojasnjenih pet vrst okoljskih sistemov in njihova interakcija. Nato je obravnavan pomen družinskega sistema s temeljnim delom Bowena (1976) ter novejšimi deli Brodericka (1993) ter Sweezyja in Ziskinda (2013). Sledi razprava o ciklih sprememb in o tem, kako je mogoče ta model uporabiti pri mladostnikih. Poglavje se zaključuje z razpravo o uporabi sistema terapevtskega pristopa pri delu z mladimi v zaporu.

Projektna skupina meni, da lahko sistemski terapevtski pristop dobro deluje, če se uporablja z roko v roki s posebnim dojetjem zaprtih oseb, predvsem s pozitivno kriminologijo. Ta filozofija dopolnjuje sistemski pristop, saj oba pristopa pripisujeta pomen skupnosti in skupnim vrednotam v njej.

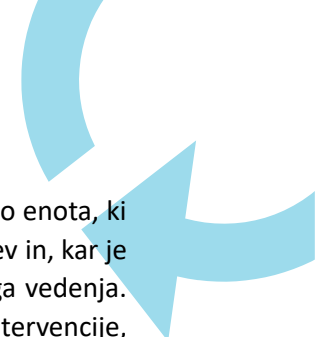
V poglavju 3 Ruth McFarlane pokaže, kako pozitivna kriminologija promovira stališče, ki spodbuja pozitivne odnose, dosegljive s sistemskim pristopom. Pozitivna kriminologija je bila izbrana kot glavni okvir projekta, saj spodbuja pozitivne izkušnje, konstruktivne odnose in vrednote, kot so skrb, spoštovanje in odgovornost. Razvoj teh vrednot je eden od ciljev tega projekta. To je način, kako vzpostaviti pripadnost majhni skupnosti kot izhodišče, ki se oblikuje z delovno dejavnostjo izobraževalnega projekta, in hkrati razvijati prosocialno identiteto. McFarlane obravnava in prikazuje, kako je mogoče združiti in uporabiti model dobrega življenja (GLM) in odzivnost na potrebe po tveganju (RNR) v pristopu, ki ga zagovarja to partnerstvo. McFarlane v celotnem poglavju poudarja, da bodo

imeli ljudje bolj verjetno pozitivno samopodobo in se vključevali v prosocialne dejavnosti, če bodo njihovo samopodobo krepile močne vezi z družino, smiselna zaposlitev in priznavanje njihove vrednosti. Zaporniško okolje lahko ob dobrem upravljanju ponudi varen prostor, v katerem imajo mladi možnost razvijati nove spretnosti in navade. Sistemski pristop jim bo olajšal povezovanje z drugimi, v tem primeru z drugimi mladostniki, pomembnimi drugimi, policisti, učitelji in socialnimi/terapevtskimi ekipami. Ta skupnost jim bo omogočila, da ponudijo pomoč drugim, gradijo lastno vrednost in prevzamejo odgovornost za svoj »projekt«. McFarlane na podlagi Eglasha (1957) opredeli štiri temeljne značilnosti takšne učne skupine: ponuja konstruktivne dejavnosti, ustvarjalnost in produktivnost, vodenje in odločnost ter močan občutek pripadnosti in sprejetosti skupine. V takšni sprejemajoči in vključujoči skupnosti imajo mladi možnost dialoga in sodelovanja z drugimi. To posamezniku zagotavlja vlogo, identiteto, vrstniško skupino in smisel. McFarlane navaja dve pomembni točki, ki ju je treba poudariti. Prva je, da je to izhodišče. Človek mora sčasoma preseči družino, pomembne druge. Povezati se je treba tudi z osebami v različnih družbenih okoljih, vključno s tistimi, ki jih srečujemo na delovnem mestu, vendar ne samo z njimi. Druga je potreba po temeljitem usposabljanju zaporniških uslužbencev, pri čemer je treba poudariti pomembnost pozitivnih odnosov z osebami v zaporu.

Sledi poglavje, v katerem je obravnavana publika, ki ji je projekt v glavnem namenjen, tj. mladi v zaporniških okoljih. Michela Scalpello, strokovnjakinja z Malte, v ozadju svojih argumentov bralcem predstavi pregled storitev za mlade v zaporih v partnerskih državah: na Malti, v Sloveniji, Romuniji in Nemčiji.

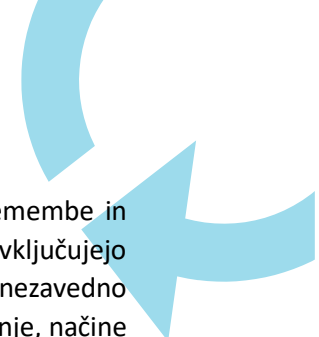
Poudarja, da se mora kazenskopравни sistem bolj osredotočiti na mladostnike v okviru sistema mladoletniškega pravosodja. Zaskrbljujoče je dejstvo, da je iz raziskav, zajetih v tem poglavju, razvidno, da je stopnja povratništva pri mladostnikih, ki so storili kaznivo dejanje, v Evropi visoka. Po mnenju avtorice bi bil eden od razlogov za to lahko dejstvo, da je malo rehabilitacijskih programov, ki bi bili neposredno namenjeni mladostnikom. Zdi se, da zapor mladim povzroča več škode kot koristi zaradi nasilja, ustrahovanja, zlorabe snovi in hudih travm, ki jih doživljajo v takem okolju. Scalpello je prišla do sklepa, da mladinski zaporji največkrat tlakujejo pot kriminaliteti v odraslosti. Glede na pregled literature, zajete v tem poglavju, se večina avtorjev strinja, da imajo mladi v zaporih problematično ozadje, vključno s pomanjkanjem prosocialnih modelov, po katerih bi se lahko zgledovali. Avtorica verjame, da se bodo negativni učinki zapora na nek način uravnotežili, če se bodo zavodi za prestajanje kazni zapora osredotočili na prosocialne vzorce, vključno z neformalno socialno podporo (Liebling in Maruna, 2013). To je odvisno od strokovnih ekip, ki delajo v zaporu, pa tudi od neformalne podpore pomembnih drugih, kot so družina, prijatelji in širša skupnost. Ta pristop je v tem poglavju označen kot »pristop celotnega sistema«. Avtorica na podlagi Hirschija (1969) opredeli štiri glavne odnose oziroma vezi, ki posameznika povezujejo z družbo: navezanost, vključenost v različne legitimne dejavnosti, zavezanost in prepričanje v veljavnost norm, ki jim je zavezan. Načelo diferencialne povezanosti je podrobno razloženo, saj je ključno za pristop, ki ga predlaga ta projekt. Glede na to načelo se posamezniki naučijo »opredelitev« prek »interakcij« in nato delujejo v skladu z njimi. Težava je v tem, da mladi včasih vstopajo v interakcijo z napačnimi dejanji, vključno s kaznivimi dejanji, in s svojim vedenjem podpirajo kriminaliteto. To se pogosto imenuje »teorija socialnega učenja« (Maisto, Carey in Bradizza, 1999), ki pojasnjuje tako socialno kot antisocialno vedenje. Daljše kot je obdobje takšne interakcije, večja kot je pogostost in intenzivnost takšnih dejanj, močnejši je njihov trajni učinek. Vprašanje, ki ga avtorica podrobno obravnava, je vpliv družine na antisocialno vedenje z negativnim modeliranjem. Raziskave kažejo, da ni družina tista, ki ima tako močan odločilen vpliv na poti, po kateri hodijo mladi, temveč »neugodne izkušnje iz otroštva« (Waite in Ryan, 2019), ki se razvrščajo in razlagajo v dve kategoriji: zlorabe in motnje v delovanju gospodinjstva. Zloraba vključuje spolno zlorabo, fizično zlorabo in duševno zlorabo. Disfunkcije v gospodinjstvu vključujejo zlorabo snovi,

duševne bolezni, nasilje v družini in zaporno kazen družinskega člana. Družina je za avtorico enota, ki omogoča vez med mladimi in družbo, saj zagotavlja ekonomsko podporo, zaščito, nastanitev in, kar je najpomembnejše, pripadnost. Zato ima ključno vlogo pri podpiranju pozitivnega človeškega vedenja. Scalpello opozarja na nekatere izzive, ki jih je treba upoštevati pri vključevanju družin v intervencije, kot jih predlaga ta projekt. Ti so razdeljeni v dve skupini: politične prakse in operativne prakse. Ti izzivi vključujejo čas in razpoložljivost družine, finančno zmogljivost za pot do zapora, čas obiskov, kolizijo med časom srečanj in delom ter nepripravljenost družine za sodelovanje.

Sarah Lewis v poglavju 5 preučuje odpornost v rehabilitaciji mladih, vključno z njihovo zrelostjo, odraslostjo, travmami, močjo značaja in odnosi. Eden od argumentov je, da mladi morda niso dovolj zreli, da bi razvili odpornost po težavah s pravosodnim sistemom. Za odpornost je potrebna stabilnost in mladi potrebujejo podporo, da jo dosežejo. Ena od prednosti zavoda za prestajanje kazni za mladoletnike je, da lahko ponudi takšno stabilnost in podporo. Predlagani projekt ponuja možnost, da se v času zapora okrepijo mladostnikov značaj in možnosti za uspeh. To je mogoče z razvijanjem veščin reševanja problemov, smiselne komunikacije ter upanja in možnosti za uspeh. Lewis po Mastenu (2001) opredeli psihološke sisteme, ki bi jih bilo treba upoštevati pri spodbujanju odpornosti in opuščanju kriminalnega vedenja: samoučinkovitost, navezanost, samoregulacija in motivacija. Projekt predlaga, da je mogoče te sisteme razviti s procesom ustvarjanja pomena iz izkušnje. Izkušnja je predlagani izobraževalni projekt kot središče, okoli katerega se odvijajo takšne dejavnosti. To je proces, ki mlade spodbuja, naj »naredijo nekaj dobrega« (Maruna, 2001), in v katerem se razvije nova identiteta, kjer premagajo ovire in pravzaprav postanejo boljši ljudje, saj se »slabo« spremeni v »dobro«. Projekt spodbuja to preobrazbeno vizijo, katere proces je enako pomemben kot končni cilj. Spodbuja območje v zaporu, ki ga lahko štejemo za »varen prostor«, pozitivno okolje, v katerem se lahko v skladu z Deweyjevo idejo o izobraževanju kot rasti (Dewey, 2020) človek razvije v nekaj boljšega. Ta varni prostor bi moral v rehabilitacijski proces vključevati družine, ki jih, kot je v prejšnjem poglavju poudarila Scalpello, v rehabilitacijskih programih v zaporih običajno ni. Zato ta projekt vključuje vrstnike, prijatelje, vzornike, vzgojitelje, lokalno skupnost in pomembne druge. Te zainteresirane strani lahko med seboj vzpostavijo sočuten, podporen in skrben odnos. Ravno gradnja odnosov lahko obnovi in ozdravi travme, nastale zaradi razpada odnosov, zlasti v družini. Če je tak projekt dobro zasnovan, naj bi spodbujal zaupanje med mladostniki v zaporu in drugimi ter jim dajal občutek, da je nekdo na njihovi strani, namesto da jih postavlja v situacijo »eden proti vsem«. Kot nas opozarja Lewis, mladi niso tako sposobni in samostojni kot odrasli, kar zadeva odpornost (Khanlou in Wray, 2014). Upoštevati jih je treba kot mlade, ki so skupaj z nami odraslimi odgovorni za zagotavljanje priložnosti za rast. Prav to obljublja ta projekt pri svojem izvajanju v partnerskih državah.

Michela Scalpello se v poglavju 6 poglobi v vrednote, omenjene v prejšnjih poglavjih, ter osredotoči na naloge zaporniškega osebja in mentorjev kot vzornikov v tem projektu. Vloge vzornikov v zaporu so opisane kot tri funkcije: biti vzornik vedenja, predstavljati, kaj je mogoče doseči, in biti navdihujoč. Scalpello na podlagi teorij socialnega učenja pokaže, kako je mogoče z družbenim okoljem, ki spodbuja pozitivno modeliranje, razviti vire, kot so kompetentnost, samozavest, povezanost, značaj in skrb, ki so opredeljeni v okviru pozitivnega razvoja mladih. Avtorica poudarja, da je lahko vsakdo vzornik, pri čemer je takšno vzorništvo lahko pozitivno ali negativno. Scalpello v razpravi o značilnostih vzornikov navaja, da je bolje, če imata vzornik in mladostnik podobne interese. Vzornik mladim prikaže možnosti in v njih vzbudi željo po prosocialnem življenju. Obstajata dve vrsti vzornikov: tisti, ki so osebi blizu, kot so vrstniki in prijatelji, in tisti oddaljeni, kot je osebje v zaporu. Za slednje biti vzornik morda ni lahko, saj se njihova vloga sama po sebi zdi oddaljena od mladih v zaporu. Gre namreč za posameznike v uniformi, ki odraža položaj moči, katerih naloga je predvsem vzdrževanje varnosti v zaporu. Policisti potrebujejo usposabljanje, da se ponovno postavijo v vlogo tistih, ki jim mladi lahko zaupajo,

vzpostavijo tesne stike z zaporniki in postanejo osebe, ki lahko podpirajo pozitivne spremembe in priložnosti za učenje (Ricciardelli, Perry in Carleton, 2017). Takšne priložnosti za učenje vključujejo razvoj »mehkih veščin«, ki se jih ne učimo neposredno in zavestno, temveč posredno in nezavedno prek vsakodnevnih pozitivnih socialnih interakcij (Kechagias, 2011). Te vključujejo spoštovanje, načine vedenja, strpnost, skrbnost in solidarnost. Da bi lahko policisti ustrezno poučevali te veščine, jih morajo dobro obvladati in prakticirati v vsakodnevnih odnosih z zaprtimi mladostniki. Zaporniški paznik kot vzornik uči s svojim vsakodnevnim vedenjem ter odnosi s sodelavci in zaprtimi osebami. Mentor, kot je uokvirjen v tem projektu, ima zelo podobno vlogo in je morda lahko učinkovitejši zaradi svojega manj formalnega in manj avtoritarnega odnosa z mladostniki v zaporu. Scalpello poudarja, da projekt kot mentorjev ni upošteval oseb, ki so preživele čas v zaporu in so zdaj rehabilitirane, predvsem zaradi veljavnih predpisov v nekaterih zaporih. Vendar lahko te osebe delujejo z zelo močnega položaja tistih, ki jim je uspelo, in lahko uporabijo pristop: »Če je uspelo meni, lahko tudi tebi.« Velika verjetnost je, da bi mladi tem mentorjem zaupali bolj kot policistom, saj menijo, da so jim bliže in jih bolje razumejo. Verjetno so bolj dostopni in ne predstavljajo institucije. Scalpello ugotavlja, da je vse skupaj odvisno od zaupanja med mladostniki, njihovimi mentorji in policisti, skrbnega odnosa in nagnjenosti k spremembam na bolje.

Zgoraj navedene ideje se ne odvijajo v vakuumu. Potreben je kontekst. Ta projekt opredeljuje »naklonjeno skupnost« kot kontekst, v katerem potekajo tako formalne kot neformalne izobraževalne dejavnosti. Ta pristop je v zadnjem poglavju podrobno pojasnil Pierre Mifsud, strokovnjak za izobraževanje z Malte. V okviru projektnega učenja se učilnica spremeni v skupnost prakse, pri čemer izobraževalec namesto tradicionalnega pristopa učitelja prevzame vlogo spodbujevalca učenja. S tem se nadzor nad poukom prenese na učence – sami upravljajo svoje učenje prek projekta, ki ga ustvarijo, oblikujejo in zgradijo. Sodelovanje v učnem procesu je pravzaprav priložnost za pridobitev mehkih veščin skozi prakso. Osebe v zaporu skupaj s svojimi pomembnimi drugimi sodelujejo pri dejavnostih, kot so zbiranje informacij, eksperimentiranje, razpravljanje o idejah, reševanje problemov in ustvarjalno razmišljanje. Pri pristopu projektnega učenja je težko prepoznati poučevanje in učitelja. Gre za skupinski pristop. Mifsud je podrobno razložil postopek, vključno s sedmimi fazami za uspešen projekt: opredelitev izziva, problema ali naloge, z njo povezano raziskovanje, pristnost in pomembnost za situacije v resničnem svetu, spodbujanje glasu in izbire učencev, faza obdelave, osredotočena na razmislek, ter kritika in revizija projekta. Na koncu postopka se projekt običajno deli s širšo skupnostjo.

Zaključek

Ta projekt Erasmus+ predstavlja močno spremembo stališč in pristopov v zaporih k načinu spodbujanja odpornosti in opuščanju kriminalnega vedenja za uspešno rehabilitacijo in ponovni vstop v širšo družbo. Gre za projekt, ki poudarja pozitivne lastnosti ne le pri osebah v zaporu, temveč tudi pri tistih, ki delajo z njimi. Priznava vrednote družine, vrstnikov, pomembnih drugih ter zaporniškega osebja in mentorjev. Povezuje ljudi, da sodelujejo na prožen način, ki se izogiba togosti in izoliranosti medicinskega pristopa k rehabilitaciji. Gre za projekt, ki spodbuja razvoj posebnega sklopa spretnosti tako osebja kot oseb v zaporu. Najpomembneje je, da spoštuje osebe v zaporih kot osebnosti ter slavi in uporablja njihove pozitivne lastnosti za doseganje zelenih ciljev. S tem, kar predlagamo, se vloga zapora dejansko spreminja v središče storitev za osebe v zaporu in njihove pomembne bližnje. To je že samo po sebi revolucionarno, vznemirljivo in usmerjeno v prihodnost – zapor, ki je zavezan delu s stanovalci in njihovimi družinami ter ustvarja upanje za njihovo prihodnost.

Reference

- Brighouse, Harry, in Swift, Adam. *Family Values: The Ethics of Parent- Child Relationships*, Princeton: Princeton University Press, 2014. <https://doi.org/10.1515/9781400852543>
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 32(7), 513.
- Broderick, C. B. (1993). *Understanding family process: Basics of family systems theory*. Sage.
- Bowen, M. (1976). Theory in the practice of psychotherapy. *Family therapy: Theory and practice*, 4(1), 2-90.
- Burnham, J. (1992). Approach-method-technique: Making distinctions and creating connections. *Human Systems*, 3(1), 3-26.
- Dewey, J. (2020). *Education as growth*. V *Pragmatism* (str. 93-101). Routledge.
- Eglash, A. (1957). Creative restitution--A broader meaning for an old term. *J. Crim. L. Criminology & Police Sci.*, 48, 619.
- Hirschi, T. (1969). Key idea: Hirschi's social bond/social control theory. *Key ideas in criminology and criminal justice*, 1969, 55-69.
- Johnsen, A., Sundet, R., & Torsteinsson, V. W. (ur.). (2018). *Self in relationships: Perspectives on family therapy from developmental psychology*. Routledge.
- Heatherington, L., & Johnson, B. (2019). *Social constructionism in couple and family therapy: Narrative, solution-focused, and related approaches*. V
- B. H. Fiese, M. Celano, K. Deater-Deckard, E. N. Jouriles, & M. A. Whisman (ur.), *APA handbook of contemporary family psychology: Foundations, methods, and contemporary issues across the lifespan* (str. 127–142). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000099-008>
- Henry, J. (2012). *Teaching through projects*. Routledge.
- Kechagias, K. (2011). *Teaching and assessing soft skills*.
- Khanlou, N., & Wray, R. (2014). A whole community approach toward child and youth resilience promotion: A review of resilience literature. *International journal of mental health and addiction*, 12(1), 64-79.
- Liebling, A., & Maruna, S. (ur.). (2013). *The effects of imprisonment*. Routledge.
- Lehman, Paul E. "The Medical Model of Treatment* Historical Development of an Archaic Standard." *Crime & Delinquency* 18, no. 2 (1972): 204-212.
- Maisto, S. A., Carey, K. B., & Bradizza, C. M. (1999). Social learning theory. Ricciardelli, R., Perry, K., & Carleton, R. N. (2017). Prison officer orientations and the implications for responsivity with incarcerated youth. V *The Routledge International Handbook of Forensic Psychology in Secure Settings* (str. 313-329). Routledge.
- Ronel, N., & Elisha, E. (2011). A different perspective: Introducing positive criminology. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 55(2), 305-325.
- Sweezy, M., & Ziskind, E. L. (ur.). (2013). *Internal family systems therapy: New dimensions*. Routledge.

Veugelers, W. (2000). Different ways of teaching values. *Educational review*, 52(1), 37-46.

Waite, Roberta, and Ruth Ryan. *Adverse childhood experiences: What students and health professionals need to know*. Routledge, 2019.

Warner, K. (2007). Against the narrowing of perspectives: How do we see learning, prisons and prisoners?. *Journal of Correctional Education*, 170-183.

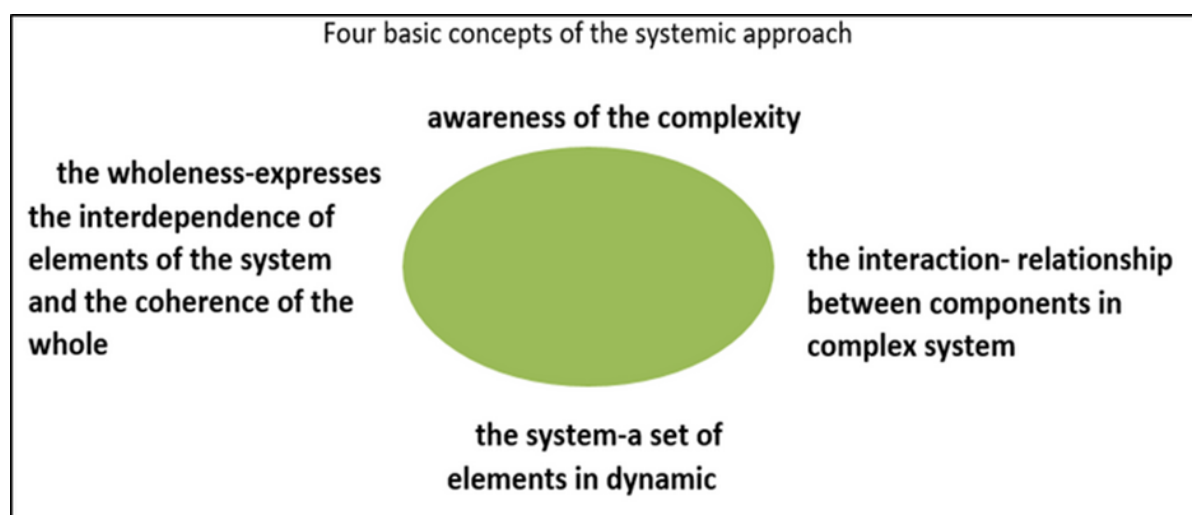

Sistemiški pristop

Dalida Smlatić

Teorija za prakso

Sistemiški pristop se je prvič pojavil v Združenih državah Amerike v zgodnjih petdesetih letih prejšnjega stoletja. Odpira izvirno in obetavno pot za raziskovanje in ukrepanje. Pristop je že dal povod za številne aplikacije na različnih področjih: v biologiji, ekologiji, ekonomiji, družinski terapiji, poslovno-organizacijskem vodenju, urbanizmu, rabi zemljišč in načrtovanju. Temelji na konkretnem razumevanju številnih pojmov, kot so sistem, interakcija, povratne informacije, regulacija, organizacija, namen, globalna vizija, evolucija itd. Sistemiški pristop, ki nenehno združuje zavedanje in delovanje, je predstavljen kot neločljivo zavezništvo znanja in praks. Naslednji diagram ponazarja štiri osnovne koncepte systemskega pristopa in govori o systemskem pristopu takrat, kadar se zavedamo kompleksnosti in interakcij-odnosov z in med različnimi komponentami sistema in se posamezni elementi (lahko) spreminjamo, gibljejo, na novo povezujejo in zavedanje celovitosti, ki izraža soodvisnost elementov sistema in koherentnost celote.

V systemski teoriji je sistem niz elementov, ki se združujejo na urejen način in tvorijo celoto. Sistemi nenehno delujejo drug na drugega. Poudarek se preusmeri s posameznika na interakcijo med osebo in okoljem. Cilj je homeostaza. Ekološka teorija se nanaša le na žive dinamične interakcije. Osredotoča se na transakcije med posamezniki in okoljem ter na vmesnik. Systemska teorija se osredotoča na meje in podsisteme ter vzdrževanje homeostaze. To je predstavljeno na sliki na naslednji strani.

SYSTEMS THEORY

FOCUS How people interact with their environment.

MAIN CONCEPTS

- People are in continuous transaction with their environment
- Each subsystem impacts all other parts & the whole system
- Systems can have closed or open boundaries
- Systems tend toward equilibrium
- Individual functioning shapes family functioning. Family can create pathology with an individual

Vir: <https://socialworkscrapbook.wordpress.com/2013/07/31/theories-of-human-behavior-focus-glavne-koncepcije/>

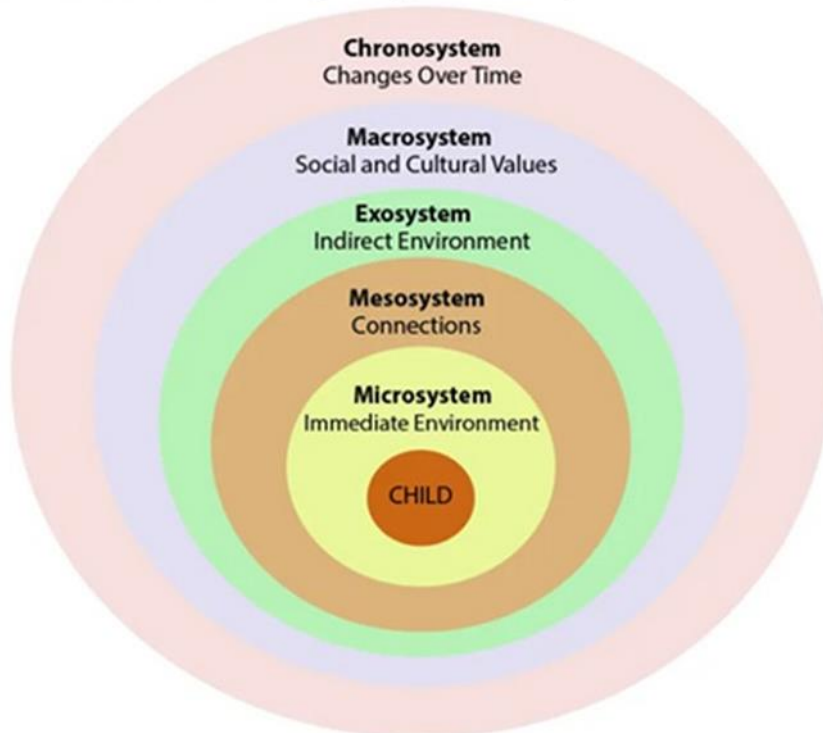
Naslednja tabela prikazuje glavne teorije vedenja in teoretike, ki so povezani s stališči posamezne teorije:

THEORY OF HUMAN BEHAVIOR	FOCUS OF THEORY	MAIN CONCEPTS RE: HUMAN BEHAVIOR	SOME THEORISTS	SOME PRACTICE APPLICATIONS	SOME PRACTICE INTERVENTIONS
SYSTEMS THEORY Includes: Ecological Systems <i>[Systems Perspective]</i>	How persons interact with their environment	*Persons are in continual transaction with their environment *Systems are interrelated parts or subsystems constituting an ordered whole *Each subsystem impacts all other parts and whole system *Systems can have closed or open boundaries *Systems tend toward equilibrium	Parsons Merton Germain Gitterman	*Useful for developing holistic view of persons-in-environment *Enhances understanding of interactions between micro-meso-macro levels of organization *Enriches contextual understanding of behavior	*Strengthen one part of the system or subsystem to impact the whole system *Ecomaps & genograms for understanding system dynamics *Networking & referrals to facilitate change
Includes: Family Systems <i>[Systems Perspective]</i>	How the family system affects the individual and family functioning across the life-span	*Individual functioning shapes family functioning and family systems can create pathology within the individual *Boundaries, roles, communication, family structure influence family functioning	Bowen Satir Minuchin Carter & McGoldrick	*Useful for understanding family systems and life cycles over multiple generations	*Assessment of family development and life-cycle transitions *Use of multi-generational genograms *Use of family and parent coaching

Teorija ekološkega sistema

Teorija ekoloških sistemov govori, da lahko na vedenje posameznika vplivajo spremembe v okolju. Teorijo ekoloških sistemov je leta 1979 predstavil Bronfenbrenner, ki je trdil, da ima okolje pomembno vlogo pri razvoju vseh posameznikov. Medsebojni odnosi med ljudmi v okolju vodijo k razvoju. Teorija ekoloških sistemov lahko velja za vse posameznike ne glede na stopnjo razvoja (Ettekal in Mahoney, 2017).

Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory

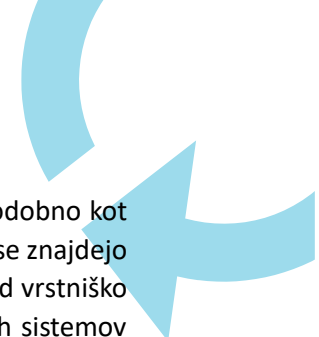
(C) The Psychology Notes Headquarters <https://www.PsychologyNotesHQ.com>

Vir: <https://www.psychologynoteshq.com/bronfenbrenner-ecological-theory/>

Teorija ekoloških sistemov govori o tem, da obstaja pet vrst okoljskih sistemov, ki so med seboj povezani: mikro-, mezo-, ekso-, makro- in kronosistem.

Mikrosistem se nanaša na vsa okolja, v katerih posameznik sodeluje, kot so družina, prijatelji, šola in skupnost. Mikrosistem je eden od neposrednih dejavnikov, ki vplivajo na otroke. V okviru mikrosistema deluje dvosmerni odnos, kar pomeni, da lahko družina ali prijatelji vplivajo na otrokovo vedenje ali obratno.

Po Bronfenbrennerjevi teoriji je mikrosistem najmanjše in najbolj neposredno okolje, v katerem otroci živijo. Mikrosistem kot tak vključuje vsakodnevno okolje doma, šole ali vrtca, vrstniške skupine in skupnosti otrok. Interakcije znotraj mikrosistema običajno vključujejo osebne odnose z družinskimi člani, sošolci, učitelji in vzgojitelji. To, kako te skupine ali posamezniki sodelujejo z otroki, vpliva na njihov razvoj. Bolj vzgojni in podporni medsebojni odnosi bodo razumljivo pripomogli k boljšemu razvoju otrok.

V mezosistemu obstaja odnos med okolji, omenjenimi v mikrosistemu, in posamezniki, podobno kot obstaja odnos med domom in šolo. Vključuje interakcijo različnih mikrosistemov, v katerih se znajdejo otroci. Gre za sistem mikrosistemov, ki kot tak vključuje povezave med domom in šolo, med vrstniško skupino in družino ter med družino in skupnostjo. Po Bronfenbrennerjevi teoriji ekoloških sistemov velja naslednje: če so otrokovi starši aktivno vključeni v prijateljstva svojega otroka, na primer če občasno povabijo otrokove prijatelje k sebi domov in z njimi preživljajo čas, bosta harmonija in podobnost pozitivno vplivali na otrokov razvoj. Če pa otrokovi starši ne marajo otrokovih vrstnikov in jih odkrito kritizirajo, bo otrok doživel neravnovesje in nasprotujoča si čustva, kar bo verjetno privedlo do negativnega razvoja.

Eksosistem se nanaša na dogodek, ki vpliva na razvoj posameznika. Otroci v tem sistemu ne sodelujejo aktivno. Struktura, prisotna v eksosistemu, lahko vpliva na otrokov razvoj, ko ta sodeluje z drugimi strukturami, prisotnimi v mikrosistemu – čas, ki ga zaposlena mati vlaga v svoje delovno mesto, lahko na primer vpliva na čas, ki ga preživi s svojim otrokom. Otroci nimajo neposrednega stika s strukturo, prisotno v eksosistemu, vendar nanje negativno in pozitivno vplivajo druge strukture, prisotne v sistemu. Nanaša se na povezave, ki lahko obstajajo med dvema ali več okolji, od katerih eno morda ne vsebuje otrok v razvoju, vendar nanje kljub temu posredno vpliva. Glede na ugotovitve Bronfenbrennerja lahko ljudje in kraji, s katerimi otroci niso v neposrednem stiku, vseeno vplivajo na njihovo življenje. Takšni kraji in ljudje lahko vključujejo delovna mesta staršev, člane razširjene družine in sosese, v kateri otroci živijo. Na primer, oče, ki ga brezbrizni šef na delovnem mestu nenehno zavrača pri napredovanju, se lahko znese nad svojim otrokom in z njim grdo ravna doma.

Makrosistem se ukvarja z zakonodajo, ki jo sprejema vlada, in različnimi gospodarskimi dejavniki, ki prevladujejo v državi (Ettelkal in Mahoney, 2017). Ti dejavniki na otrokov razvoj vplivajo posredno. Če je družina revna, otrok morda ne bo mogel hoditi v šolo.

To je največja in otrokom najbolj oddaljena zbirka ljudi in krajev, ki še vedno pomembno vplivajo nanje. Ta ekološki sistem sestavljajo kulturni vzorci in vrednote otrok, zlasti njihova prevladujoča prepričanja in ideje, ter politični in gospodarski sistemi. Na primer, otroci na območjih, ki jih je prizadela vojna, bodo doživeli drugačen razvoj kot otroci v mirnih okoljih.

Kronosistem se nanaša na spreminjanje stvari skozi čas v okolju, ki mu otrok pripada. Sistem je sestavljen iz različnih notranjih in zunanjih elementov. Notranji vplivi so fiziološke spremembe, ki se pojavljajo v otroku med njegovim odrasčanjem. Če se otrokovi starši ločijo, je to lahko zunanji vpliv. Odziv na spremembe v okolju je lahko odvisen od starosti osebe in njene zmožnosti, da nanjo vplivajo spremembe. Teoriji ekoloških sistemov dodaja koristno dimenzijo časa. Dokazuje vpliv tako sprememb kot stalnosti v otrokovem okolju. Kronosistem lahko vključuje spremembo družinske strukture, naslova in zaposlitvenega statusa staršev ter družbene spremembe, kot so gospodarski cikli in vojne.

Bronfenbrennerjeva teorija ekoloških sistemov lahko s preučevanjem različnih ekoloških sistemov pokaže raznolikost medsebojno povezanih vplivov na otrokov razvoj. Zavedanje kontekstov, v katerih se otroci nahajajo, nas lahko senzibilizira za razlike v tem, kako lahko otroci delujejo v različnih okoljih. Na primer, otrok, ki v šoli pogosto ustrahuje manjše otroke, ima lahko doma vlogo žrtve. Zaradi teh razlik bi morali odrasli, ki skrbijo za določenega otroka, biti pozorni na njegovo vedenje v različnih okoljih ter na kakovost in vrsto povezav, ki obstajajo med temi okolji.

Nekateri zunanji vplivi

Teorija ekoloških sistemov pravi, da obstajajo različni zunanji dejavniki, povezani z okoljem, ki lahko vplivajo na otroka in njegovo družino. Ti dejavniki lahko vplivajo na otrokov čustveni, telesni in socialni razvoj. Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije lahko izkušnje, ki jih otrok pridobi v otroštvu, ostanejo z njim vse življenje in se lahko odražajo v zdravju, izobrazbi in statusu (Cumming in Allen, 2017). Mediji v zadnjem času ustvarjajo veliko spornih vprašanj, ki vplivajo na otroka in njegovo družino. Ugotovljeno je bilo, da otroci danes veliko svojega časa preživijo na spletu v iskanju različnih vsebin, informacij in prijateljev.

Družinski sistem

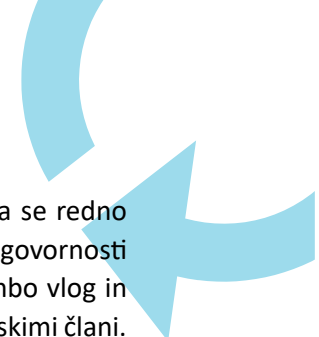
Opredelitev družine se skozi čas spreminja, k temu pa so pripomogli številni razlogi. Družina je veljala za jedro sestavino, zdaj pa se je opredelitev spremenila in značilnosti jedrne družine so izginile. Pojem jedrne družine so nadomestile ločene družine, posvojene družine, razširjene družine, bogate in revne družine. Obstajajo različne opredelitve družine in vsaka oseba ima svoje dojemanja in poglede nanjo. Različni dejavniki različno opredeljujejo družine in jih ločujejo med seboj. Dejavniki, kot so etnična pripadnost, gospodarstvo in vera, so le nekateri, ki družino različno obarvajo. Navedeno je bilo, da ima družina tri cilje, ki jih mora izpolniti za svoje otroke, in sicer samouresničitev, preživetje in ekonomsko samozadostnost (Austin, Evans in Chen, 2018). Struktura in delovanje družine imata velik vpliv na otrokov razvoj. Ugotovimo lahko, da ima delovanje družine v primerjavi z njeno strukturo pomembno vlogo pri otrokovem razvoju. Izraz »struktura družine« označuje vrsto družine, kot so enostarševska družina, razširjena družina in nuklearna družina. Izraz »delovanje družine« označuje čustveno navezanost med družinskimi člani. Pomaga prikazati njihovo komunikacijo, povezano s čustvi in informacijami, ki si jih izmenjujejo, pa tudi to, kako se odzovejo, ko se soočijo s problemom (Pratt in Skelton, 2018).

Vsak človek ima svoje poglede na družino in njeno strukturo, ki se med seboj razlikujejo. Nekateri ljudje domnevajo, da se otroci, rojeni v nuklearni družini, lahko uspešno vzgajajo, če oba starša zagotavljata heteroseksualno okolje. Drugi domnevajo, da je otroke mogoče uspešno vzgajati ne glede na strukturo družine, če so izpolnjeni vsi potrebni pogoji.

Družino lahko obravnavamo kot družbeni sistem, ki ga potrjujeta zakon in običaj, da bi zadovoljeval potrebe svojih članov in skrbel zanje. Družina je vezana podlaga medsebojnih čustev in odgovornosti. Medsebojni odnosi družinskim članom pomagajo pri premagovanju izzivov in prehodov znotraj družinske enote.

Teorija družinskih sistemov in njen razvoj

Teorijo družinskih sistemov je razvil Murray Bowen v zgodnjih petdesetih letih prejšnjega stoletja. Naravno je, da na družino gledamo kot na čustveno enoto, sistemska teorija pa se uporablja za opis zapletenih interakcij znotraj te enote. Teorija družinskih sistemov obravnava družino kot enoto, v kateri člani ne morejo biti izolirani drug od drugega zaradi vlog, odgovornosti in vedenja, ki si jih delijo z drugimi družinskimi člani (Pratt in Skelton, 2018).

V skladu s teorijo družinskih sistemov se družina obravnava kot dinamična enota. Družina se redno spreminja in vsak družinski član mora sprejeti spremembe v okviru svojih starih vlog in odgovornosti ali sprejeti nove vloge in odgovornosti. Notranje spremembe je treba sprejeti. S spremembo vlog in odgovornosti se na podlagi medsebojnega razumevanja spremenijo tudi odnosi med družinskimi člani. Poleg tega, da je družina družbeni sistem, ki se samouravnava in je kontinuiran, ima še eno edinstveno lastnost. Struktura, ki temelji na spolu in generacijah, zagotavlja edinstven značaj. Ta edinstvenost jo razlikuje od vseh drugih družbenih sistemov. Vsaka družina ima svojo strukturo, ki je odvisna od psiholoških značilnosti vseh članov družine, vključno z njihovim družbeno-kulturnim in zgodovinskim položajem v družbi (Austin, Evans in Chen, 2018). Družina povezuje različne posameznike, na posameznike, povezane z določenim družinskim članom, pa lahko podobno kot na ljudi na delovnem mestu vpliva tudi njihovo stalno druženje. Teorija družinskih sistemov opredeljuje, da lahko na družino vplivajo majhne stvari, na primer izguba enega od staršev lahko vpliva na odnos otroka z drugim staršem in tudi na njegov odnos z drugimi sorojenci (Pratt in Skelton, 2018). Po Bowenju ima vsak član družine določene vloge in odgovornosti, ki so omejene z določenimi pogoji. Posamezniki v družinskem sistemu so medsebojno povezani na podlagi nekaterih vlog in odgovornosti, ki jih imajo, in med seboj sodelujejo. Vsak član družine ima na podlagi svojega vedenja določen vzorec, s katerim vpliva na druge člane družine. Med vedenjem in njegovimi učinki na druge družinske člane obstaja predvidljiva povezava. Če družina ohranja enako vedenje v sistemu, lahko to privede do vzpostavitve ravnovesja ali pa do motenj. Do motenj lahko pride, kadar en družinski član ne more sprejeti vedenja drugega člana (Austin, Evans in Chen, 2018). Teorija družinskih sistemov temelji na štirih načelih, to so integriteta podsistemov, celovitost, krožnost vpliva in stabilnost ob spremembah. Celovitost v družini se nanaša na družinsko enoto kot celoto, čeprav ima vsak član družine nekatere specifične značilnosti. Odnosi, ki si jih delijo člani družine, tvorijo podsistem, znan kot integriteta podsistemov – na primer odnos med očetom in materjo ali materjo in hčerko. Spremembe krožno vplivajo na odnose, v katere so vključeni člani družine; sprememba v enem odnosu ali podsistemu lahko vpliva tudi na druge podsisteme. Tudi zunanji vplivi, kot so stabilnost in spremembe (na primer sprememba delovnega mesta), lahko vplivajo na delovanje podsistemov.

Zato je otrokova blaginja odvisna od delovanja vseh podsistemov, prisotnih v družini (Austin, Evans in Chen, 2018). Vsaka družina ima svoje lastne družinske sisteme. Odnos staršev ima pomembno vlogo pri razvoju okolja, v katerem lahko njihovi otroci rastejo. Občutek samospoštovanja in samozaupanja se v otroku razvije, če mu je omogočeno živeti v ljubečem in stabilnem okolju. Otroci lahko razumejo pričakovanja, ki jih morajo izpolniti. Če starši v družini ravna ne zrelo, to vpliva na otrokov razvoj. Otrok ne bo mogel razumeti, kaj se od njega pričakuje, kar bo vplivalo na njegovo usposobljenost. Če otrok v določenem družinskem sistemu postane neposlušen, se lahko ta neposlušnost odraža tudi v šoli. Prav tako se bo poslušnost otroka odražala v njegovem vedenju v šoli. Vloge posameznih članov družine imajo velik vpliv na otroka.

Da bi razumeli posameznika, moramo razumeti njegov družinski sistem. Ljudi ne moremo razumeti ločeno drug od drugega.

Faze kroga sprememb

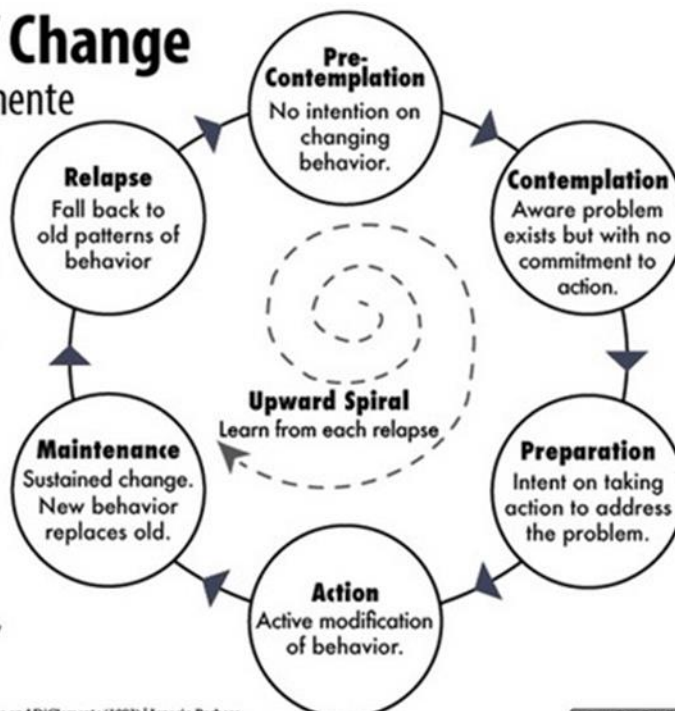
Model zagotavlja okvir za razumevanje procesa spreminjanja ljudi. Pojasnjuje, da ljudje na različnih stopnjah/v različnih fazah spreminjanja potrebujejo različne vrste intervencij, ki jim pomagajo pri napredku. Na spremembe gleda kot na proces in ne kot na dogodek. Za proces spreminjanja je značilna vrsta stopenj spreminjanja. Pri poskusu spreminjanja vedenja oseba običajno prehaja skozi naslednje faze spreminjanja:

The Cycle of Change

Prochaska & DiClemente

- **Precontemplation:** A logical starting point for the model, where there is no intention of changing behavior; the person may be unaware that a problem exists
- **Contemplation:** The person becomes aware that there is a problem, but has made no commitment to change
- **Preparation:** The person is intent on taking action to correct the problem; usually requires buy-in from the client (i.e. the client is convinced that the change is good) and increased self-efficacy (i.e. the client believes s/he can make change)
- **Action:** The person is in active modification of behavior
- **Maintenance:** Sustained change occurs and new behavior(s) replaces old ones. Per this model, this stage is also transitional
- **Relapse:** The person falls back into old patterns of behavior
- **Upward Spiral:** Each time a person goes through the cycle, they learn from each relapse and (hopefully) grow stronger so that relapse is shorter or less devastating.

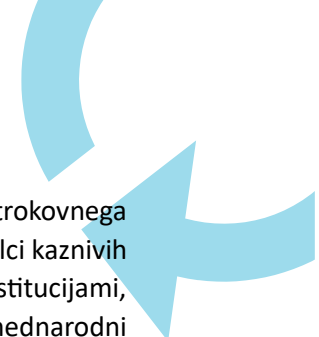
The Cycle of Change
Adapted from a work by Prochaska and DiClemente (1983) | Ignacio Pacheco
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.
Permissions beyond the scope of this license may be available at socialworktech.com/about
Version 3.3 Updated 09 September 2018

Vir: <http://socialworktech.com/2012/01/09/stages-of-change-prochaska-diclemente/>

Sistemski pristop pri delu z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj?

Terapevtsko delo s sistemskim pristopom poteka z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj in pomembnimi drugimi osebami, tj. tistimi osebami, ki so jim najbližje. Gre za prehod od dela s posameznikom k delu s skupino, pri čemer se uporablja medosebni pristop. Poudarek je na ekologiji sistema osebe v zaporu: tako bomo razumeli, kakšne so povezave osebe v zaporu z okoljem in pomembnimi drugimi, kakšen pomen dajejo dejanjem drug drugega in kakšni komunikacijski vzorci so se razvili. Gre bolj za to, da pri delu z osebo v zaporu gledamo na celoto, torej na njegov sistem, in ne na (posamezne) dele. Projekt se osredotoča na vrednote njihovih najbližjih, na občutenje samega sebe in njihov pogled na svet. Ključnega pomena pri tem pristopu je ideja pogovora med vsemi pomembnimi osebami v posameznikovem življenju, vključno s povratnimi informacijami, motiviranjem in spodbujanjem. Zapor daje veliko večje možnosti pri uporabi takšnega pristopa, saj družina zelo pogosto obišče mladostnika v zaporu, v okviru predlaganega pristopa pa lahko strokovnjak dela tako s posameznikom kot s pomembnimi drugimi. Proces rehabilitacije postane skupen in zagotavlja potrebno podporo, ki jo mladostnik v zaporu potrebuje ob odpustu. Mladoletni storilec kaznivega dejanja je tako med prestajanjem zaporu kot po njem del skupnosti, katere člani so prijatelji in pomembni drugi, vključno z družino. Rehabilitacijski programi v zaporu so pogosto usmerjeni v osebo v zaporu, ki je izolirana od ostalih. Kot smo razumeli iz teorije družinskih sistemov, osebe ni mogoče razumeti ločeno od drugih pomembnih oseb in okolja. Zato omenjeni programi niso uspešni. Ta inovativni pristop se loteva izobraževanja in rehabilitacije mladostnika v zaporu na vključujoč način: s sodelovanjem z mladostnikom in njegovimi pomembnimi bližnjimi na skladen in celovit način. Zapor postane središče neformalnega in priložnostnega izobraževanja za mladostnika v zaporu, njegovo družino in/ali druge najbližje osebe, z namenom uspešnega in kakovostnega življenja po odpustu. Pristop je celovit in povezuje vse dejavnike intervencije, mladoletne prestopnike, strokovne delavce v zaporu, družino in

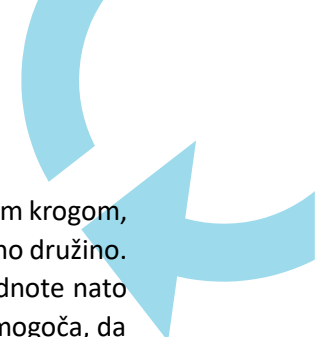
pomembne druge osebe mladoletnih prestopnikov. Sistemski pristop ne vključuje le strokovnega osebja v zaporu, temveč tudi podporno in tehnično osebje, ki je v stiku z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj. Hkrati temelji na partnerstvu z lokalnim okoljem, tj. sodelovanju z različnimi institucijami, organizacijami, drugimi deležniki in pobudami v lokalni, regionalni, nacionalni in mednarodni partnerski mreži. Vključujoče izobraževanje in rehabilitacija mladoletnih prestopnikov torej nista izziv samo za zapore, temveč kompleksen pojav, ki se pojavlja in odraža zunaj zaporniškega okolja – v družini, lokalni in širši družbeni skupnosti. Uvajanje novega pristopa dela z mladostniki v zaporu vsekakor predstavlja izziv. Vključuje izobraževanje in rehabilitacija mladoletnih storilcev kaznivih dejanj sta lahko uspešna le, če v skladu s pristopom sodelujejo in delujejo celotno osebje v zaporu, pomembni drugi in širša skupnost.

Mladi v zaporu imajo pravico do izobraževanja v fizično, socialno in čustveno varnem okolju. Toda bolj kot za to, da bi nekoliko poudarili trd jezik pravic in obveznosti, ki je vedno v določenem nasprotju interesov, si prizadevamo omogočiti ustrezne pogoje za življenje, učenje in delo v zaporu kot spontano (in ne zapovedano) pedagoško skrb odraslih za dobrobit mladih. Sistemski pristop, ki temelji na skupnih teoretičnih in praktičnih izhodiščih, je ključen za razumevanje modela vključujočega izobraževanja in rehabilitacije; tako lahko zapor kot institucija razvije celovito vizijo vključujočega izobraževanja in rehabilitacije. Takšno okolje ustvarijo osebje v zaporu, primerna klima ter spodbudni učni in delovni pogoji.

Vključujoče izobraževanje in rehabilitacijo je treba opredeliti kot skupni izziv in deljeno odgovornost, pri čemer so vsi dejavno vključeni, zapor pa prednostno namenja sredstva za sistematičen pristop v okviru jasne politike zapora na področju izobraževanja in rehabilitacije mladih v zaporu.

Intervencije morajo biti sposobne obravnavati celovito paleto dejavnikov tveganja (družina, pomembni drugi, soseska ...) na individualni osnovi. Cilj je mladoletne storilce kaznivih dejanj obdati z okoljem, ki podpira prosocialno vedenje in spremembe že v zaporu. Skladno s sistemskim pristopom naš model vključuje delo z mladimi v zaporu, ki nimajo socialnih spretnosti, njihov vrednostni sistem ni vzpostavljen, so nesamozavestni, stereotipno označeni in potisnjeni na rob družbe. Vključuje tudi mentorje, vključno s strokovnjaki v zaporih (vzgojitelji, socialni delavci, psihologi, pazniki), ki delajo z mladimi pri izobraževanju in rehabilitaciji v zaporih; njihovo ožjo družino in pomembne druge osebe (starši, stari starši, prijatelji, bratje, sestre itd.); strokovno osebje na terenu in oblikovalce politike, odgovorne za izobraževanje in rehabilitacijo v zaporih na nacionalni ravni in ravni EU; ter splošno javnost prek medijev in družbenih medijev, da bi se širili rezultati projekta in ozaveščalo o tej temi.

Model se osredotoča na vpliv širših in številnejših kontekstualnih vplivov v življenju mladostnika, vključno z okoljem in osebami, ki niso v neposrednem stiku z mladostnikom. V obdobju odvzema prostosti in po njem je mladoletni storilec del skupnosti, katere člani so prijatelji in pomembni drugi, vključno z družino. Zato morajo rehabilitacijski ukrepi in druge aktivnosti v proces reintegracije in socialnega vključevanja vključevati tudi pomembne druge osebe.

Model uvaja nov pristop pri delu z mladoletnim storilcem kaznivega dejanja in njegovim ožjim krogom, ki razvija vrednote, kot so odgovornost, poštenost, skrb ter podpora med družino in razširjeno družino. Po ponotranjenju takšnih vrednot v ožji skupini in ob podpori iste skupine se bodo te vrednote nato kazale v mladostnikovem vsakdanjem življenju že v času zaporu, pa tudi po njem. Model omogoča, da mladostnik s podporo pomembnih drugih oseb razvije pozitivno delovanje. Vsi akterji, ki so del modela vključujočega izobraževanja in rehabilitacije, morajo zapor dojemati kot kraj, ki lahko nudi izobraževanje na najbolj temeljni ravni – to pomeni razvoj osebe, zlasti njenih socialnih veščin, vrednot in odnosa do življenja. Obravnava tudi potrebe družine ali pomembnih drugih oseb mladoletnega storilca kaznivega dejanja. Vse vključene akterje je treba usposobiti, da pridobijo znanje o tem, kako izvajati model v svojem okolju, tj. zaporu za mladoletne storilce kaznivih dejanj. Smernice za izvajanje modela vključujočega izobraževanja in rehabilitacije bodo koristna podpora strokovnjakom, ki delajo v zaporu za mladoletne storilce kaznivih dejanj in z njimi. Prizadevanje za izvajanje modela vključujočega izobraževanja in rehabilitacije mora biti preudarno, vendar odločno in strokovno suvereno. Prav tako je treba model izvajati na vseh ravneh, da bi bil resnično učinkovit: individualni, institucionalni, skupnostni in širši. Stalno strokovno in znanstveno vrednotenje učinkovitosti modela bo omogočilo opuščanje njegovih morda manj uspešnih elementov in vključevanje pozitivno ovrednotenih elementov modela, s tem pa stalno posodabljanje, dopolnjevanje in nadgrajevanje.

Reference

- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 32(7), 513.
- Broderick, C. B. (1993). *Understanding family process: Basics of family systems theory*. Sage.
- Bowen, M. (1976). Theory in the practice of psychotherapy. *Family therapy: Theory and practice*, 4(1), 2-90.
- Henggeler, S. W., Schoenwald, S. K., Borduin, C. M., Rowland, M. D., & Cunningham P. B. (2009). *Multisystemic Therapy for antisocial behaviour in children and adolescents*. (2nd ed.). The Guilford Press.
- Harvey J., & Smedley, K. (2010). *Psychological therapy in prison and other secure settings*. Willan Publishing.
- Poštrak, M. (2015) Koncepti socialnega dela z mladimi. *Socialno delo* št. 5. Fakulteta za socialno delo
- Muršič, M., Klemenčič, I., Zakukovec Kerin, K., Filipčič, K., Karajić, E., in Bertok, E. (2016) Osnove systemskega pristopa k medvrstniškemu nasilju in evalvacija projekta NasVIZ, *Priročnik* št. 1

Pozitivna kriminologija

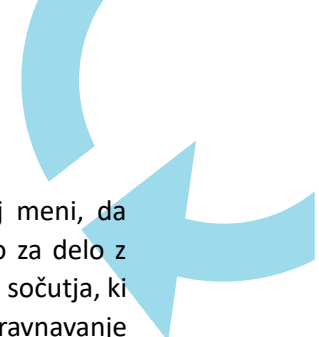
Ruth McFarlane

Kaj je pozitivna kriminologija?

Kriminologija je uveljavljena kot interdisciplinarna študija kriminala, ki se opira na številne vidike vedenjskih in družbenih ved. Kot odziv na spreminjajoči se družbeni odnos do kriminala in kaznovanja je kriminologija razširila svoj domet, da bi vključila nova problemska področja in širše sociološke teorije kriminala (Rock, 2017). Tradicionalni poudarek kriminologije je bil na odpravljanju stvari, ki so šle narobe, in na razumevanju vedenjskih vzorcev, ki vodijo k nepravilnostim in škodi. Vendar se novejša razmišljanja odmika od negativnih perspektiv, pri čemer obravnava vprašanja dobrega počutja in sreče ter se opira na humanistično gibanje, znano kot pozitivna psihologija (Ronel in Segev, 2014). Kot pove že samo ime, se pozitivna kriminologija osredotoča na pozitivne perspektive, izkušnje, podobe, ideje in koncepte v kriminologiji (McNeill, 2015). Poglobi se v identiteto in si prizadeva razlikovati med tem, kdo ste, in tem, kaj ste storili. Gradi na pozitivnih izkušnjah, da bi spodbujala opuščanje kriminala in obravnavala nekatera kontekstualna vprašanja, za katera je znano, da vodijo v kriminaliteto, pri čemer priznava, da imajo »pozitivne izkušnje in sile socialne vključenosti zdravilni učinek« (Ronel in Segev, 2014, str. 1390). Osredotoča se na sklop skupnih vrednot, ki se ne uporabljajo pogosto, ko govorimo o sistemu kazenskega pravosodja – resnico, spoštovanje in odgovornost, ljubezen, skrb in poštenost, podporo in solidarnost –, vendar so v tem poglavju močno prisotne.

To poglavje obravnava prakso pozitivne kriminologije v zvezi z mladimi, ki so v stiku s kazenskoopravnim sistemom. Preučuje vrsto teorij in praks, ki so prispevale k razvoju tega koncepta, ter navaja primere, kako so bile te teorije in prakse uporabljene v praksi z mladimi. Poglavje obravnava vprašanje, kaj deluje pri zmanjševanju prestopniškega vedenja mladih, ter opisuje naravo uspešnih odnosov med mladimi in njihovimi vrstniki, njihovimi družinami in strokovnimi delavci, ki so zaposleni za delo z njimi. Na podlagi koncepta pozitivne kriminologije in dokazov učinkovite prakse so v tem poglavju predlagani načini dela za razvoj učnih skupnosti za mlade v varnih okoljih in spodbujanje vključujočih interakcij, ki lahko zagotovijo varno podlago za opustitev kaznivih dejanj. Obravnava praktične usmeritve za izvajalce storitev in nekatere izzive, povezane z izvajanjem pristopa pozitivne psihologije v pravosodju.

Za pristop pozitivne kriminologije, ki temelji na vrednotah, sta značilni skrb in zaskrbljenost, pri čemer vodje pozivajo k »politiki ljubezni« (Bennett, 2020, str. 13). Ljubezen se morda zdi nenavadna beseda v kontekstu kazenskopravnega sistema, vendar jo Bennett (2020) primerja s politiko sovraštva ali delitve in opisuje, kako lahko takšno vodenje prispeva k uspešnemu sodelovanju, zlasti v zaporih. Straub (2021) je v svojih intervjujih z dolgoletnimi zaporniki opazila, da so mnogi omenjali odsotnost ljubezni tako v letih odraščanja kot med prestajanjem zaporne kazni, vendar so opredelili tudi ključne odnose, v katerih je bila ljubezen prisotna, kar je prispevalo k njihovi lastni odpornosti in pozitivni identiteti. Harris in McKibbin (2015) zagovarjata politiko ljubezni med državo in njenimi državljani, pri čemer ne gre za romantično obliko ljubezni, temveč za ponudbo ljubezni kot podlage za zavezanost in podporo, ki je podlaga za oblikovanje politike in lahko pomaga pri premagovanju razdiralnih tem. To se ujema z nekaterimi drugimi vrednotami, ki jih zagovarja pristop pozitivne kriminologije, kot so skrb, spoštovanje in odgovornost. Pri oblikovanju novih politik v zvezi s podporo, ki se nudi mladim v kazenskoopravnem sistemu, je treba izhajati iz očitne ljubezni, kar je močno sporočilo sprejemanja.

Nussbaum (2013) postavlja ljubezen v središče poučevanja in javnega čustvovanja, saj meni, da ljubezen ponuja močno podlago za kritiko vedenja in kritično razmišljanje, kar je ključno za delo z mladimi, ki so se znašli v primežu prestopniškega vedenja. Opredeljuje tri ključne elemente sočutja, ki jih morajo sprejeti odrasli, in sicer resnost, nepokvarjenost in podobnost. Resno obravnavanje problema in nezmanjševanje pomembnosti vedenja ali škode zmanjšujeta stigmatizacijo in krivdo ter omogočata konstruktiven pogovor o popravni škode. S tem pristopom lahko opredelimo tudi skupne točke strokovnjaka in mlade osebe, kar je temelj za nastanek pozitivnega odnosa. Ta predstavitev ljubezni velja za osrednjo v javni službi (Harris in McKibbin, 2015), pri čemer je treba upoštevati, kakšno mesto ima lahko to čustvo v sistemu kazenskega pravosodja. Namesto da bi se sprejela tradicionalna kriminološka osredotočenost na primanjkljaje, šibkost in škodo, so mladi v okviru pozitivne kriminologije izpostavljeni pozitivnim izkušnjam, altruizmu in konstruktivnim odnosom, ki so usmerjeni v gradnjo na njihovih močeh, kar jim pomaga pri opustitvi škodljivih vedenj (Ronel in Segev, 2014). Pozitivna kriminologija spodbuja pristope restorativne pravičnosti, govori o socialnem vključevanju in ne izključevanju ter dodeljuje odgovornosti, s pomočjo katerih lahko mlad človek raste.

Ta poudarek na osebni rasti je način za krepitev odpornosti mlade osebe s podporo pomembnih drugih, vključno z vrstniki, družino in strokovnjaki. Ti odnosi so podrobneje obravnavani v tem poglavju.

Ronel in Segev (2014) navajata vrsto načel pozitivne kriminologije, ki jih lahko uporablja osebje kazenskega pravosodja, in trdita, da mora vključujoč pristop poudarjati človeškost vseh udeležencev. Opredeljujeta tri temeljne značilnosti pristopa pozitivne kriminologije, ki naj bi zmanjšale ponovna kazniva dejanja in škodo ter pripomogle k rasti in okrevanju oseb, ki so storile kaznivo dejanje:

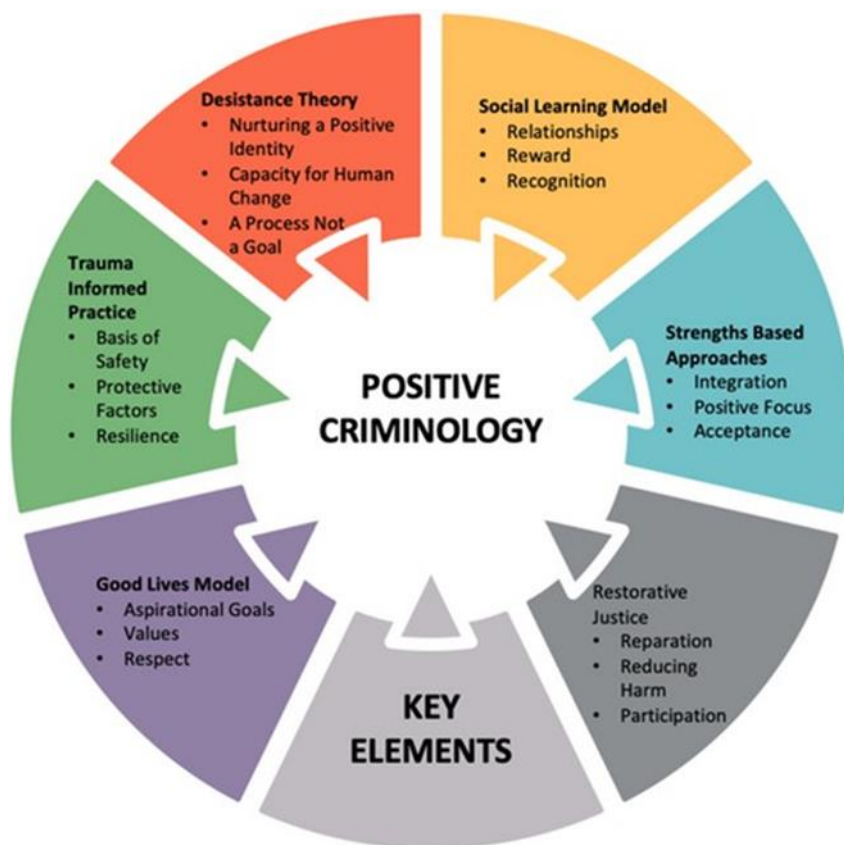
- pozitivne izkušnje in interakcije kot osrednji poudarek odnosov;
- interakcije, ki vodijo k povezovanju elementov življenja na družbeni, medosebni in duhovni ravni;
- proces preoblikovanja sistema prepričanj za razlikovanje med dobrim in slabim ter spodbujanje pristopa, ki temelji na vrednotah.

Ta pristop, ki temelji na vrednotah, je bistvo pozitivne kriminologije. Obravnava zlasti vprašanja etiketiranja in sramotenja ter podpira procese opuščanja kaznivih dejanj. Zahteva drzno zavezanost novemu načinu dela, ki sprejema dosleden pozitiven pristop k izkušnjam in odnosom. To ponuja priložnosti za povezovalno socialno vključevanje, ki bo prineslo pomembne koristi skupnostim, saj bo zmanjšalo ponovno prestopništvo in izključenost, zlasti če se ta usmeritev začne z obravnavanjem posebnih potreb mladih.

Od koncepta do teorije, povezave z drugimi kriminološkimi teorijami

Tradicionalni odziv na negativno ali prestopniško vedenje pripisuje odgovornost zgolj posamezniku, ne pa tudi družbenim ali kontekstualnim dejavnikom, in spodbuja kaznovanje ali sankcioniranje s pristopom, ki temelji na tveganju ter za katerega sta običajno značilna poostren nadzor in nizka toleranca do prestopkov (Feeley in Simon, 1992). Ta pristop se pogosto kombinira s programom zdravljenja, ki temelji na potrebah in obravnava zdravstvene težave, kot je odvisnost od alkohola ali drog, na podlagi »korenčka in palice«. Maruna in LeBel (2015) menita, da ni dovolj zgolj zmanjšati negativne vzroke vedenja in se osredotočiti na obvladovanje tveganja. Trdita, da je restorativni pristop, ki temelji na močeh ter priznava posameznikove talente in sposobnost prispevati k družbi, veliko učinkovitejši pri doseganju zelenega rezultata zmanjšanja prestopniškega vedenja, saj obravnava kompleksna vprašanja stigme in sramu, o katerih je govora tukaj.

Pozitivna kriminologija se odziva na pozive k inovativnejšim in manj kaznovanim praksam za obravnavanje kriminalnega vedenja. Pozitivna kriminologija posameznika ne obravnava kot skupka težav, ki jih je treba odpraviti, temveč uporablja čustveno inteligentnejši pristop, ki temelji na sprejemanju, moči, sočutju in spodbujanju. Gre za celostno konceptualizacijo pozitivnih elementov številnih teorij, ki poskušajo pojasniti kriminalna ravnanja.

Model socialnega učenja

Model socialnega učenja priznava pomen odnosov, priznavanja in nagrajevanja želenega vedenja. Bandura (1977) je predlagal, da se vedenja naučimo s procesom opazovanja in modeliranja. Model upošteva, kako okoljski in kognitivni dejavniki medsebojno vplivajo na človekovo učenje in vedenje. Otroci so pozorni na ljudi okoli sebe in lahko posnemajo vedenje, ki ga opazujejo. Bandura je opredelil dejavnike, ki lahko povečajo verjetnost posnemanja. Prvič, otroci ponavadi posnemajo tiste ljudi, ki jih dojemajo kot sebi podobne. Drugič, če otrok vidi, da ima neko vedenje nagrajujoče posledice, bo z njim verjetno nadaljeval. Jensen in Akers (2003) sta to teorijo razširila na kriminal in ugotovila, da se z vidika socialnega učenja naučimo ter ohranjamo deviantno in kriminalno vedenje prek povezav z družinskimi in vrstniškimi mrežami. Priporočata, naj se oblikovalci politik osredotočijo na razvoj in izvajanje preventivnih in rehabilitacijskih programov, ki uporabljajo spremenljivke socialnega učenja za spreminjanje vedenja v pozitivno smer. Ta model je torej močno izhodišče za prakse pozitivne kriminologije, ki zagovarjajo pozitivno podlago za vse odnose in priznavanje, da se odpornost razvije s podporo pomembnih drugih.

Pristopi, ki temeljijo na močeh

Pristopi, ki temeljijo na močnih straneh ter se osredotočajo na pozitivne in ne negativne lastnosti osebe, se že pogosto uporabljajo v izobraževalnih in zdravstvenih ustanovah, vse bolj pa se uveljavljajo tudi kot način obravnavanja prestopniškega vedenja (Kewley, 2017). V psihološki praksi se redno uporabljajo številna orodja za ocenjevanje tveganj, ki temeljijo na močnih straneh in merijo zaščitne dejavnike pri mladih, kot so »odnos do intervencije in avtoritete«, »zavezanost šoli« in »odporne osebnostne lastnosti«. Nekatera ocenjujejo tudi prisotnost varovalnih dejavnikov za tveganje nasilja, vključno s psihološkimi dejavniki, kot so samokontrola, empatija, obvladovanje, inteligentnost in motivacija. Kewley (2017) priznava, da lahko takšna orodja praktikom ponudijo določeno vrednost, vendar so za pravilno izpolnjevanje in izvajanje ocen potrebna ustrezna usposabljanja in sredstva. Čeprav so orodja lahko koristna pri prepoznavanju področij potreb, so za podporo spremembam koristna le, če imajo izvajalci dostop do ustreznih virov. McNeill, Farrall, Lightowler in Maruna (2012) pozivajo k interdisciplinarnemu modelu za pristope, ki temeljijo na močeh in so se tradicionalno osredotočali le na psihološke dejavnike. Predlagajo vključitev socialnih, moralnih in pravnih vidikov ponovne vključitve, ki obravnavajo vprašanja povračila škode in stigmatizacije, ter navajajo, da lahko ta kombinirani pristop olajša vrnitev v skupnost iz zaporskega sistema, ki je po svoji naravi škodljiv. To se povezuje s povzetkom pozitivne kriminologije, ki sta ga pripravila Ronel in Elisha, v katerem jo opisujeta kot »osredotočenost na srečanje s pomembnimi silami in učinki, ki se doživljajo pozitivno in ki posameznika oddaljujejo od deviantnosti in kriminala, bodisi s formalnimi in neformalnimi terapevtskimi programi in intervencijami (kot so organizacije za samopomoč), s poudarjanjem pozitivnih družbenih elementov (kot je reintegracijsko sramotenje, človeška prijaznost ali družbeno sprejemanje) ali na podlagi pozitivnih osebnih dejavnikov (kot so dejavniki zaščite in odpornosti, pozitivna čustva in subjektivna stališča, skladnost, vera in morala)«. (Ronel in Elisha, 2011, str. 307)

Teorija opuščanja

Teorija opuščanja (desistenca) je pristop, ki temelji na močeh in je usklajen s pozitivno kriminologijo, pri čemer McNeill in drugi (2012, str. 2) ugotavljajo, da »se raziskave o opuščanju z osredotočanjem na pozitivne spremembe in razvoj človeka upirajo negativnemu označevanju ljudi in nenamernim posledicam, ki jih takšno označevanje lahko povzroči«.

Teorija opuščanja se nanaša na proces, v katerem ljudje prenehajo s kaznivimi dejanji, a se ne odvija v vakuumu, temveč zahteva vrsto podpornih struktur (Maruna, 2010). Desistenca je priznana kot dolgoročna opustitev kaznivih dejanj, vendar jo je težko meriti, saj nekateri ljudje cenijo le popolno in trajno opustitev, drugi pa sprejemajo prožnejši pristop in se strinjajo, da je popolna odsotnost prestopniškega vedenja morda nerealen cilj (McNeill idr., 2012).

Znano je, da je prestopniško vedenje največje v najstniških letih in da se nato zmanjšuje po vzorcu, znanem kot »krivulja starostne kriminalitete« (Maruna in Mann, 2019). Zato je pomembno upoštevati motive na obeh koncih te krivulje, tj. začetku in prenehanju kriminalnega vedenja. Sundberg (2019) je v svojih intervjujih z nekdanjimi zaporniki opozoril, da lahko pristop pozitivne kriminologije ponudi točko preobrata in priložnost za odmik od kriminala, saj postane razvoj tesnih odnosov prednostna naloga. Pogosto se to začne z družinsko zavezanostjo, vendar je lahko katalizator sprememb tudi večja raven zaupanja z osebami na vodilnih položajih. Prestopniško vedenje pogosto izhaja iz družbene ločenosti, medtem ko je pripadnost povezana z odmikom (Maruna in Mann, 2019), zato lahko ponujanje priložnosti mladim, da vzpostavijo pozitivne povezave v svoji skupnosti, zlasti z odraslimi, ki jim zaupajo, pomaga razviti samoučinkovitost in prosocialno identiteto, potrebno za odmik.

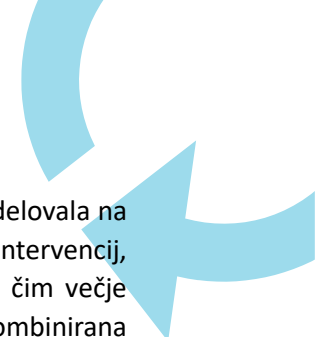
Praksa, ki temelji na travmi

Praksa, ki temelji na travmi, je še en okvir, ki temelji na močeh, razumevanju in odzivnosti na posledice travme, poudarja fizično, psihološko in čustveno varnost za vse ter ustvarja priložnosti za preživele, da ponovno pridobijo občutek nadzora in moči (Hopper, Bassuk in Olivet, 2010). Zlasti prepozna razvojne travme, imenovane tudi »neugodne otroške izkušnje« (ACE), kar pomeni travme iz otroštva, kot so kronična zloraba, zanemarjanje, ločitev ali druge neugodne izkušnje, ki se zgodijo v otrokovih pomembnih odnosih. Raziskave dosledno kažejo močno povezavo med ACE in kaznivim dejanjem (Justice Analytical Service, 2018). Osebe, ki doživljajo več ACE, se pogosteje vključujejo v tvegano vedenje, ki škoduje zdravju in je včasih povezano s kriminalnim vedenjem (Liu idr., 2021). Vendar pa se vsi, ki imajo takšne neugodne izkušnje, ne bodo vključili v kazniva dejanja, zato je ključno razumeti, zakaj se nekateri mladi kljub tem izkušnjam dobro znajdejo. Pristop, ki temelji na travmi, se sprašuje »Kaj se ti je zgodilo?« in ne »Kaj je narobe s teboj?«, kar je v skladu s pozitivno kriminologijo, podpora pa se običajno osredotoča na program krepitve odpornosti z varovalnimi dejavniki, kot je navezanost v zaupanja vrednih odnosih. Raziskava škotske vlade (Justice Analytical Service, 2018) kaže, da se odpornost gradi na ravni posameznika, družine in skupnosti, ter podpira predlog, da bi morali biti odzivi politike za doseganje največje učinkovitosti usmerjeni v vsa tri področja.

Model dobrega življenja

Model dobrega življenja (GLM) je pristop, ki temelji na močeh ter je povezan s posameznikovimi željami in cilji. Cilj intervencij je krepitev talentov za spodbujanje pozitivnega vključevanja. Model GLM, ki ga je razvil Ward (2002), zavzema etično stališče, pri čemer izhaja iz predpostavke, da je zahteva rehabilitacije obveznost spoštovanja pravic drugih ljudi do dobrega počutja in svobode, vendar imajo ljudje pravico do enakih vidikov tudi v kazenskopравnem sistemu. Po mnenju GLM sta cilja dobrega počutja in zmanjšanja števila ponovitev kaznivih dejanj neločljivo povezana, najboljši način za ustvarjanje varnejše družbe pa je pomagati ljudem, ki zapuščajo zapor, da sprejmejo bolj izpolnjujoč in socialno vključen življenjski slog, ki temelji na njihovih obstoječih sposobnostih in področjih osebnega zanimanja. Wainwright in Nee (2014) sta v študiji ugotovila, da so bile prilagojene intervencije na podlagi načel GLM, ki so se uporabljale dlje časa, učinkovite pri »izboljšanju njihove družbene zavesti, doseganju določenega občutka samorazvoja in posledično pri vzpostavljanju zaupanja vase« (Wainwright in Nee, 2014, str. 178).

Pristop GLM je v nasprotju s paradigmo odzivnosti na tveganje (RNR), ki priznava, da so za različne ljudi potrebne različne oblike ukrepanja. Udeležence identificira glede na njihovo zaznano tveganje za kazniva dejanja, pri čemer se osredotoča na kriminogene potrebe z odzivom, ki temelji na položaju posameznika (Caudy, Durso in Taxman, 2013). Dejavniki tveganja za prihodnje kriminalno vedenje so opredeljeni kot statični (stabilni) ali dinamični (s časom se spreminjajo). Statični dejavniki tveganja vključujejo moški spol, mlajšo starost, prejšnja kazniva dejanja in kriminaliteto ali nasilje v družini, medtem ko dinamični dejavniki tveganja vključujejo brezposelnost, zlorabo drog, vpliv vrstniške skupine in antisocialne osebnostne lastnosti. Tisti, ki predstavljajo večje tveganje za prestopniško vedenje, bodo morda potrebovali intenzivno podporo, medtem ko bi se to lahko izkazalo za kontraproduktivno za tiste z manjšim tveganjem. Posebna intervencija se lahko osredotoči na reševanje problemov dinamičnega tveganja, kot je zloraba snovi ali brezposelnost. Pri odzivanju na to potrebo se upoštevajo posamezni dejavniki, ki prispevajo k temu, kot so učne sposobnosti ali drugi vplivni dejavniki (Caudy, Durso in Taxman, 2013).

Zvi (2017) preučuje, kakšne so možnosti združevanja načel GLM in RNR ter kako bi lahko delovala na področju vzajemnega vpliva. Model RNR je zasnovan tako, da čim bolj poveča potencial intervencij, katerih cilj je zmanjšati ponovno prestopništvo, medtem ko je model GLM usmerjen v čim večje povečanje potenciala posameznikov za spodbujanje prosocialne reintegracije. Zvijeva kombinirana različica – model odzivnosti na potrebe po tveganju – upošteva posameznikovo pravico do izbire rehabilitacijskega procesa, ki odraža njegove cilje in uporablja bolj celosten pristop k zmanjševanju kriminalitete in izboljšanju življenja. Ta kombinacija ambicioznih ciljev, spoštovanja in vključevanja se odraža v pristopu pozitivne kriminologije za mlade, ki so morda doživeli izključenost in pomanjkanje ambicij. Odraža tri temeljne značilnosti, ki sta jih opisala Ronel in Segev (2014).

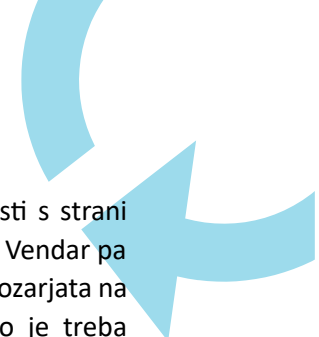
Restorativna pravičnost izhaja iz avtohtonih pravosodnih sistemov z vsega sveta, kjer se je pravičnost izvajala v lokalni skupnosti s ciljem popraviti škodo in ponovno vzpostaviti ravnovesje med žrtvijo in storilcem (Fergusson in Muncie, 2010). Pri tem se obe strani srečata ter pojasnita ozadje kaznivega dejanja in njegove posledice. Številne študije so podprle ta pristop k reševanju konfliktov s polnim sodelovanjem vpletenih, pri čemer Nils Christie (1977) meni, da je lahko konflikt dejansko konstruktiven, če se ga obravnava pozitivno. Priznava, da je ta proces odvisen od zrelih in dobro delujočih skupnosti, ki lahko podpirajo vse strani, ki so utrpeli škodo zaradi osebnega kaznivega dejanja. Učinkovitost tega pristopa je pogosto odvisna od številnih družbenih dejavnikov, vključno z izobraževanjem, stanovanji in zdravjem, ki niso v pristojnosti Ministrstva za pravosodje (2010). Vendar pa je pri uporabi pozitivne kriminologije mogoče uporabiti elemente dobre prakse.

Braithwaite (1989) razširi ideje o vključevanju skupnosti s svojimi teorijami sramotenja. Najprej opisuje »dezintegrativno sramotenje«, pri katerem je storilec kaznivega dejanja kaznovan in stigmatiziran ter postane izobčenec. To je v skladu s teorijo etiketiranja v kriminologiji (Lemert, 1967), po kateri oseba, ki je opisana kot deviantna, doživlja zavrnitev s strani skupnosti in težko spremeni svoje vedenje, da bi se izognila temu statusu. Braithwaite (1989) takšno obravnavo primerja s svojo zagovarjano metodo »reintegrativnega sramotenja«, pri kateri se lahko neodobravanje kaznivega dejanja izrazi kot del procesa dolgoročnega sprejemanja in odpuščanja (sramoti se samo dejanje, ne pa storilca kot posameznika). To podpira teorijo racionalne izbire (Sutherland, 1947) klasične kriminologije, ki pravi, da je kriminalno vedenje premišljeno dejanje, pri katerem se pretehtajo stroški in koristi, delno pa nanj vplivajo odziv skupnosti na to vedenje in družbene norme te skupnosti. Vendar je Froggett (2007) ugotovila, da so lahko vse oblike sramotenja, zlasti za mlade, preobremenjujoče in zaviralne, saj povzročajo različne odzive, vključno z besom, pokorščino ali umikom iz intervencij. Pri analizi intervencij, temelječih na umetnosti, je ugotovila, da so bile učinkovite pri razkrivanju zapletenih čustev, povezanih s kriminalnim vedenjem, in predlagala, da je treba mlade spodbujati k prevzemanju odgovornosti za svoja dejanja in občutku krivde zaradi storjenega dejanja, namesto da bi jih ohromil sram.

Pozitivna kriminologija zato uporablja vidike iz različnih kriminoloških teorij in pristopov za spodbujanje pozitivnih obnovitvenih izkušenj, ki vodijo k vključevanju in sprejemanju ter lahko pripomorejo k zmanjšanju prestopniškega vedenja.

»Kaj deluje« pri obravnavi prestopništva mladoletnikov in mlajših odraslih?

Raziskave o opuščanju kriminalnega vedenja se osredotočajo na zgodbe o uspehu, pri čemer obstajajo dokazi o »učinkovitosti programov, opisanih kot kognitivno-vedenjski, namenjenih posameznikom z višjim tveganjem, ki učijo spretnosti, kot sta uravnavanje čustev in prevzemanje perspektive« (Maruna in Mann, 2019, str. 7). Obstajajo tudi dokazi, da stroge sankcije tipa »boot camp«, ki so bile temeljito ovrednotene, dejansko negativno vplivajo na poznejše vedenje udeležencev. Spodbudno je, da Maruna in Mann (2019, str. 7) ugotavljata, da je »večja verjetnost, da bodo ljudje opustili sankcije, če imajo

močne vezi z družino in skupnostjo, zaposlitev, ki jih izpolnjuje, priznanje lastne vrednosti s strani drugih, občutek upanja in samoučinkovitosti ter občutek smisla in cilja v svojem življenju». Vendar pa priznavata, da se večina raziskav izvaja na majhnih vzorčnih skupinah odraslih, pri čemer opozarjata na etične in praktične pomisleke glede naključnih vzorcev ali kontrolnih skupin. Prav tako je treba upoštevati različna življenjska obdobja mladih; za nekatere poroka in zaposlitev morda nista ustrezna ali pomembna dejavnika na njihovi poti odvrnitve od kaznivega dejanja. Zato so tu obravnavani drugi dejavniki, ki so primernejši za starost in družbeno okolje mladih.

Oznake določajo samopodobo in pogosto vplivajo na odnos do drugih (Wilson in Bastidas, 2017), lahko pa prispevajo tudi k občutku pripadnosti, ki je osnovna človekova potreba. Številni zgoraj opisani pristopi, ki temeljijo na močeh, uporabljajo pozitivno označevanje in odražajo željo po zmanjšanju stigmatizacije. Wilson in Bastidas (2017) sta v okviru dvanajstih srečanj tečaja v zaporu, na katerem sta učila reševanja konfliktov in socialno-čustvenih spretnosti, vključila vajo z naslovom Preoblikovanje svoje zgodbe, v kateri sta udeležence spodbujala, naj na novo oblikujejo svojo zgodbo. Najprej so pripravili življenjsko zgodbo, kot da se predstavljajo nekomu novemu, pri čemer je bila opazna prevladujoča uporaba negativne terminologije. Nato sta jih spodbudila, naj zgodbo napišejo na novo in vanjo vstavijo besede, ki temeljijo na moči in besedah, kot so »vztrajati«, »premagati« ali »naučiti se«. To je ljudem omogočilo, da so začeli gledati nase v drugačni luči, kar Wilson in Bastidas (2017) opisujeta kot prvo stopnjo postopnega okrevanja. Pri vrednotenju programa je bilo ugotovljeno, da je koristil tako osebu kot udeležencem, saj so pri dejavnostih sodelovali vsi:

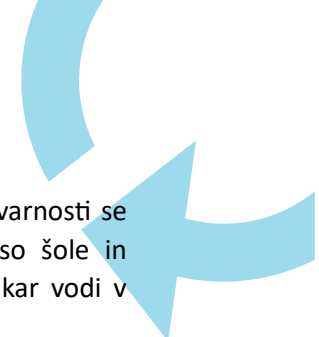
»Dobro poznavanje samega sebe izboljša sposobnost prepoznavanja čustev pri drugih ter prepoznavanje njihovih prednosti in sposobnosti. Prepoznavanje pozitivnih lastnosti pri strankah lahko spodbuja upanje in optimizem ter s tem samoučinkovitost.« (Wilson in Bastidas, 2017, str. 37)

V tej študiji je bilo ugotovljeno, da krepitev odnosov med delavci kazenskega pravosodja in mladimi dokazuje temeljne koncepte pozitivne kriminologije. Wilson in Bastidas menita, da je prvi odgovor na vprašanje, kaj deluje pri obravnavi kaznivih dejanj mladoletnikov in mladih odraslih, oblikovanje močnih, pozitivnih odnosov z odraslimi in vrstniki.

Drug dober primer je projekt Divert, ki ga vodi metropolitanska policija v Londonu (Juvenis, 2018). Projekt podpira mlade, ki vstopijo v pripor, tako da jih napoti k intervencijskemu trenerju, ki ima tudi osebne izkušnje s sistemom kazenskega pravosodja. Trenerji mlade podpirajo pri dostopu do izobraževanja, usposabljanja in zaposlitvenih možnosti ter jim zagotavljajo stalno podporo vrstniških mentorjev. To je privedlo do znatnega zmanjšanja stopnje kaznivih dejanj, projekt pa izpoveduje močno povezanost z uporabo pozitivnega jezika in oznak, kar je v nasprotju z jezikom, ki temelji na tveganju in običajno privzema izraze boja, kot so boj, nadzor ali boj proti grožnji (Feeley in Simon, 1992).

Čeprav se tu zavzemamo za izogibanje jeziku, ki temelji na tveganju, je treba priznati, da je tveganje neločljivo povezano z vsakdanjim življenjem in da lahko prevladuje v javni politiki in razmišljanju, kar se kaže v odzivih na pandemijo Covid-19, terorizem, migracije in tudi kriminal. Z obvladovanjem tveganja je povezan poudarek na varnosti, ki je lahko zaviralna ali spodbudna. Walgrave (2016) opredeljuje različice varnosti, ki se odražajo v razlikah v javnih politikah in ponujajo tudi podlago za ponovni razmislek o varnosti v okviru pozitivne kriminologije. Osredotočajo se lahko na omejevanje ali omogočanje. Pristop pozitivne kriminologije zahteva, da se varnost umesti kot skupnostno dejanje, ki deluje v kontekstu zaupanja.

Schuienberg in van Steden (2014) v podobnem duhu kot Walgrave s »ponovno vzpostavitvijo varnosti« predlagata temeljit premislek o političnem pristopu in ugotavljata, da lahko varnost zagotavlja zaščito pred nevarnostjo, pa tudi moč za omejevanje svoboščin. Menita, da lahko ta sprememba usmeritve

pripomore k zmanjšanju segregacije in povečanju kohezije skupnosti. Omilitvena oblika varnosti se pogosto uporablja za upravičevanje povečanega nadzora v družbenih prostorih, kot so šole in nakupovalna središča, kjer se mladi zbirajo in so pogosto prikazani kot problematični, kar vodi v etiketiranje in izključevanje.

Na srečo obstajajo tudi primeri bolj pozitivnih pristopov, kot je Walgraveova »povrnitev varnosti«, ki temelji na Hirschijevi teoriji socialnega nadzora (Franck, 2014). Čeprav je pogosto videti zasebne varnostnike, ki patrolirajo na javnih površinah, je vse več dokazov, da je participativni pristop z mladimi v skupnosti učinkovitejši kot strog in avtoritaren odnos. Z njim lahko spodbudimo interakcijo in pozitivne odnose, hkrati pa ohranimo tihi nadzor. Franck opisuje, kako to spodbuja horizontalni nadzor (med vrstniki in sosedi) namesto vertikalnega nadzora (s strani oblasti), in ugotavlja, da je »nižja stopnja nasilja povezana z višjo stopnjo socialne kohezije in pripravljenosti prebivalcev, da posredujejo za doseganje skupnega dobrega, kar se pogosto imenuje 'kolektivna učinkovitost'«. (Franck, 2014, str. 96)

Franck (2014) nadalje opisuje, kako so v New Yorku poskušali spodbujati manj hierarhične odnose s policisti, ki so si prizadevali vzpostaviti tesnejše vezi v skupnosti, v soseskah v Chicagu pa so nekdane člane tolpe zaposlili, da bi se približali mladim ali aktivno posredovali pri nasilnih dogodkih. Projekti, kot sta ta in projekt Divert (Juvenis, 2018) v Londonu, so zdaj pogosti v številnih evropskih mestih. Wainwright in Nee (2014) sta ugotovila, da se mladi dobro odzivajo na podporo mentorjev, ki imajo osebne izkušnje s kazenskoopravnim sistemom. Pri tem poudarjata, kako pomembno je, da se lahko poistovetijo z izkušnjami mladih, saj so »tisti, ki so uspešno obvladovali kriminogena tveganja, v dobrem položaju za svetovanje tistim, ki se trudijo storiti enako«. (Wainwright in Nee, 2014, str. 173)

Čeprav je neravnovesje med mladimi v kazenskoopravnem sistemu ter odraslimi, ki so odgovorni za spremljanje njihovega vedenja in zmanjševanje ponovnih kaznivih dejanj, skoraj neizogibno, ti primeri kažejo, da so spremembe mogoče in da se pozitivni rezultati pokažejo, ko ljudje na vodilnih položajih v svoje delo vključijo vrednote, povezane s pozitivno kriminologijo (spoštovanje in odgovornost, ljubezen, skrb in poštenost, podpora in solidarnost).

Pozitivna varnost torej temelji na krepitvi zmogljivosti za delovanje v skupnosti ter razvijanju potrebnih spretnosti za spopadanje s tveganji in izzivi, ki jih neizogibno prinaša življenje. Če se varnost ponovno opredeli kot občutek zaupanja, skrbi in pripadnosti, pri čemer se jo prepozna kot osnovno potrebo v Maslowovi hierarhiji (1943), bi temelj te pozitivne različice varnosti lahko omogočil večjo vključenost mladih v skupnosti, ti pa bi bili sposobni živeti samozavestneje s tveganjem, namesto da se zatekajo k omejujoči ali upirajoči se različici varnosti, ki krepí strah in marginalizacijo.

Rehabilitacijska okolja in odnosi v zaporih

Pri razmišljanju o tem, kako ustvariti pravo okolje, ki bo omogočilo razvoj pozitivnih odnosov, je treba ponovno povezati varnost in oskrbo; oddaljiti se je treba od izključujoče in pogojne oblike oskrbe, v kateri se ohranjata stigma in sramota, ter se usmeriti k vključujoči brezpogojni etiki oskrbe. Hallsworth in James (2014) za ponazoritev potrebne ravni skrbi uporabljata analogijo z vrtnarjenjem, vendar želita pojasniti, da ne gre za prizadevanje za vizualno popolnost. Gre bolj za obliko nege, ki rastlinam omogoča, da uspevajo, čeprav včasih na neurejen in nepopoln način, vedno v teku in ne kot končni cilj.

Mladi z izkušnjo posredovanja kazenskoopravnega sistema imajo verjetno več neugodnih izkušenj iz otroštva (Justice Analytical Service, 2018), zato bi moral biti ključni cilj kazenskega okolja ponuditi pristop, ki to priznava ter podpira mlade pri razvijanju novih navad in povezav. Razvijanje novih navad lahko ljudem omogoči, da se prilagodijo novemu okolju, in zagotovi potrebne spretnosti za uspeh v skupnosti. Vendar ne smemo domnevati, da vse skupnosti delujejo na način, ki je v skladu s pristopom pozitivne kriminologije. Preveč zasebnosti in izolacije lahko vodi v anomijo, medtem ko je pretirano

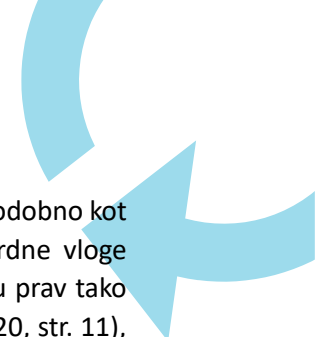
zanašanje na sodelovanje lahko utesnjujoče in dušeče. Zato je tako kot pri mnogih vidikih življenja za ustvarjanje učinkovitega okolja skupnosti potrebno ravnovesje.

Učea se skupnost lahko zagotovi prostor in strukturo, v kateri se ljudje uskladijo za skupni cilj, v tem primeru za opustitev kaznivih dejanj. Pike in McFarlane (2017) sta ugotovila, da vključenost v učno skupino prinaša vrsto oprijemljivih koristi, vključno z medsebojno podporo, izboljšanimi študijskimi spretnostmi ter povezavo z akademsko in ne kriminalno identiteto. V skladu z modelom, ki ga po vsem svetu uspešno uporabljajo skupine, kot je Anonimna skupina za podporo odvisnikom (NA), je pomembno, da se vsakdo v skupini dojema kot aktivni učenec in tudi kot tisti, ki nudi pomoč. V uspešni učni skupini je pomembno imeti proaktivnega moderatorja, ki vzpostavlja povezave med ljudmi, zagotavlja odgovornost in podpira ljudi, da se razvijajo v skladu s svojimi močmi.

Ronel (2015) na primeru skupin za podporo odvisnikom ponazarja prakse sprejemanja in brezpogojnega pozitivnega odnosa, ki so povezane z izvorom koncepta pozitivne kriminologije. Udeleženci skupin se naučijo načel sprejemanja lastnih in tujih nepravilnosti. Z drugimi v skupini so povezani zaradi skupne »deviantnosti«, kar pomaga zmanjšati stigo in sram. Ta »odklonskost« je vstopni pogoj za skupino in zagotavlja občutek socialne povezanosti med vsemi udeleženci. To je ključnega pomena za zmanjšanje stige in sramu, ki lahko ohromita ljudi, ki se poskušajo ponovno vključiti v družbo (Froggett, 2007). Ključna značilnost programov, kot je NA, je zagotavljanje kolektivnega modela podpore, ki temelji na osebnih izkušnjah. Na ta način udeležencem ponujajo priložnost, da dosežejo položaj moči, ki izhaja iz dajanja in prejemanja pomoči.

Koncept »dajanja pomoči« je povezan s procesom opuščanja, kot sta ga opredelila Maruna in Mann (2019) ter v katerem lahko sprejemanje napačnega ravnanja drugih privede tudi do večjega sprejemanja samega sebe, kar pogosto spremljajo družbene sankcije. Sprejemanje, tako s strani drugih kot tudi samega sebe, je osrednja vrednota pozitivne kriminologije. Prevzemanje odgovornosti za vedenje in njegove posledice lahko ustvari pozitiven zasuk, če se prepoznajo in spodbujajo priložnosti za socialno vključevanje, ter lahko mladostnika podpre pri premagovanju sramu. Maruna in Mann (2019) prav tako opredelujeta pomen »moralne odkupljivosti«, tj. zahteve po sprejetju dejstva, da je kriminalno vedenje osebe odraz njenih življenjskih okoliščin in ne trajna značajska lastnost. Maruna in Le Bel (2015) prilagajata pristop prakse, ki temelji na prednostih in jo je leta 1957 opredelil Albert Eglash, da bi predlagala nekatere ključne značilnosti takšne učne skupine, ki se lahko uporabljajo tako v zaporih kot v skupnosti:

1. Ponujanje konstruktivne dejavnosti: projekti, ki mladim omogočajo, da vidno prispevajo k obnovi skupnega prostora, ne smejo biti izpostavljeni ponižujočemu ravnanju, temveč morajo ponuditi zadovoljiv rezultat, na katerega so lahko udeleženci ponosni in ki krepí njihove sposobnosti.
2. Ustvarjalnost in ustvarjanje: ponuditi udeležencem priložnost, da uporabijo naučeno, je še posebej učinkovito, če se kombinira z vlogo mentorja, ki podpira druge na isti poti. Ta koncept »ranjenega zdravilca« je pogosto sprejet v podpornih skupinah za samopomoč, kot je NA, in je priljubljen med nekdanjimi zaporniki, ki pogosto izrazijo željo po sodelovanju pri tem delu.
3. Samoodločanje, vendar vodeno: pri tem se izogibamo prisili in se opiramo na motivacijo posameznika za rast. To je lahko dolgotrajen proces, vendar je verjetnost uspeha večja kot pri delovanju na podlagi skladnosti.
4. Občutek pripadnosti: močna čustvena potreba po sprejetosti v skupino lahko povzroči tako negativne kot pozitivne posledice, zato je morda potrebnih nekaj smernic za prepoznavanje lastnosti skupin s prosocialnim vplivom.

Vse to nakazuje, da je treba vlogo oseba v kazenskem okolju za mladoletnike obravnavati podobno kot vlogo vrtnarja ali moderatorja, kar zahteva precejšen premik v razmišljanju od standardne vloge kazenskega uradnika. Nedavne smernice za zaporniške uslužbenke v Združenem kraljestvu prav tako zagovarjajo »negovanje pravih odnosov med tistimi, ki živijo in delajo v zaporu« (Potts, 2020, str. 11), s poudarkom na spoštovanju, odgovornosti in rehabilitaciji.

Druga koristna razsežnost vrtnarske analogije je spoznanje, da ima vsaka oseba (ali rastlina) različne potrebe in potrebuje različne oblike oskrbe. Mlade v kazenskopravnem sistemu je treba prepoznati kot posameznike, ki bodo poiskali različne »poti« iz kriminala (Ronel in Segev, 2014). Ena od posledic pozitivne kriminologije, ki posameznike obravnava kot celostna bitja, je, da se mora kazenska služba odzvati z vrsto integriranih storitev (Hansen, 2015) in ponuditi individualne rešitve, čeprav take, ki uporabljajo obstoječe vire. Christie (1981) je to dobro povzel, ko je predlagal, da je treba rešitve iskati v dialogu in sprejemanju, ne pa kaznovanju: »Zločin naj torej postane izhodišče za pravi dialog in ne za enako neroden odgovor v obliki žlice bolečine.« (Christie, 1981, str. 4)

Norveški pristop h kazenskemu pravosodju se osredotoča na pozitivno kriminologijo. Ta preučuje, kaj je mogoče storiti, da bi ljudem pomagali spoštovati zakone, namesto da bi se osredotočala na to, kaj ljudi vodi k storitvi kaznivega dejanja (Hansen, 2015). Standardnih rešitev ni, saj so vsi posamezniki različni. Priznava se, da je nekatere težave sicer mogoče opredeliti kot preproste ali »krotke« z jasnimi vzroki in posledicami ter očitnimi individualnimi rešitvami, vendar so pogostejše »slabe težave«, ki so zapletene, s prekrivajočimi se vprašanji in protislovji (Hansen, 2015, str. 138). Za reševanje teh »hudih problemov« je potrebna skupna rešitev, ki obravnava vse medsebojno povezane podprobleme. To je včasih težko uskladiti, zato Hansen (2015) meni, da jo najbolj vodi en sam vodja primera, ki prevzame odgovornost za vzpostavljanje odnosov s posameznikom. Teh »hudih problemov« ni dovolj obravnavati zgolj kot skupek preprostih problemov, saj to ne upošteva kompleksnosti in medsebojne povezanosti življenjskih izkušenj.

Poleg potrebe po razmisleku o tem, kakšna podpora je potrebna za opustitev kaznih dejanj, je pomembno ugotoviti tudi, kdo jo zagotavlja. V nedavni študiji, ki je obravnavala socialno-odnosne vidike opuščanja odvisnosti (Villeneuve, F-Dufour in Farrall, 2021), je bilo ugotovljeno, da lahko slabo izvajane intervencije ne le ovirajo proces opuščanja odvisnosti, ampak ga tudi aktivno izničijo. Raziskava je primerjala procese pomoči pri opuščanju kaznivih dejanj, ki se ponujajo neformalno, običajno prek prostovoljcev, s tistimi, ki jih ponujajo formalno-zaporniški ali probacijski uradniki. Čeprav so prostovoljci v zaporih podvrženi standardnim varnostnim pregledom, ker niso zadolženi za nadzor ali obvladovanje tveganj, imajo več možnosti za vzgojo in priznavanje včasih naključne narave poti opuščanja odvisnosti. Stvari ne gredo vedno gladko in pomembno je, da lahko mladi odkrito govorijo o svojih napakah, da bi se iz njih učili brez strahu pred obsojanjem ali kaznovanjem (Wainwright in Nee, 2014). Osebe, ki ima bolj formalno vlogo in mora poleg podpore vključevati tudi nadzor, se bo morda težje odzvalo na takšne neuspehe, ne da bi se vrnilo k bolj tradicionalnim oblikam obvladovanja tveganj. Villeneuve in drugi (2021, str. 77) priznavajo tako imenovano »krhko ravnovesje« med pravno in terapevtsko vlogo, s katerim se soočajo številni strokovni delavci, in tako kot v primeru norveškega modela predlagajo, da se lahko dobro obnese sodelovalni pristop. Opredeljujejo vrsto nalog, ki so potrebne za premagovanje ovir za uspešno ponovno vključitev v družbo.

To so lahko preprosta opravila, kot je izpolnjevanje obrazcev ali opravljanje telefonskih klicev, praktična pomoč, kot je obiskovanje sestankov, ali pa opravila, ki so bolj usmerjena v socialno varstvo. V skladu z analogijo z vrtnarjenjem bi lahko naloge obravnavali kot sajenje semen za prihodnjo rast. Predvsem pa mora ta pomoč pri opuščanju odvisnosti delovati v varnem okolju, v katerem je prošnja za pomoč sprejemljiva in se aktivno spodbuja, saj je poudarek na iskanju rešitev za ovire pri opuščanju odvisnosti.

Mladi lahko tako postanejo aktivni nosilci procesa spreminjanja in ne pasivni subjekti kazenskega nadzora.

Odnosi so ključnega pomena za proces opuščanja odvisnosti in osrednjega pomena za teorije pozitivne kriminologije. Ti odnosi morajo segati tudi onkraj ožje družine in zaporniške sfere ter vključevati povezave z ljudmi v različnih družbenih hierarhijah, kar omogoča dostop do širših družbenih virov (McNeill, 2015). To pomeni, da se lahko mladostnikova nova identiteta (brez prestopništva) odigra pred širšo publiko in jo ta potrdi, s čimer se utrdi proces opuščanja prestopništva.

Pozitivna kriminologija: Od teorije do prakse

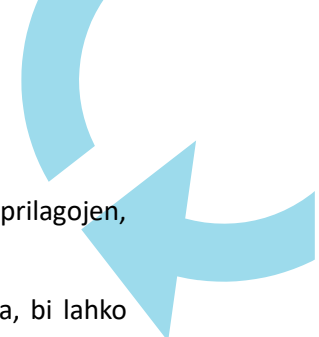
Pri razmišljanju o tem, kako te teorije pozitivne kriminologije vključiti v vsakdanjo prakso, je dobro izhodišče priznanje, da morajo biti skupne vrednote resnice, spoštovanja in odgovornosti, ljubezni, skrbi, poštenosti, podpore in solidarnosti v središču naših predlaganih načinov dela. Nussbaum (2013, str. 393) trdi, da sta »ljubezen in prijateljstvo najboljša, kadar nista usmerjena v idealne podobe osebe, temveč v celotno osebo s pomanjkljivostmi in napakami«. Vendar pa se strokovne delavce, ki delajo z mladimi, poleg sprejemanja dejstva, da so ljudje pomanjkljivi in da bo pot do desistence verjetno zapletena, spodbuja k visokim pričakovanjem, prilagodljivemu pristopu in veselemu vedenju.

To lepo ponazarjajo opisi projekta Rast (the Growth Project), ki ga vodi Sarah Lewis. Lewis (2019) je v zaporniško okolje uvedla terapevtski model, ki uteleša vse vrednote in prakse pozitivne kriminologije. Izhajajoč iz položaja zakoreninjenih pomanjkljivosti v delovanju zapora je vzpostavila projekt, v katerem so sodelovali tako osebe zapora kot mladi v zaporu, da bi opredelili ključne značilnosti, ki bi podpirale (re)habilitacijsko okolje, pri čemer je uporabila pristop »hvaležnega raziskovanja« (Liebling, Price in Elliott, 1999). Gre za pristop, ki temelji na prednostih in se opira na institucionalne uspehe, namesto da bi se ukvarjal s težavami in neuspehi.

Da bi se vključili vsi udeleženci in slišala njihova mnenja, je bila zaposlena ekipa strokovnih delavcev in mladih v zaporu, ki je omogočila diskusijske skupine, neformalne pogovore in skrbela za vabila k sodelovanju na oglasnih deskah.

Lewis (2019) je opozorila, da se je ta poudarek na soustvarjanju (re)habilitacijskega okolja sprva zdel nerealen in da so ga mnogi v zaporniški skupnosti sprejemali s cinizmom. Zapisala je, da je zahtevala »vztrajno negovanje« (Lewis, 2019, str. 199), nenehno ocenjevanje in prilagajanje ter močno zavezanost višje vodstvene ekipe. Projekt je opredelil nekatera ključna načela rasti (kot sta povezovanje z naravo in iskanje prosocialnih načinov spoprijemanja z zaporom) in načine za njihovo morebitno izvajanje v zaporu. Ključno sporočilo njenega projekta je, da sta za izvajanje takega novega pristopa potrebna čas in vztrajnost, vendar lahko prinese uspešne rezultate. Gradnja zaupanja v skupnosti, ki je tradicionalno sprejela kaznovalno kulturo, temelječo na tveganju, je velika naloga, ki jo je treba razdeliti na manjše priložnosti za vzpostavitev odnosov in postopen razvoj pozitivne kulture.

Ta pristop se je izkazal za učinkovitega v zaprtih skupnostih, kot je zapor, v katerih je interakcije mogoče natančno upravljati in je vodstvo zelo vidno. Morda ga bo težje izvajati v okolju skupnosti, kjer so službe bolj raznolike in so interakcije redkejšje. Pamment (2019) je v svojem pregledu učinkovitosti sistema mladinskega pravosodja v Angliji in Walesu poročal, da je lahko medinstitucionalen pristop pogosto problematičen, vendar je prepoznal tudi zanimive priložnosti za integrirano podporo, osredotočeno na otroke, vključno s progresivno shemo, ki poudarja preusmeritev iz pripora, imenovano »Najprej otroci, nato storilci« (Case in Haines, 2015). V skladu s Konvencijo ZN o otrokovih pravicah (UNCRC) ta shema

predlaga, da mora biti vsak odziv na deviantno ali kriminalno vedenje otrokom prijazen in prilagojen, kar je pozitivna usmeritev, ki je v skladu s tem projektom.

S poudarkom na odvračanju od kaznivih dejanj in s pristopom, osredotočenim na otroka, bi lahko intervencije v skupnosti temeljile na modelih odpornosti (glej poglavje 4), ki upoštevajo notranje in zunanje sile, na podlagi katerih se lahko mladi uprejo tveganju in se izognejo kriminalnemu vedenju (Zvi in Haimoff-Ayali, 2015). Kot že omenjeno, raziskave škotske vlade (Justice Analytical Service, 2018) kažejo, da se odpornost gradi na ravni posameznika, družine in skupnosti, ter podpirajo predlog, da bi morali biti odzivi politike za doseganje največje učinkovitosti usmerjeni v vsa tri področja. Ronel (2015) ponuja nekaj praktičnih napotkov pri opredelitvi vrste dejavnosti z uporabo vektorjev za umestitev intervencij na lestvici od negativnih (s poudarkom na zmanjševanju tveganj) do pozitivnih (s poudarkom na povečevanju odpornosti).

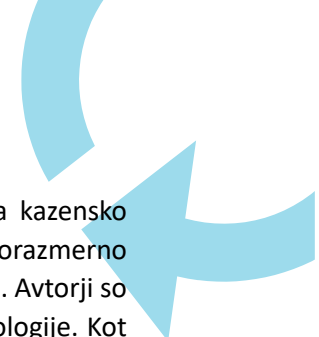
Štirje vektorji so: izključevanje – vključevanje; škodovanje drugim – podpiranje drugih; odvisnost – neodvisnost; osredotočenost nase – osredotočenost na druge (Ronel, 2015, str. 25).

Prvi vektor se na primer nanaša na izključevanje in vključevanje, pri čemer se priznava osnovna potreba po pripadnosti skupini. Ronel (2015) navaja, da članstvo v tolpah ponuja koherentno skupino, ki ji je mogoče pripadati, čeprav je izključena iz večinske družbe. Sodelovanje z mlado osebo pri ocenjevanju relativne moči vsakega elementa na vektorju lahko pomaga pri razvijanju sposobnosti in namena. To je priložnost za raziskovanje prednosti in izzivov različnih odzivov ter za razpravo o tem, kako bi lahko mladostnik okrepil svoje sposobnosti za sprejemanje pozitivnih odločitev.

Nugent in Schinkel (2016) sta v študiji, v kateri sta preučevala izkušnje mladih po odpustu iz zapora, ugotovila, da so mnogi opisovali občutke osamljenosti in izolacije. Poskušali so se namreč izogniti negativnim vrstniškim povezavam, hkrati pa so se s težavo vključili v »novo življenje«, za katero so si prizadevali. Poleg tega so mnogi opisali, da je ločitev od družine to osamljenost še povečala, saj so bile družinske vezi pogosto šibke, mladi pa so se izogibali ponovni navezavi stikov, ker so se bali zavrnitve. To mora biti ključni poudarek pozitivnega posredovanja in krepitve odpornosti.

Prehod v odraslost je obdobje, v katerem se identiteta še vedno oblikuje, pri čemer so zaposlitev, vloge v družini in vrstniške skupine nekateri od ključnih dejavnikov, ki vplivajo na novo identiteto. Vsak od teh dejavnikov lahko nudi občutek ponosa in izpolnitve ter je lahko podlaga za proaktivno posredovanje. Nugent in Schinkel (2016) sta ugotovila, da je bila pogosto izbrana pot starševstvo kot vloga, za katero so mladi dejali, da jih pozitivno opredeljuje. Prav tako je bila to vloga, za katero mladi menijo, da je pod njihovim nadzorom ter da zanjo ne veljajo enaki pogoji in negotovost kot za iskanje zaposlitve. Očitno so tu močne povezave s prejšnjo ločitvijo od družine in zavrnitvijo, ki jih je treba raziskati skupaj z mladimi. Vlogo imajo tudi delodajalci in širša družba, ki morajo razmisliti, kako bi lahko odpravili nekatere ovire pri ponovnem vključevanju, zlasti pri zaposlovanju in sodelovanju v skupnosti, pri čemer morajo to kampanjo voditi strokovni delavci.

H kriminalnemu vedenju pogosto prispeva egocentričen pristop k življenju, saj mladi dajejo prednost lastnim željam in se ne ozirajo na potrebe drugih. To ločevanje ali zatiranje zavedanja potreb drugih, ki včasih izhaja iz zaznane grožnje, lahko postane preobremenjujoče in začne prevladovati v razmišljanju (Wainwright in Nee, 2014). Nasprotno pa lahko odnosi in intervencije, ki izhajajo iz pristopa pozitivne kriminologije, pomagajo zmanjšati nujnost individualnih potreb in spodbuditi večje upoštevanje učinka nekaterih vedenj. Sufijski pristop (oblika islama), ki ga opisujejo Amitay, Hawa-Kamel in Ronel (2021), se osredotoča na sprejemanje in vključevanje v skupnosti in ne na intervencije, usmerjene v rehabilitacijo, saj ponuja manj obsojanja.

Pomemben dejavnik je, kako je delo z mladimi zasnovano. Poročilo Howardove lige za kazensko reformo (Goldson in Briggs, 2021) je obravnavalo pravosodna območja v Angliji in Walesu s sorazmerno visokim ali nizkim deležem pripora za mlade, vendar s podobnimi značilnostmi prebivalstva. Avtorji so opredelili primere učinkovite prakse dela z mladimi za izvajanje pristopa pozitivne kriminologije. Kot ključni element je bil opisan navdušen, ciljno naravnan, na vrednotah temelječ slog vodenja, ki se osredotoča na odnose in zaupanje ter odraža temeljne vrednote pozitivne kriminologije. V raziskavi je bilo zlasti ugotovljeno, da sta imela filozofska podlaga dela in lokacija tima ključno vlogo pri določanju uporabljenega pristopa. Tim v pravosodnem oddelku se je osredotočal na kazenske rešitve in obvladovanje storilcev, medtem ko je tim v oddelku za storitve za otroke uporabljal medinstitucionalni pristop k potrebam socialnega varstva in se je zato raje izogibal priporu. To odraža pristop, osredotočen na otroka, ki sta ga opisala Case in Haines (2015) in ki spreminja kazenski pristop. Izkazalo se je, da je uporaba te pozitivne usmerjenosti pri podpori in nadzoru mladih v kazenskopravnem sistemu učinkovita pri ohranjanju nižjih stopenj zapiranja otrok in zmanjševanju stopenj kaznivih dejanj. Glavni cilj tega projekta je, da se otroci ne bi znašli v zaporu, dokazi iz pregledane literature pa kažejo, da so stališča in pristopi odraslih, ki skrbijo za te mlade, ključnega pomena.

Ali lahko pristop pozitivne kriminologije postane uresničljiv

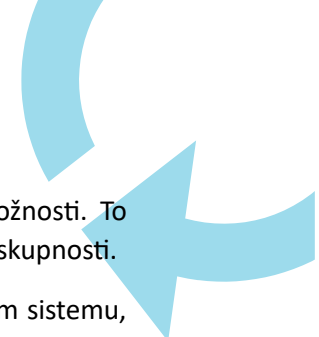
Poglavje se zaključi z razmislekom o verjetni učinkovitosti teh predlogov glede na nekatera ključna vprašanja, ki so jih zastavili sedanji vodilni v pravosodnem sistemu:

- Ali je to realno tudi v okoliščinah, ko primanjkuje kadrovskih (in/ali prostovoljnih) virov?
- Ali je lahko pristop učinkovit tudi ob različnih ravneh znanja in spretnosti osebja?
- Ali se pristop lahko prilagaja potrebam posameznega mladostnika in njegovim različnim razvojnim stopnjam, povezanim s starostjo in spolom?
- Ali lahko pristop po pilotni izvedbi obstane v sistemu?

Veliko kaže na to, da pristop lahko obstane. To prepričanje temelji na obstoječi praksi, ki izhaja iz literature, pregledane v tem poglavju, in na osebnih izkušnjah projektne skupine.

Kar zadeva število zaposlenih in vire, gre pri tem pristopu za spreminjanje prakse in ne za povečevanje števila zaposlenih. Za uspeh pozitivne kriminologije v kazenskem pravosodju je potrebno uvajanje pristopa, ki temelji na vrednotah, v interakcijo z zaporniki. Pri tem morajo pazniki in drugo osebje v zaporih razviti etos vzpostavljanja trdnih odnosov, v katerih je vsak stik pomemben. To pomeni odmik od rehabilitacijskega poudarka na varnosti in nadzoru ter pozitiven poudarek na skrbi in skupnosti. Da bi se to doseglo, je treba spremeniti uveljavljeno kulturo v zaporih, vendar obstajajo dokazi, da je to mogoče. Irska zaporniška služba je leta 2016 uvedla dvoletni program usposabljanja za paznike v zaporu, katerega cilj je razviti močan etični pristop, ki je v skladu s pozitivno kriminologijo. Njihov etos temelji na temeljnem načelu, da je vsak stik pomemben za vzpostavitev pravih odnosov. Zavedajo se, da je za spremembo kulture v zaporih potrebna kritična masa usposobljenega osebja, kar zahteva dolgoročno zavezo organov in vlaganje v usposabljanje, ne pa potrebe po dodatnem osebju. Ta naložba v usposabljanje osebja ima številne koristi, saj poleg osredotočenosti na oskrbo in rehabilitacijo ustvarja tudi kulturo učenja.

Podoben program v Singapurju (Ronel in Segev, 2014) je pokazal, kako je mogoče doseči sistemske spremembe v zaporih z dolgoročno zavezanostjo usposabljanju paznikov. Namesto osredotočanja na obvladovanje tveganj in problematično vedenje se paznike poziva k spodbujanju pozitivnih odnosov z

zaporniki, izkazovanju prosocialnega vzorca in izražanju optimizma glede prihodnjih možnosti. To prispeva k zmanjšanju povratništva in večjemu sprejemanju izpuščenih zapornikov s strani skupnosti.

Če želimo še naprej upoštevati posebne potrebe mladih, ki so se znašli v kazensko-pravnem sistemu, lahko to najbolje zagotovimo z neposrednim vključevanjem mladih v proces. Eglash (1977, povzeto po Maruna in Le Bel, 2015) je prepoznal dve stopnji odreditve po kriminalnem vedenju, ki sta ključni za konvencionalni pristop k pravosodju – družba zahteva, da ljudje plačajo za svoje dejanje in se poskušajo odkupiti. Maruna in LeBel (2015) predlagata tretjo stopnjo, ki jo zagovarjajo tudi drugi, tj. vključevanje nekdanjih zapornikov v oblikovanje politike. Menita, da lahko ta pristop, usmerjen v opolnomočenje, pomaga prebiti vprašanja družbenih predsodkov in lahko okrepi prosocialno identiteto. Prav tako omogoča občutek pripadništva projektu in daje glas udeležencem, s katerimi se sicer pogosto nihče ne posvetuje o podpori, ki jo prejemajo. Na podlagi modela projekta Growth Project (Lewis, 2019) je jasno, da je bilo upoštevanje tega glasu ključni element uspešnega razvoja dobre prakse.

Poleg tega, da je treba mlade ceniti in jih v celoti vključiti v proces, je za sprejetje pristopa pozitivne kriminologije potrebna tudi popolna predanost osebja in strokovnjakov, ki delajo z mladimi. Ronel in Segev (2014) poudarjata nekatera temeljna načela prakse, ki se nanašajo na prosocialno vedenje, zahtevano od osebja na področju mladinskega pravosodja. To vključuje zagotavljanje ravnovesja med podporo, nadzorom in varnostjo ter delovanje v vlogi spoštovane odrasle osebe z doslednim pristopom in ne v vlogi najboljšega prijatelja ali starša. Biti vzornik ni predstava, temveč stalen način bivanja, v katerem imajo vsa vedenja in dejanja pomen. Iskanje preprostih načinov za priznavanje in proslavljanje posameznikovega truda in uspeha, kot je ponujanje majhnih znakov »čestitke«, ki jih je mogoče zamenjati za preproste nagrade, lahko spodbuja pozitivno vedenje, vendar je to le del celotnega pristopa.

Frits de Cauter (povzeto po Walgrave, 2016) je zagovarjal obliko »napadalnega preprečevanja«, ki temelji na izobraževanju, informiranju in podpori, ki jo osebje sprejme, s čimer pokaže, da je prilagojeno mladim. To lahko vključuje svetovanje namesto izdajanja ukazov; zavedanje o tonu sodelovanja; pojasnjevanje razlogov za pravila in odločitve ter pridobivanje soglasja mladih o mejah, ki se jim zdijo razumne; nenehno dokazovanje, da se nikoli ne nehaš učiti – tako osebje kot mladi –, in iskanje priložnosti za vključevanje učenja v vsakdanje izkušnje, zlasti v zvezi s temeljnimi spretnostmi pismenosti in računanja.

Ali bo pristop pozitivne kriminologije po začetnem poskusnem izvajanju lahko trajal, je do neke mere odvisno od širšega družbenega konteksta. Zato je pomembno, da se v ta pristop vključijo različne ravni, vključno z individualno zavzetostjo, usposabljanjem osebja, vodenjem in splošno strategijo. Če naj bo to delo učinkovito, bodo morali biti vzpostavljeni vsi sestavni deli, kar zahteva močno zavezanost in bo trajalo nekaj časa.

Zaključek

V tem poglavju smo opredelili področje uporabe pozitivne kriminologije, jo primerjali z bolj tradicionalnimi pristopi in opredelili vrednote, povezane s tem načinom dela, s posebnim poudarkom na mladih. Preučili smo teorije in modele, na katerih temelji pozitivna kriminologija, ter pokazali, da je ta pristop osnovan na številnih uveljavljenih teorijah in predstavlja okvir, ki temelji na prednostih in se osredotoča na ključne odnose v življenju mlade osebe. Ti odnosi z družino, mentorji in strokovnimi delavci ter vrstniki ustvarjajo osnovo varnosti, na podlagi katere lahko mlada oseba opredeli ustrezne zaščitne dejavnike, okrepi svojo odpornost in se vključi. V poglavju so navedeni primeri dobre prakse v

kazenskih ustanovah in skupnostih, pri čemer je raziskano, kako lahko osebje mladim pomaga premagati čustva, kot sta krivda in sram, ter razviti želene cilje v učnem okolju.

To poglavje je pokazalo, da je pri obravnavi vprašanja, kaj deluje pri obravnavi prestopniškega vedenja mladih, pomembno mesto za temeljne vrednote, povezane s pozitivno kriminologijo: resnico, spoštovanje in odgovornost, ljubezen, skrb in iskrenost, podporo in solidarnost. Predlagani so tudi številni novi načini dela z mladimi, ki vključujejo te vrednote.

Garland (2013) razlikuje med načini kazenske moči in ugotavlja, da pozitivna kazenska moč krepi zmogljivosti, vendar sviri pred prevelikim idealizmom. Ohraniti je treba občutek za ravnesje in priznati, da ima lahko kazen ob ustrezni uporabi tudi koristen namen. V zvezi s tem se lahko učimo iz prejšnjih napak. McNeill (2015) nas opozarja, da je v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja zaradi pretiranega navdušenja nad rehabilitacijsko prakso včasih prišlo do spregleda raziskovalnih dokazov in človekovih pravic. To je, vsaj v nekaterih zahodnih državah, privedlo do tega, da se je kazenska država razširila, se hranila s strahom javnosti in zahtevami po kaznovanju ter pozabila na posameznika in njegovo človečnost. McNeill (2015, str. 53) nas spodbuja, naj »razmišljamo kot arhitekti pravičnosti«, in pravi, da »kazenskih sankcij ne bi smeli presoati toliko po zlu (ali škodi), ki ga zmanjšujejo, temveč po dobrinah, ki jih spodbujajo«. In to je resnično bistvo pozitivne kriminologije.

Reference

Amitay, G., Hawa-Kamel, D., in Ronel, N. (2021) 'Sufi Non-Doing Offender Rehabilitation: Positive and Peacemaking Criminology in Practice', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*.

Bandura, A. (1977) *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bennett, J. (2020) 'Perrie Lectures 2019: Against Prison Management', *Prison Service Journal*, 247, str. 4–13.

Braithwaite, J. (1989) *Crime, shame, and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.

Case, S., in Haines, K. (2015) 'Children first, offenders second: positive promotion: reframing the prevention debate', *Youth Justice Journal*, 15(3), str. 226–239.

Caudy, M. S., Durso, J. M., in Taxman, F. S. (2013) 'How well do dynamic needs predict recidivism? Implications for risk assessment and risk reduction', *Journal of Criminal Justice*, 41(6), str. 458–466.

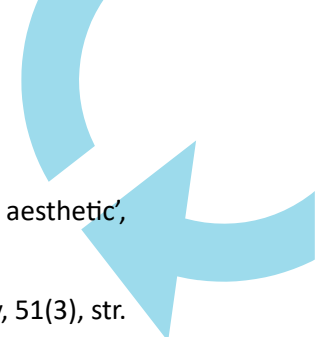
Christie, N. (1977) 'Conflicts as property', *The British Journal of Criminology*, 17(1), str. 1–15.

Christie, N. (1981) *Limits to Pain*. Prison Policy Initiative.

Feeley, M., in Simon, J. (1992) 'The New Penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications', *Criminology*, 30(4), str. 449–474.

Fergusson, R. in Muncie, J. (2010) 'Conflict resolution, restoration and informal justice', v Drake, D., Muncie, J., in Westmarland, L. (ur.) *Criminal Justice*. Milton Keynes: Willan Publishing, str. 71–104.

Franck, K. (2014) 'Security in Support of Safety and Community. Thoughts from New York', in Schuilenberg, M., van Steden, R., in Oude Breuil, B. (ur.) *Positive Criminology, Reflections on Care, Belonging and Security*. The Hague: Eleven International Publishing, str. 85–99.

Froggett, L. (2007) 'Arts based learning in restorative youth justice: Embodied, moral and aesthetic', *Journal of Social Work Practice*, 21(3), str. 347–359.

Garland, D. (2013) 'Penality and the penal state: the 2012 Sutherland Address', *Criminology*, 51(3), str. 475–517.

Goldson, B., in Briggs, D. (2021) Making Youth Justice Local penal cultures and differential outcomes: lessons and prospects for policy and practice.

Hallsworth, S., in James, D. (2014) 'Growing Sanguine about the Weeds: Gardening and Security Revisited', v Schuilenberg, M., van Steden, R., in Oude Breuil, B. (ur.) *Positive Criminology, Reflections on Care, Belonging and Security*. The Hague: Eleven International Publishing, str. 57–70.

Hansen, G. V. (2015) 'Can collaboration provide integrated services for prisoners in Norway?', *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 4(4), str. 136–149.

Harris, M., in McKibbin, P. (2015) The politics of love. Dostopno na: [https://theaotearoaproject.wordpress.com/2015/05/20/the-politics-of-](https://theaotearoaproject.wordpress.com/2015/05/20/the-politics-of-love-max-harris-and-philip-mckibbin/)

[love-max-harris-and-philip-mckibbin/](https://theaotearoaproject.wordpress.com/2015/05/20/the-politics-of-love-max-harris-and-philip-mckibbin/).

Hopper, E. K., Bassuk, E. L., in Olivet, J. (2010) 'Shelter from the Storm: Trauma-Informed Care in Homelessness Services Settings', *The Open Health Services and Policy Journal*, 3(2), str. 80–100

Jensen, G., in Akers, R (2003) 'Taking social learning global: Micro-macro transitions in criminological theory', v Akers, R., in Jensen, G. (ur.) *Social Learning Theory and the Explanation of Crime*. New Brunswick, NJ: Transaction, str. 9–37.

Justice Analytical Service (2018) *Understanding Childhood Adversity, Resilience and Crime*.

Juvenis (2018) Impact Report. Dostopno na: <https://www.juvenis.org.uk/our-work/impact-report/>.

Kewley, S. (2017) 'Strength based approaches and protective factors from a criminological perspective', *Aggression and Violent Behavior*, 32, str. 11– 18.

Lemert, E. M. (1967) *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. New York: Prentice Hall.

Lewis, S. (2019) 'Culture Club Assemble! The powerful role of multi-agent relationships in prison habilitation', v Pycroft, A., in Gough, D. (ur.) *Multi-agency working in criminal justice*. Bristol: Policy Press, str. 187–206.

Liebling, A., Price, D., in Elliott, C. (1999) 'Appreciative Inquiry and Relationships in Prison', *Punishment and Society*. SAGE Publications, str. 71–98.

Liu, L., idr. (2021) 'An Early Adverse Experience Goes a Long, Criminogenic, Gendered Way: The Nexus of Early Adversities, Adult Offending, and Gender', *Women and Criminal Justice*. Routledge, str. 24– 39.

Maruna, S. (2010) 'Redemption Scripts and Desistance', v Cullen, Francis T; Wilcox, P. (ur.) *Encyclopedia of Criminological Theory*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Maruna, S., in Le Bel, T. P. (2015) 'Strengths-based restorative approaches to reentry: the evolution of creative restitution, reintegration and destigmatization', v Ronel, N., in Segev, D. (ur.) *Positive Criminology*. Oxford: Routledge, str. 65–85.

Maruna, S., in Mann, R. (2019) *Reconciling 'Desistance' and 'What Works'*. London.

-
- Maslow, A. H. (1943) 'A Theory of Human Motivation', *Psychological Review*, 50, str. 370–396.
- McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C., in Maruna, S. (2012) 'How and why people stop offending: discovering desistance', *IRISS Insights*, (April).
- McNeill, F. (2015) 'Positive criminology, positive criminal justice', v Ronel, N., in Segev, D. (ur.) *Positive Criminology*. Oxford: Routledge, str. 52–65. Ministry of Justice (2010) 'Breaking the Cycle: Effective Punishment, Rehabilitation and Sentencing of Offenders'. London: The Stationery Office.
- Nugent, B., in Schinkel, M. (2016) 'The pains of desistance', *Criminology and Criminal Justice*, 16(5), str. 568–584.
- Nussbaum, M. C. (2013) *Political Emotions: Why Love Matters for Justice*. London: Belknap Press.
- Pamment, N. (2019) 'The decline of youth offending teams: towards a progressive and positive youth justice', v Pycroft, A., in Gough, D. (ur.) *Multi-agency working in criminal justice*. Bristol: Policy Press, str. 271–187.
- Pike, A., in McFarlane, R. (2017) 'Experiences of post-secondary learning after prison: Reintegrating into society', v *Life Beyond Crime: What do those at risk of offending, prisoners and ex-offenders need to learn?* London: Lemos & Crane, str. 258–262.
- Potts, A. (2020) *Security and Rehabilitative Culture*. London.
- Rock, P. (2017) 'The Foundations of Sociological Theories of Crime', v Liebling, A., Maruna, S., in McAra, L. (ur.) *The Oxford Handbook of Criminology*. 6th edn. Oxford: Oxford University Press, str. 21–56.
- Ronel, N. (2015) 'How can criminology (and victimology) become positive?', v Ronel, N., in Segev, D. (ur.) *Positive Criminology*. Oxford: Routledge, str. 13–31.
- Ronel, N., in Elisha, E. (2011) 'A Different Perspective: Introducing Positive Criminology', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(2), str. 305–325.
- Ronel, N., in Segev, D. (2014) 'Positive criminology in practice', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 58(11), str. 1389–1407.
- Schuilenberg, M., in van Steden, R. (2014) 'Positive Security: A Theoretical Framework', v Schuilenberg, M., van Steden, R., and Oude Breuil, B. (ur.) *Positive Criminology, Reflections on Care, Belonging and Security*. The Hague: Eleven International Publishing, str. 19–30.
- Straub, C. (2021) *Love as human virtue and human need and its role in the lives of long-term prisoners*. Delaware: Vernon Press.
- Sundberg, J. (2019) *Social, Self and Spiritual Integration*.
- Sutherland, E. (1947) 'Principles of Criminology'. Philadelphia: Lippincott. Villeneuve, M.-P., F-Dufour, I., in Farrall, S. (2021) 'Assisted Desistance in Formal Settings: A Scoping Review', *The Howard Journal of Crime and Justice*, 60(1), str. 75–100.
- Wainwright, L., in Nee, C. (2014) 'The Good Lives Model - new directions for preventative practice with children?', *Psychology, Crime and Law*, 20(2), str. 166–182.
- Walgrave, L. (2016) 'Positive criminology, criminology of trust and restorative justice', *Restorative Justice*, 4(3), str. 424–434.

Ward, T. (2002) 'Good lives and the rehabilitation of offenders: promises and problems', *Aggression and Violent Behavior*, 7, str. 513–528.

Wilson, C., v Bastidas, E. (2017) 'Positive Criminology: A catalyst for change?', *Corrections Today*.

Ziv, R. (2017) *The Future of Correctional Rehabilitation: Moving beyond the RNR and GLM debate*. London: Routledge.

Zvi, T. Ben, in Haimoff-Ayali, R. (2015) 'The effect of "the good" and the self-centredness barrier - positive criminology in the lived reality of youth at risk', v Ronel, N. and Segev, D. (ur.) *Positive Criminology*. Oxford: Routledge, str. 32–52.

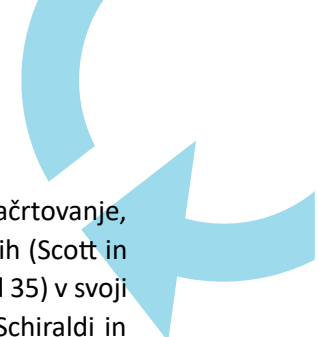
Noben mladostnik ni otok. Raziskovanje vpletenosti mladih odraslih v kazniva dejanja in njihovih družinskih odnosov

Michela Scalpello

Mladi veljajo za pomemben vir. Tako zelo, da so se v vseh državah pojavili pozivi k pomembnejšim vlogam mladih v skupnosti, kar kaže na vitalnost njihovega vključevanja v državljansko življenje (Yohalem in Martin, 2007). Medtem ko je bil pomen glasu mladih za razvoj pozitivnega in uspešnega življenja in družbe večkrat poudarjen (Mitra, 2003; Perkins in Borden, 2006), je še posebej ranljiva skupina mladih postopoma utišana. Mladi imajo v zaporu posebne potrebe, a so pogosto nevidni, v mnogih primerih so obravnavani enako kot odrasli, čeprav so pravice mladih vsaj teoretično v vse svetovne programe. Na primer, Svet Evrope v priporočilu iz leta 2016 o dostopu mladih do pravic poziva k sprejetju pristopa, ki temelji na človekovih pravicah, z uvedbo mladinskih politik za zagotovitev, da te pravice ne bodo kršene. Vendar za mlade v zaporih ni jasnega razlikovanja, kar je jasno prikazano z odsotnostjo kazalnika stanja za mlade prestopnike v poročilu SPACE I 2020 (Aebi in Tiago, 2021). V poročilu so navedeni posebni odstotki za zapornike, ki so ženske, tujci, starejši od 50 let in tisti, ki ne prestajajo pravnomočne kazni, nič pa se ne nanaša posebej na mlade. To se odraža v poročilu Global Prison Trends 2021, kjer so med zaporniki ženske, otroci, starejše osebe, etnične manjšine, tujci in osebe LGBTQ+. Mladi storilci kaznivih dejanj niso omenjeni kot osrednja tema.

Kazenskopравни sistem obravnava mladoletnike, stare 18 let in manj, kot otroke, ki se jim sodi in izrekajo kazni v okviru mladoletniškega pravosodja, pri čemer se upoštevata njihova neizkušenost in nezrelost (Richards, 2011). Ta pravna obravnava mladih pa se dramatično spremeni ob njihovem osemnajstem rojstnem dnevu, ko so mladi premeščeni v kazenskopравни sistem za odrasle, pri čemer so iz sistema, ki je bolj osredotočen na otrokovo korist in rehabilitacijo, odtujeni v sistem za odrasle, ki je kaznovalen in nepopustljiv (Farrington, Loeber in Howell, 2012). Standardna minimalna pravila Združenih narodov (1985, str. 2) za izvajanje pravosodja za mladoletnike (»pekinška pravila«) ne razlikujejo med otroki in mladimi odraslimi, ampak uvajajo osnovno priporočilo za vse »mladoletnike [...] ali mlade osebe, ki se lahko v skladu z ustreznimi pravnimi sistemi obravnavajo za kaznivo dejanje na način, ki se razlikuje od ravnanja odraslih«, pri čemer je poudarjeno, da mora vsaka država določiti: sklop zakonov, pravil in določb, ki se posebej uporabljajo za mladoletne storilce kaznivih dejanj ter ustanove in organe, ki so pooblaščen za izvajanje mladoletniškega pravosodja, in so namenjeni zadovoljevanju različnih potreb mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, hkrati pa varujejo njihove osnovne pravice. (Pekinška pravila, 1985, str. 2)

Morda so kriminologi in oblikovalci politik v zadnjih približno dveh desetletjih zaradi takšnih priporočil razmišljali o tem, kako ustrezno obravnavati mlade odrasle storilce kaznivih dejanj. To je predvsem posledica napredka na področju nevroznanosti (Pruin in Dünkel, 2015), kjer se razume, da mladostnikovi možgani »zorijo tudi v dvajsetih letih« (Johnson, Blum, Giedd, 2009). Obstaja soglasje, da je razlika med kaznivimi dejanji odraslih in mladoletnikov izrazita, in ker ima vsaka vključitev v kazensko pravosodje velik vpliv na razvoj mlade odrasle osebe (Howard League for Penal Reform, 2018), je treba zrelost in razvoj možganov upoštevati v postopku izrekanja kazni kot olajševalna dejavnika. Splošno sprejeto je, da so mladi odrasli, ki spadajo v starostno obdobje od 18 do 25 let, posebna skupina, tj. posamezniki, ki so še vedno v »nastajajoči odraslosti« (Arnett, 2000) s svojimi različnimi značilnostmi in potrebami (Odbor za pravosodje, 2016). Še vedno zorijo in so bolj ranljivi kot odrasli, vendar jim ni mogoče zagotoviti zaščite, ki jo imajo otroci (Howard League for Penal Reform,

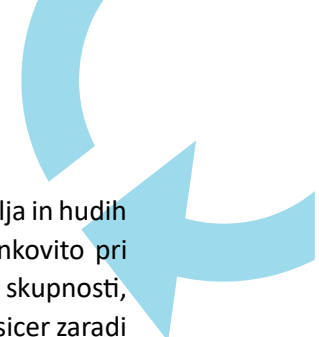
2018). Za mlajše odrasle so značilni slabše izvršilno delovanje, abstraktno mišljenje in načrtovanje, slabša čustvena in samoregulacija ter slabše sprejemanje odločitev kot pri starejših odraslih (Scott in Steinberg, 2008). Vendar pa pri obravnavi kaznovanih politik le 51 % evropskih držav (18 od 35) v svoji kazenski zakonodaji določa posebne olajševalne dejavnike za mlade odrasle (Matthews, Schiraldi in Chester, 2018). Glede na to, da je v sistemu kazenskega pravosodja za odrasle visoka stopnja zaporne kazni (leta 2021 bo v svetovnih zaporih 11 milijonov oseb, kar je 8 % več kot pred desetimi leti (Global Prison Trends, 2021)), je jasno, da se bodo pri sojenju kot odraslim in obsodbi na sodišču za odrasle možnosti za zaporno kazen za mlade povečale. To pa bo povečalo škodljive učinke in učinke snežne kepe.

Mladi, ki storijo kaznivo dejanje

Opredelitev »mlade osebe« ni niti enotna niti homogena (Priun in Dünkel, 2015). Nasprotno, opredelitev je prožna, izkušnje mladih po svetu pa se lahko med kulturami bistveno razlikujejo. Različne države, tudi znotraj Evropske unije, imajo lastne opredelitve v okviru svojih lokalnih pristojnosti. Svet Evrope (2008) pa v svojih Evropskih pravilih za mladoletne storilce kaznivih dejanj, za katere veljajo sankcije ali ukrepi, opredeljuje mlado osebo kot osebo, staro med 18 in 21 let. Vendar to ni trdno določeno. Združeni narodi (2001) na primer opredeljujejo mladostnika kot osebo med 15. in 24. letom starosti, medtem ko Svetovna zdravstvena organizacija določa, da je mlada oseba stara med 10 in 24 let. Ob tolikšni nedoslednosti in razlikah v terminologiji in semantiki ter brez mednarodnega standarda, v katerem starostnem razponu mora biti oseba, da se šteje za »mladega človeka«, je poskus vzpostavitve globalnega sistematičnega in usklajenega sistema mladinskega pravosodja zahteven, če ne celo nemogoč.

Kljub drobnemu tisku in razlikam v prijavljeni starosti so mlajši ljudje v sistemu kazenskega pravosodja prekomerno zastopani (Justice Committee, 2016) z višjimi stopnjami povratništva, ki prispevajo k velikemu delu kazenskih obsodb (Matthews, Schiraldi in Chester, 2018). Poleg tega imajo mladi odrasli večjo verjetnost, da bodo prišli v stik z organi pregona, saj poleg splošne neizkušenosti in nepremišljenosti običajno storijo več kaznivih dejanj v skupinah in na javnih prostorih kot odrasli (Cunneen in White, 2007). Raziskave so pokazale, da se mlajši odrasli nagibajo k bolj tveganim vedenjem, kot so uživanje alkohola in drog, nevarna vožnja in prestopniško vedenje, čeprav kognitivno morda ne razumejo koncepta tveganj (Boyer, 2006; Steinberg, 2005). Kljub temu so vrste kaznivih dejanj, ki jih zagrešijo mladi, dejansko manj resne od kaznivih dejanj odraslih; grafiti, vandalizem, tatvine v trgovinah in izmikanje plačil vozovnic so nesorazmerno pogostejše zagrešili mlajši posamezniki (Richards, 2011).

Mlajši od 25 let kljub relativno majhnim kaznivim dejanjem predstavljajo 30 do 40 % primerov, ki se obravnavajo v sistemu, čeprav predstavljajo le približno 10 % splošne populacije (Odbor za pravosodje, 2016). V času pisanja tega poročila, tj. v začetku julija 2021, je 15 % celotne zaporniške populacije v Angliji in Walesu mladih odraslih, starih od 18 do 24 let (Ministrstvo za pravosodje, 2021). Ta trend prevelike zastopanosti se ponavlja v številnih drugih državah, čeprav je bilo ugotovljeno, da se pri mladih (starih od 18 do 24 let) v zaporih kaže večja stopnja zapletenih travmatičnih ozadij, več težav z duševnim zdravjem in pomanjkanje zrelosti (Mercer, 2020). A ko so mladi odrasli obsojeni na zaporno kazen, včasih v zavodu za odrasle, primanjkuje rehabilitacije z neposrednim poudarkom na mladih (Bishop in Frazier, 2000), kar vodi v večjo pojavnost zlorab in samomorov (Kolivoski in Shook, 2016). Tako je manj verjetno, da bodo imeli dobre odnose z osebjem in bodo motivirani za spremembe, v primerjavi z odraslimi zaporniki pa poročajo tudi o slabši udeležbi pri izobraževanju in delu (HM Inspectorate of Prisons, 2021). Namesto da bi bili mladi v zaporih odvrnjeni od kaznivih dejanj, se zdi,

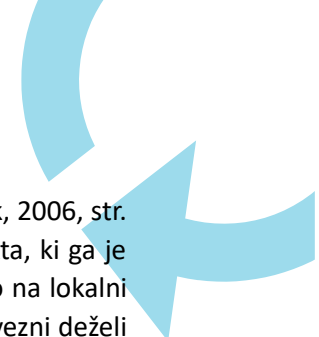

da doživljajo več ustrahovanja (Connell in Farrington, 1996), zlorabe snovi (Cope, 2000), nasilja in hudih travm (Peterson-Badali in Koegl, 2002). Zato je pošiljanje mladih v zapor drago in neučinkovito pri reševanju mladinske kriminalitete. Namesto da bi mladinski zapori povečali varnost skupnosti, tlakujejo pot večjemu številu odraslih zapornikov v prihodnosti (Solomon in Allen, 2009), in sicer zaradi splošno slabih rezultatov pri rehabilitaciji in vključitvi v družbo, ki so posledica pomanjkanja prilagojene podpore, strukture in doslednosti (HM Inspectorate of Prisons, 2021).

Pomanjkljivo upoštevanje različnih potreb mladih odraslih se nanaša tudi na čas po zaporu. Večina raziskav, ki se osredotočajo na reintegracijo po odpustu, je usmerjenih v starejše odrasle, zaradi česar se domneva, da se mladi odrasli pri prehodu nazaj v skupnost soočajo z enakimi ovirami kot starejši (Farrington, Loeber in Howell, 2012). Glavna ovira pri ponovnem vključevanju je precejšnja šibkost in malo izkušenj o tem, kako so videti pozitivne, prosocialne izkušnje z družino in prijatelji, ko gre za čustvene vezi, samodisciplino in rekreacijo. Namesto tega lahko mladi odrasli popuščajo negativnim pritiskom vrstnikov zaradi pomembnosti njihovega vpliva med mladimi (Farrington, Loeber in Howell, 2012). Če se takšne ovire ne upoštevajo, lahko prispevajo k nadaljnjemu kriminalnemu vedenju (Steinberg, Chung in Little, 2004) in mlade ujamejo v vrteča se vrata v zapor. Statistični podatki organizacije Prison Reform Trust (Jacobson, Bhardwa idr., 2010) kažejo, da mladi v zaporu pogosteje prihajajo iz težavnih okolij, na primer zaradi odsotnosti očeta, življenja v prikrajšanem gospodinjstvu ali v neprimernem stanovanju, večina pa jih je vsaj enkrat pobegnila od doma. Poleg tega je verjetneje, da so kot otroci doživeli zlorabo ali zanemarjanje, da so bili priča nasilju v družini in/ali zlorabi snovi s strani bližnjih družinskih članov (Jacobson, Bhardwa idr., 2010). Zato ni presenetljivo, da takšno pomanjkanje pozitivnega vpliva in podpore negativno vpliva na možnosti mladih po izpustitvi (Sullivan, 2004). Sistem, za katerega velja, da »kaznuje prikrajšanost« (Jacobson, Bhardwa idr., 2010) in v katerem prosocialnih modelov večinoma ni, mlade pripravlja na neuspeh. Osredotočanje na prosocialno modeliranje in neformalna socialna podpora si bosta prizadevala izničiti negativne učinke zapora in namesto tega omogočila uspešnejši povratek v družbo (Wilkinson, 2005). Takšna podpora lahko zajema formalne vire, kot so strokovne delavnice in tečaji, pa tudi neformalno podporo, na primer družino, prijatelje, sosede in celo strokovne delavce, ki so pristojni za primer mladih (Rodrigues in Cohen, 1998). Za mladostnika, ki je storil kaznivo dejanje, je neformalna podpora s poudarkom na zaščitnih lastnostih bistvenega pomena (Mears in Travis, 2004).

Podatki o mladih v zaporu iz partnerskih držav

Evropska unija si prizadeva, da bi države članice upoštevale podobne politike in prakse izrekanja kazni. Vendar popolna enotnost med državami ni vzpostavljena. To pomeni, da primerjave in s tem prevzemanje dobrih praks niso vedno enostavne, saj so posegi bolj lokalni. Dodatno vprašanje se pojavlja pri načinu primerjave. Trenutna praksa se vrti okoli iskanja podobnosti ali razlik med praksami na način »ali/ali« (Daems, van Zyl Smith in Snacken, 2017). Nekateri znanstveniki, na primer Cavadino in Dignan (2006), primerjajo sisteme z uporabo močnega vpliva nacionalnih političnih institucij, kultur in zgodovinskih tradicij ter poudarjajo razlike v kaznovalni politiki. Po drugi strani se drugi znanstveniki, na primer Pratt (2007), osredotočajo na podobnosti in procese zbliževanja, zlasti prek družb, ki so podvržene podobnim strukturnim in kulturnim spremembam. Čeprav se torej v teoriji upoštevajo temeljne določbe na področju mladinskega pravosodja, na primer ključni standardi, ki so jih izdali Združeni narodi in Svet Evrope, jim praksa ne sledi vedno. Poleg tega politična retorika in neoliberalni kazenski populizem, ki je v veliki meri kulturni pojav, vplivata na politiko mladinskega pravosodja (Dunkel, 2014). To otežuje vsakršno širjenje politik, pri katerem se države poskušajo učiti druga od druge in prenašati politike med seboj.

Ker se zavedamo tveganja, da bomo na Evropo gledali kot na »mikrokozmos družbe« (Beck, 2006, str. 116) in zavzeli zelo evropocentrično perspektivo, bomo v tem poglavju, ki izhaja iz projekta, ki ga je financirala Evropska unija, na kratko primerjali mladinske penološke sisteme, ki se izvajajo na lokalni ravni v štirih partnerskih državah – Malti, Romuniji, Sloveniji in Nemčiji (s poudarkom na zvezni deželi Bremen). Primerjava bo osredotočena na tri glavne točke: (i) pristope, ki so jih uvedle države; (ii) upravljanje mladinskega pravosodja in (iii) morebitne posebne ukrepe, ki so bili uvedeni. Vsi podatki so bili zbrani od partnerjev z uporabo strukturiranega vprašalnika. Analiza ne bo zajela načina »ali/ali«, prav tako pa na tej stopnji ne bomo poskušali izluščiti dobrih praks in tega, kaj deluje, saj poglobljena analiza ni predmet tega poglavja. Namesto tega je cilj zgolj ponuditi prikaz obstoječih sistemov za boljše razumevanje sistemov in tega, kako je prikazana mlada oseba v zaporu. Poznavanje uporabnika storitev bo pripravilo podlago za oblikovanje intervencij.

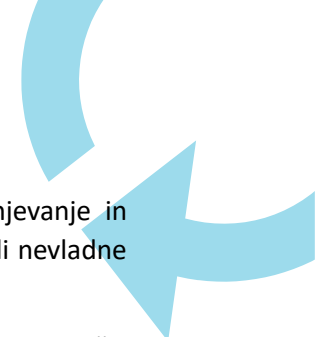
Malta

Na Malti je agencija Corradino Services Agency (CSA) v pristojnosti ministrstva za notranje zadeve in nacionalno varnost. CSA je odgovorna za edini zapor na otoku v Paoli, zapor pod malteškimi sodišči, forenzično enoto in Center za stanovanjske obnovitvene storitve (CoRRS) v Imtaħlebu, ki je edina ustanova za nastanitev mladih odraslih.

V skladu s 35. odstavkom malteškega kazenskega zakonika je »mladoletnik, mlajši od štirinajst let, oproščen kazenske odgovornosti za vsako dejanje ali opustitev.« Ko mladoletnik dopolni 14 let, pa je po malteški zakonodaji kazensko odgovoren in je lahko obsojen na zaporno kazen. Pravilnik o zaporih (1995) ne opredeljuje izraza »mladi zapornik«, čeprav se druge javno dostopne informacije nanašajo na zapornike, mlajše od 21 let. Po malteški zakonodaji mladim odraslim, mlajšim od 21 let, običajno ni izrečena zaporna kazen, razen če je primer izjemen in se tveganje katere koli druge možnosti šteje za preveliko ali če je posameznik večkratni storilec kaznivega dejanja. Kadar je to mogoče, se pogosto uporabljajo alternative zaporni kazni, na primer pogojna obsodba. Malta trenutno uvaja sistem »označevanja« v upanju, da se bo s tem zmanjšalo število zaprtih posameznikov.

V centru CoRRS so nastanjeni mladi odrasli med 14. in 21. letom starosti. Ta ustanova je imela na začetku 16 sob za moške zapornike in šest sob za ženske zapornice. Lokacija je bila leta 2017 razširjena z naložbo v višini 1,6 milijona EUR, večinoma iz norveških sredstev, tako da je postala namenjena 63 osebam. V začetku julija 2021 je bilo v centru CoRRS nastanjenih 4,75 % zaporniške populacije, in sicer 36 moških in dve ženski. Zanimivo je, da je bil julija 2021 v zaporu CoRRS zaprt le en malteški posameznik, ostalih 37 pa je bilo tujih državljanov. Ob pregledu indeksnih kaznivih dejanj pa postane razlog za to jasn. Praktično v vseh primerih na Malti je kaznivo dejanje ponarejanje potnega lista, pri čemer so mladeniči skušali pobegniti z Malte z uporabo ponarejenega potnega lista ali druge dokumentacije. Za takšno dejanje je najnižja zagrožena kazen 6-mesečna zaporna kazen. Druga pogosta kazniva dejanja so tatvine ali ropi, ki so običajno posledica velike odvisnosti od drog, kar pomeni, da morajo mladi kršiti zakon, da bi zadovoljili svoje potrebe.

Mladi prestopniki na Malti so nastanjeni v ločeni stavbi na izolirani lokaciji, ki je oddaljena od glavnega zapora. Čeprav gre fizično za drugo lokacijo, se zapor še vedno šteje za del glavnega zapora na Malti. Režim, ki se uporablja, je enak tistemu v glavnem zaporu, vendar je prilagodljivejši, saj je cilj CoRRS v teoriji zagotavljanje izobraževalnih storitev. Zato je na primer mogoč prilagodljiv režim za dejavnost, kot je vabljena nogometna ekipa ali učna dejavnost, ki pade v čas obveznega zadrževanja v celici. Poleg tega so vsi stanovalci v centru CoRRS mladi, zato so dejavnosti običajno v skladu z njihovimi interesi; glavna dejavnost je šport. Večinoma sta to nogomet in telovadba, saj se zdi, da sta to bolj priljubljeni

dejavnosti med moško mladino. Za izobraževalne dejavnosti, kot so osnovno opismenjevanje in računanje, kuharski tečaji in neformalno izobraževanje, na primer ples in joga, skrbijo tudi nevladne organizacije.

Intervencije izvajajo zdravstveni, socialni in psihološki delavci v zaporih. Vsi mladi v zaporih imajo načrt oskrbe; če družina prebiva na Malti, se vzpostavi stik z družino in socialnim delavcem, ki ji je dodeljen. Ker pa je večina mladih, zaprtih v zaporih CoRRS, tujcev, ki nimajo družine v bližini, do takšnih dejavnosti ne prihaja.

Slovenija

Zapore v Sloveniji koordinira Uprava za zapore, ki je neodvisen organ v okviru Ministrstva za pravosodje. V Sloveniji je šest zaporov z objekti na 13 lokacijah, od tega sta dva zapora odprtega tipa. V največjem objektu, osrednjem zaporu na Dobu, so nameščeni moški zaporniki z daljšo kaznijo. Dva druga osrednja zapora sta na Igu (ženske zapornice) in v Celju (mladoletniki) (GOV.SI, 2021). V obeh osrednjih zaporih so nameščeni mlajši posamezniki (18–23 let), vendar ni ustanove, ki bi bila namenjena izključno mladoletnikom.

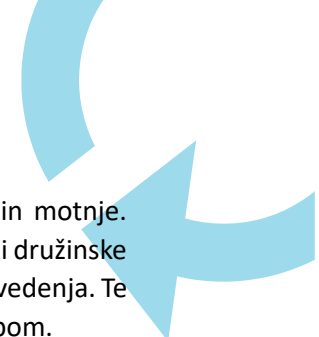
Slovenija je leta 1959 v svojo kazensko zakonodajo uvedla kategorijo »mladih odraslih«. V skladu s tem zakonom se posameznikom, ki so storili kaznivo dejanje po dopolnjenem 18. letu starosti, sicer sodi kot polnoletnim osebam in so zato kazensko odgovorni, vendar jim lahko sodišče izreče vzgojni ukrep, če v času sojenja niso stari 21 let in meni, da je to primernejše. Vendar se to v praksi redko zgodi. Zapor za mladoletnike, ki je najstrožja sankcija po slovenski zakonodaji, se lahko izreče, če: a) je storilec starejši od 16 let in b) je storjeno kaznivo dejanje zelo hudo kaznivo dejanje, za katero je predpisana najmanj petletna zaporna kazen. Zaporna kazen za mladoletnike ne sme biti krajša od šestih mesecev ali daljša od petih let (Filipčič, 2014).

V slovenskih zaporih so vsi mlajši od 23 let obravnavani kot »mladi«. Na splošno mladi odrasli moški prestajajo zaporno kazen v celjskem zaporu za mladoletnike in odrasle, mlade ženske pa v zaporu na Igu. V času priprave tega poročila, tj. julija 2021, mladi v zaporih predstavljajo 4,9 % slovenske zaporniške populacije, večina pa je moških (96 moških in šest žensk). Devet mladih, ki prestajajo zaporno kazen, je tujih državljanov. Kar zadeva kazniva dejanja mlajših odraslih v Sloveniji, je največ kaznivih dejanj zoper premoženje in kaznivih dejanj, povezanih s prepovedanimi drogami. V zadnjem času hitro narašča število kaznivih dejanj prepovedanega prehajanja državne meje.

V Sloveniji so mladim v zaporih na voljo programi in dejavnosti za izboljšanje kakovosti življenja in večjo socialno vključenost po izpustitvi. Posebna pozornost je namenjena pedagoški, psihosocialni in specialno-terapevtski obravnavi. Organizirani so tečaji za dokončanje osnovne šole in pridobitev poklica ter programi v zvezi s športnimi in drugimi dejavnostmi.

Zanimivo je, da je del slovenskega zaporskega sistema tudi Vzgojni dom Radeče, ki ni zapor, temveč prevzgojni dom za mladoletnike, stare od 14 do 23 let, ki storijo kaznivo dejanje. Zato je popravn dom Radeče izključen iz zgoraj navedenih podatkov.

Vzgojni dom Radeče izvaja vzgojne namestitve mladoletnikov, ki jih odredi sodišče, za mladoletnike in mladoletnice, ki storijo kazniva dejanja na območju katerega koli sodnega okrožja Republike Slovenije. Intervencija se izvaja najmanj eno in največ tri leta (v primeru ponovne obsodbe je lahko daljša) za mladoletnike, stare od 14 do 23 let. Operativna zmogljivost Vzgojnega doma Radeče je 47 oseb, sicer pa je to edini tovrstni zavod v Sloveniji.

Mladoletniki, ki so nameščeni v popravnem domu, imajo čustvene in vedenjske težave in motnje. Njihovi prevladujoči skupni dejavniki tveganja so šolski neuspeh ali opustitev šolanja, pa tudi družinske težave, pasiven način življenja, eksperimentiranje z drogami in druge manj primerne oblike vedenja. Te dejavnike v Radečah odpravljajo predvsem z vzgojno-izobraževalnim rehabilitacijskim ukrepom.

Romunija

V Romuniji je Ministrstvo za pravosodje odgovorno za 43 zaporov, ki segajo od odprtih do strogo varovanih (Ministerul Justitiei, 2019). Za mlade storilce kaznivih dejanj sta na voljo dva izobraževalna centra (CE Buzias in CE Targu-Ocna) in dva centra za pridržanje (CD Craiova in CD Tichilesti). Marca 2021 je bilo v vzgojnih centrih nastanjenih 214 oseb, v centrih za pridržanje pa skupaj 380 mladoletnikov (Administrația Națională a Penitenciarelor, 2021).

Romunska zakonodaja razlikuje med mladoletniki, stari od 14 do 18 let, in mladostniki, starimi od 18 do 21 let. V skladu z romunsko zakonodajo mladoletniki, mlajši od 14 let, niso kazensko odgovorni, ukrepi, ki se sprejmejo v njihovem primeru, pa so izključno socialnovarstvene narave. Otrok, star med 14 in 16 let, pa je lahko kazensko odgovoren, če se dokaže, da je ravnal zavestno. Čeprav zakon ne prepoveduje zaporne kazni za mladoletnike (Păroșanu, 2014), se vzgojni ukrep brez odvzema prostosti izreče mladoletniku, ki je bil v času kaznivega dejanja star od 14 do 18 let. Za mladoletnike in mlade odrasle osebe ne velja neodvisen pravosodni sistem ali sodišče. Kljub temu imajo redna sodišča specializirane oddelke za zadeve, ki vključujejo družine in mladoletnike.

Konec maja 2021 so mladoletniki in mladostniki skupaj predstavljali 4,88 % celotne zaporniške populacije. Od tega je bilo 1,12 % mladoletnikov in 3,76 % mladostnikov. Tipična kazniva dejanja, ki jih v Romuniji storijo mladi posamezniki, so tatvine, vlomi in ropi.

Romunska zaporska uprava mladoletnike in mlade odrasle namešča ločeno od ostale zaporniške populacije. Poleg tega mladoletniki izvršujejo vzgojni ukrep odvzema prostosti ločeno od mladostnikov in oseb, starejših od 21 let. Mladoletniki, ki so v priporu, so običajno nastanjeni skupaj, posebna pozornost pa je namenjena psihološki pomoči, da se zmanjšajo negativni učinki odvzema prostosti na njihov telesni, duševni ali moralni razvoj.

Če so mladoletniki obsojeni na zaporno kazen, jo prestajajo ločeno od drugih zapornikov, starejših od 21 let, ali v posebnih prostorih za pridržanje. V okviru režima za mladoletnike se izvajajo izobraževalni ukrepi ter socialni in psihološki programi glede na njihovo starost in ugotovljene potrebe. Ko so mladoletniki premeščeni v zapor za odrasle, se njihove potrebe po izobraževalnih, socialnih in psiholoških ukrepih ponovno ocenijo. Poleg tega vsak center za pridržanje ali vzgojni center vsako četrtnetje organizira vsaj eno dejavnost v skupnosti. Mladoletnikom, ki so v priporu, je zagotovljena možnost ohranjanja stikov z družino ali tistimi, s katerimi imajo močne čustvene vezi, z dopolnitvijo pravice do obiskov, telefonskih ali spletnih pogovorov.

Nemčija – zvezna dežela Bremen

Nemčija ima 16 zveznih dežel in čeprav je kazenski zakonik v vseh deželah enak, ima vsaka dežela svoje ministrstvo za pravosodje in s tem svojo zakonodajo o zaporih ter zaporniško in probacijsko službo. To pomeni, da se prakse in razlage predpisov med posameznimi zveznimi deželami razlikujejo. Vendar so fizični pogoji po vsej Nemčiji zelo zadovoljivi, posebna pozornost pa je namenjena mladoletnikom in mladim odraslim v zaporu. Socialni delavci začnejo svojo vlogo pri mladih odraslih opravljati na začetku

prestajanja kazni, in sicer na podlagi Zakona o izvrševanju kazni, kjer je njihov prispevek bistven pri vseh odločitvah v zvezi s skrajšanjem kazni, zaporniškimi dopustom in morebitnimi disciplinskimi ukrepi (Weingart, Wichmann idr., 2019).

V Nemčiji se med 18. letom starosti in polnoletnostjo, ki je v Nemčiji 21 let, posamezniku po presoji sodnika sodi v skladu z zakonodajo o mladoletnikih. Pri tem se upoštevata značaj in socialno okolje mlade osebe, v nekaterih izjemnih okoliščinah pa lahko mladi posamezniki bivajo v zavodu za mladoletnike do 24. leta starosti (Dünkel, 2017). V skladu z Zakonom o sodiščih za mladoletnike (Jugendgerichtsgesetz, JGG) je mladim zagotovljena večja zaščita, saj je najvišja zaporna kazen omejena na deset let in ne na 15 let, kot velja za odrasle, pri čemer je poudarek na vzgojnih ukrepih (Dünkel, 2018). V 16 nemških zveznih deželah je 29 zaporov za mladoletnike s kapaciteto 6 500 mest.

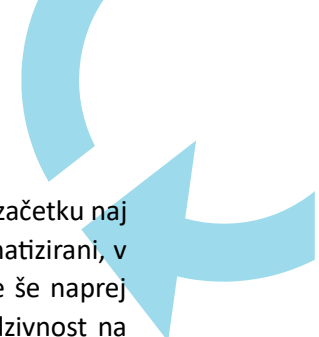
Če se osredotočimo na zvezno deželo Bremen, zapor za mladoletnike odredijo sodišča za mladoletnike, stare od 14 do 17 let (Jugendliche ali youth), ali mladostnike, stare od 18 do 21 let (Heranwachsende ali adolescent). Zaporna kazen se odredi, kadar nadzorni ali disciplinski ukrepi zaradi škodljivih nagnjenj, ki jih je mladoletnik pokazal med dejanjem, ne zadostujejo za namene nadzora ali če je takšna kazen potrebna glede na težo kaznivega dejanja. Zapor za mladoletnike ali mladinska kazen (Jugendstrafe) je organiziran v posebnih zavodih za mladoletnike. V zaporu v Bremnu je lahko nastanjenih 717 zapornikov v dveh zavodih v Bremnu in še enem zavodu v okrožju Bremerhaven. Zapor je razdeljen na območje predkazenskega pridržanja, oddelek za obsojence zaradi spolnih in nasilnih kaznivih dejanj, mladinski zapor, oddelek za ženske in odprti režim zavora.

Trenutno je v zaporu 34 mladoletnikov, pri čemer je potencialna kapaciteta za pridržanje 45 oseb, njihova povprečna starost pa je med 18 in 21 let. Ta oddelek je odgovoren za izvajanje zdravljenja v socialno-terapevtskih skupnostih. V teh ustanovah so vsi mladoletniki moški, saj so mladoletne pripornice, obsojene v zvezni deželi Bremen, nastanjene v posebnih ustanovah na Spodnjem Saškem. Zapor za mladoletnike v Bremnu se nahaja na območju glavnega zavora, vendar kot ločena stavba. Ta oddelek zavora Bremen vodijo odvetnik, 14 zaporniških paznikov, poseben psiholog in en socialni delavec. Oddelek za mladoletnike je odgovoren za izvajanje obravnave v socialno-terapevtskih skupnostih, kjer obstaja zakonsko pooblastilo za vzgojo (glej zakon zvezne države Bremen o kazenskem pravu, BremJVollzG). Ob tem zaporniški pazniki v Bremnu menijo, da je zapor kraj (samo)izobraževanja, ki spodbuja ponovno vključitev v družbo.

Organi v Bremnu ob obsodbi na zaporno kazen ocenijo tveganje ponovitve kaznivega dejanja, individualne potrebe in odgovornosti vsakega zapornika. Pri tej oceni se ugotovijo prednosti in slabosti, kar je pristop, ki sledi uporabni kriminologiji in je različica »pozitivne kriminologije« (za podrobnejšo razpravo o pozitivni kriminologiji glej poglavje 2). S tem pristopom se ugotovijo nevarnosti, tveganja in priložnosti, ocena pa se izvede kot del intervencije v obliki »motivacijskega razgovora«. Vsak zapornik – ne le zapleteni primeri – ima za svojo kazen načrt oskrbe, ki obravnava zapornikovo kaznivo dejanje. To je načrt, ki se oblikuje v sodelovanju z osebjem v zaporu in zaporniki.

Mladinski zapor Bremen uporablja medinstitucionalni pristop, pri čemer tesno sodeluje z mladinskim varstvom (pomoč mladinskega sodišča, mladinsko varstvo v kazenskih postopkih in družinski socialni delavci), da bi se preprečil predkazenski pripor ali skrajšal pripor. Prednostna naloga je tudi povezovanje s probacijsko službo in neodvisnimi službami med priporom. Te službe imajo izkušnje z zagotavljanjem zakonsko predpisanih storitev probacije in storitev socialnega delavca (zlasti priprave na izpustitev).

Mladi odrasli v zaporu so večinoma storili nasilna kazniva dejanja, nekaj pa je tudi manjših prekrškov (neplačane globe), zato se kot odvrtačilni ukrepi in alternativa zaporu uporabljajo vzgojni ukrepi in

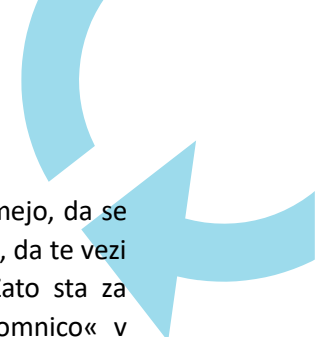
restorativna pravica. Številni mladi v zaporu imajo za seboj že dolgo kriminalno kariero. Na začetku naj bi bile sankcije za njihova kazniva dejanja majhne ali jih sploh ne bi bilo, da ne bi bili stigmatizirani, v primeru nadaljnjih kaznivih dejanj pa se sankcije postopoma zaostrejejo. V zaporih pa se še naprej ukvarjajo s tem, da obstajajo različni vzroki za posamezna kazniva dejanja in različna odzivnost na intervencije.

Mladi in kriminal. Teorije.

Kriminologi že desetletja razpravljajo o povezavi med starostjo in kriminalnim vedenjem. Znan krivulja starostne kriminalitete (Farrington, 1986; Tremblay in Nagin, 2005; Cornelius, Lynch in Gore, 2017) kot priljubljena teorija v razpravi prikazuje razširjenost kaznivih dejanj od poznega otroštva, ki doseže vrh v mladostništvu in nato upade v odrasli dobi. A čeprav zgodnejša starost ob prvem kaznivem dejanju napoveduje prevladujočo kriminalno kariero, se najmočnejša koncentracija desistence pojavi v zgodnji odrasli dobi ne glede na starost ob prvem kaznivem dejanju. Ta znatni padec krivulje dokazujejo Loeber in drugi (2008), ki so prikazali padec krivulje s približno 50 % na 10 % vseh oseb v zgodnji odrasli dobi in ne v zakonski starosti odraslosti. Poleg tega Piquero in sodelavci (2012) navajajo, da približno polovica mladoletnih storilcev kaznivih dejanj po dopolnjenem 18. letu starosti ponovno stori kaznivo dejanje. Vendar pa Hirschi in Gottfredson (1983) pri povezovanju starosti in kriminalnega vedenja priznavata več socioloških, psiholoških in okoljskih spremenljivk. Takšni dejavniki, ki so že uveljavljeni v vodilnih kriminoloških teorijah, na primer v teoriji socialnih vezi (Hirschi, 1969), teoriji življenjskega poteka (Sampson in Laub, 2003) in teoriji socialnega učenja (Bandura, 1969; Sutherland, 1947), bi morda lahko bolje pojasnili ta pojav lažjega opuščanja kriminala (Shulman, Steinburg in Piquero, 2013). Če te teorije obravnavamo celostno, delujejo na podlagi pristopa celotnih sistemov (WSA), pri čemer upoštevajo različne kriminogene ali druge potrebe, ki lahko, če ostanejo nerešene, privedejo do kaznivih dejanj. Škotska služba za mladinsko pravosodje je na primer leta 2011 uporabila WSA za mladinsko pravosodje, da bi sprejela celovitejši, učinkovitejši in uspešnejši sistem mladinskega pravosodja. Cilj WSA je prepoznati mlade, ki so v težavah, v najzgodnejših fazah s poglobljenim povezovanjem med sistemi in agencijami, pri čemer je ena od teh agencij družina (Dyer in Carter, 2017). Za več informacij o WSA in sistemskem teoretičnem pristopu glej poglavje 1.

Te »temeljne« teorije kriminala (Cullen, Wright in Blevins, 2006) priznavajo družbene dejavnike pri kriminalnem vedenju in opuščanju kaznivih dejanj. Na kratko, teorija družbenih vezi Hirschija (1969) razkriva različne vloge in odgovornosti, ki jih imata posameznik in družba kot celovita entiteta. Hirschi (1969) trdi, da je kriminaliteta prirojeno vedenje, zato je hedonistični nagon prisoten v vsakem človeku. Brez odgovora na staro vprašanje, zakaj to počnejo, Hirschi (1969) postavlja drugačno vprašanje: »zakaj tega ne počnemo mi?« (Pratt, Gau in Franklin, 2014). Hirschi (1969) v odgovoru na to vprašanje predlaga, da določene značilnosti v posameznikovem življenju delujejo kot ovire za kriminalno vedenje. Trdi, da med posameznikom in družbo obstajajo štirje glavni odnosi oziroma vezi: (i) navezanost, odnosi med družino in vrstniki odvrčajo od kriminalnega vedenja, da se ne bi razočaralo pomembnih drugih; (ii) vključenost v različne legitimne dejavnosti, kot so zaposlitev ali družabni klubi, ki posamezniku pomagajo upreti se kriminalnemu vedenju, saj je preveč zaposlen s prosocialnimi dejavnostmi; (iii) zavezanost prevladujočim družbenim normam posameznika odvrča od kršenja zakonov, kar legitimira njegovo vlogo v družbi; in končno (iv) prepričanje v veljavnost norm, ki se jim zavezuje, daje posamezniku dodatno razsežnost. Verjetnost za ponotranjenost norm je namreč večja, zato jih bo težje kršil.

Tudi Sampson in Laub (1993) sta poudarila pojem vezi med posameznikom in družbo. S svojimi teorijami življenjske poti dokazujeta, da te vezi v veliki meri predstavljajo čustveno navezanost na

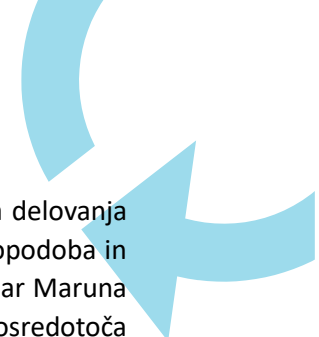

družbene cilje, ki jih imajo posamezniki. Posamezniki, ki imajo prosocialna stališča, verjamejo, da se družbeni cilji nanašajo tudi nanje in da jih je vredno doseči z zakonitimi sredstvi. Potrjujeta, da te vezi krepijo tako formalne kot neformalne institucije, dokler se dokončno ne zapečatijo. Zato sta za mladostnike tako šola kot družinska enota ključna elementa, saj predstavljata »prelomnico« v njihovem življenju, ki jih oddaljuje od kriminalnih skušnjav in jih namesto tega usmerja na »drugačno pot«, sestavljeno iz prosocialnih vezi. Če pa te vezi niso vzpostavljene ali so pretrgane, podobno kot v tradicionalnih teorijah socialnega nadzora, lahko po mnenju Sampsona in Lauba (1993) pride do kaznivih dejanj.

Podobno Sutherlandova teorija diferencialnih asociacij (1947, 1937), ki temelji na Skinnerjevih (1953) načelih vedenjske psihologije in je sprva pojasnjevala vzorce kaznivih dejanj korporacij in storilcev kaznivih dejanj belih ovratnikov, obravnava kazniva dejanja kot naučeno vedenje, ki ga modelirajo interakcije in druge asociacije z deviantnimi skupinami. Kasneje uvede »načelo diferencialne asociacije« (Sutherland, 1947), ki predpostavlja, da se posamezniki prek interakcij naučijo »definicij« in nato delujejo v skladu z njimi. Zato se bo posameznik nagnil h kriminalnemu vedenju, če se bo prek modeliranja naučil in potrdil kršitve in antisocialno vedenje. Calhoun in sodelavci (1989, str. 75) navajajo, da se na ta način »deviantnost, tako kot konformno vedenje, obravnava kot produkt socializacije«. Vendar pa Sutherland (1947) trdi, da ni zgolj izpostavljenost prokriminaliteti tista, ki spodbuja takšno vedenje. Pogostost, trajanje, intenzivnost in prioriteta so prav tako bistveni dejavniki pri modeliranju kriminalnega vedenja. Poleg izpostavljenosti imajo te spremenljivke pomembno vlogo pri učenju kriminalnega vedenja – čim dlje (»pogostost« in »intenzivnost«) je posameznik v prisotnosti bolj protisocialnega vedenja, tem večja je verjetnost, da se bo tega vedenja naučil. Poleg tega Sutherland (1947) navaja, da prej kot se nekega vedenja naučimo, bolj se to vedenje ohranja vse življenje, zaradi česar postane »prednostno« v življenju posameznika. V skladu s teorijo diferencialnih asociacij je kaznivo dejanje sicer naučeno vedenje, vendar vseeno obstajajo dejavniki, ki vplivajo na intenzivnost in dolgotrajnost dejanja.

Akers (2001), ki je naprej razvijal Sutherlandovo teorijo, uvaja teorijo socialnega učenja. Ta poudarja vlogo modeliranja, ki ga je opredelil kot »vključevanje v vedenje po opazovanju podobnega vedenja pri drugih« (str. 196). Poleg tega Akers (2001) navaja, da po začetku vedenja pride do diferencialne okrepitve, pri kateri je večja verjetnost, da bodo okrepljena dejanja ponovljena. Akers (2001) predlaga, da je najmočnejša okrepitev socialna, čeprav se nekatere okrepitve lahko občutijo fizično. Zato vedenje v veliki meri določajo družbeni odnosi; kriminalno vedenje je namreč verjetnejše v družbenih razmerah, kjer je takšno vedenje okrepljeno in kjer je diferencialno povezovanje z opredelitvami, ki so naklonjene kriminalu, pravilo. Takšne teorije do neke mere temeljijo na filozofiji teorij nadzora, ki se opirajo na koncepte neformalnega družbenega nadzora kot načina zmanjševanja kriminalitete in poudarjajo, da preprečevanje kriminalitete ni prizadevanje, ki bi ga bilo treba izvajati izključno s kazenskimi politikami. Čeprav teorije socialnega nadzora ne upoštevajo dvosmernih odnosov med mladimi in njihovimi družinami (Gault-Sharman, 2012), priznavajo, da je spreminjanje in izboljšanje politik dolgotrajen in birokratski proces, vendar je mogoče z manjšimi posegi doseči pozitivne rezultate (več informacij o družini v smislu teorije celotnih sistemov najdete v poglavju 1). Nekaznovalne politike lahko vključujejo ukrepe, namenjene socialnim problemom in družbenim razmeram, tudi če ne gre za kriminogene potrebe in torej ne povzročajo neposredno kaznivih dejanj (Sampson in Laub, 1993). V okviru teh teorij je družinska enota bistvena organizacija, ki mladostniku omogoča, da utrdi vez med seboj in družbo.

Če pogledamo teorije z nasprotne perspektive, kjer so družbene interakcije in vezi prosocialne in ne kriminalne, je mogoče le-te razumeti kot močan dejavnik za opuščanje kriminalnega vedenja in spremembe identitete. S pomočjo skladne in močne življenjske zgodbe lahko mladi odrasli ponovno

vzpostavijo sebe in svojo identiteto ter posledično spremenijo različne oblike družbenega delovanja (King, 2013, str. 150). S prosocialnimi odnosi se pozitivno prilagodita posameznikova samopodoba in pogled na svet, kar vodi v preusmeritev ciljev, želja in potreb (Maruna in Roy, 2007). Vendar Maruna (2001) trdi, da mora biti gonilna sila vedenja »odrešilni scenarij«, osebna pripoved, ki se osredotoča na pozitivno prihodnost in pretekle napake razlaga kot krivuljo učenja. V tem primeru se optimistični pogled ohranja skozi celotno pot grajenja odpornosti. Družinski člani v obliki »vab za spremembo« (Giordano idr., 2002) ponujajo to možnost odrešitve in priložnost za preusmeritev življenjske poti.

Opuščanje kaznivih dejanj in družina

Kot je bilo obravnavano v poglavju 2, je opuščanje po Marunovi (2001) najpreprostejši opredelitvi »dolgoročna odsotnost od kaznivih dejanj pri posameznikih, ki so bili prej vključeni v vztrajne vzorce kaznivih dejanj«. Pragmatično gledano je opuščanje kaznivih dejanj neenoten proces brez splošno sprejetih končnih točk, pri čemer je poudarek na ohranjanju vedenja brez kaznivih dejanj (Maruna, 2011) in ne na cilju. Dejansko se desistenca pogosto dojema kot enigmatična in nejasna, saj zajema množico individualnih prehodov, tako notranjih kot zunanjih za samega sebe (Moore, 2019). Philips (2007) proces desistence učinkovito poimenuje »rizomatski« – tako kot steblo, ki med rastjo poganja korenine, se tudi desistenca nelinearno širi s časom. Nedvomno bo to potovanje dolgotrajno, s pogostimi neuspehi, kot so recidivi in slabe odločitve (Giordano idr., 2002). Razlogi za ta odmik od kriminalnega vedenja niso fiksni, k desistenci pa prispevajo razvojni procesi (Laub in Sampson, 2001), kognitivna preobrazba (Giordano idr., 2002) ali sprememba identitete (Maruna, 2001; Farrall, 2005; Bushway in Paternoster, 2011). Vsaka od teh teorij obravnava opustitev kot spremembo v kogniciji ali identiteti, pri kateri posamezniki zamenjajo svojo identiteto »storilca kaznivega dejanja« z identiteto »osebe, ki ni storilec kaznivega dejanja« (Stone, 2015). Teorije se razlikujejo glede na motivacijo za opustitev. Te segajo od strukturnih priložnosti za spremembo (Giordano idr., 2002), posameznikovega delovanja (Bushway in Paternoster, 2011) ali bolj interakcionističnega okvira med delovanjem in strukturo na način, da lahko družbena struktura določa določene identitete (Maruna, 2001; Farrall, 2005).

Bistveno stičišče teh teorij je pomen socialnega kapitala, zlasti v povezavi z vlogo družine pri podpiranju težke poti opuščanja kriminalnega vedenja (Jardine, 2017). Na primer, družina, ki je dodana vrednost socialnega kapitala (Farrall, 2004), zagotavlja neformalni socialni nadzor (Sampson in Laub, 1993), hkrati pa krepi in spodbuja nove socialne vloge in identitete (Giordano idr., 2007; Paternoster in Bushway, 2009). Družine zagotavljajo tudi prosocialne vzorce (Maruna, 2011). Na splošno lahko družine zagotovijo podporno socialno okolje, ki spodbuja motivacijo, socialno, čustveno in finančno podporo ter nastanitev (Mills in Codd). Zato ne smemo podcenjevati ali pozabiti ključne vloge, ki jo ima družina na tej dolgi in težki poti opuščanja.

Koncept družine je zelo spremenljiv in je skozi čas dobil več definicij, predvsem zato, ker se družine razlikujejo po velikosti, sestavi in vlogi. Unesco (1992) družino razume kot sorodstveno enoto; tudi če člani ne živijo v skupnem gospodinjstvu, so del iste družbene realnosti. Population Reference Bureau (Enrique, Hawk in Huitt, 2007) podaja natančnejšo opredelitev in družino opredeljuje kot skupino ljudi, ki jih druži skupno rojstvo, poroka, prebivališče, tesna čustvena navezanost ali posvojitev. V tem poglavju bo družina opredeljena v okviru slednjega širšega družbenega pojma. Podrobnejša razprava o družini je v poglavju 1.

Patterson (2002) meni, da med družinami v različnih družbah in delih sveta sicer obstajajo številne razlike, vendar imajo še vedno podobne funkcije, na primer socializacijo, ekonomsko podporo, zaščito,

vzgojo in pripadnost. S kriminološkega vidika se zdi, da so podporne družine pomembne za zmanjševanje ponovitve kaznivega dejanja (Ministrstvo za pravosodje, 2013), saj imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju podpore ob izpustitvi ter odvrčanju od kriminalnih mrež in vezi (CFE Research idr., 2021). S preходом v modernost in naprej, z razpadom »družbenih temeljev nuklearne družine« (Beck, 1992, str. 153) se je spremenila tudi psihologija posameznika. Eriksonove (1950) razvojne psihološke teorije življenjskega poteka trdijo, da se je obdobje mladostništva začelo s puberteto in trajalo do poznih najstniških let, nato pa je prevladala mlada odraslost do približno 40. leta starosti. Ta paradigma, ki se je uveljavila sredi 20. stoletja, je kazala, da so se posamezniki poročili in stabilno zaposlili do približno 20. leta starosti. Temeljne človekove potrebe so zadovoljevale nuklearne družine. Vendar se je v obdobju industrializacije, ko sta predporočna spolnost in kohabitacija postali sprejemljivejši, povprečna starost za sklenitev zakonske zveze dvignila na poznih 20 let (Arnett, 2007). Kot je podrobneje obravnavano v poglavju 1, se sistemi razvijajo in spreminjajo, družinska enota pa ni bila odporna na to. Sredina dvajsetih let je postala čas za nadaljnje izobraževanje in ne za stabilnost. To je vodilo v bolj »individualizirano« družbo, v kateri so posamezniki postali bolj »samozadostni«, namesto da bi se zanašali na kolektivno delovanje in družbene skupnosti (Kasborg, 2017). Ta »druga modernost« (Beck, 1992) je prinesla večjo družbeno mobilnost, zaradi česar so vezi z vzgojnimi okolji zamenjale »izbirne biografije« (Beck, 1992, str. 135), kjer si posamezniki sami ustvarjajo svojo identiteto, kariero, norme in vrednote. Zdi se, da je ta individualizacija še posebej prizadela mlade, ki so jih mediji poimenovali »generacija ‚jaz‘« (Birdwell in Bani, 2014).

To kaže na veliko prestrukturiranje družbe. Vendar so osnovne človekove potrebe stalne skozi čas in kulturo ter močno vplivajo na posameznikove izbire in priložnosti. »Priložnosti« so tu ključni izraz, saj posamezniki potrebujejo priložnosti za zadovoljevanje teh potreb, na primer v obliki človeškega, družbenega in naravnega kapitala (Costanza idr., 2007). Pomanjkanje enakosti pri uresničevanju teh potreb je v nekaterih primerih očitno, na primer v zaporu, kot je obravnavano v prvem delu zgoraj. A kot je razvidno iz ključnih kriminoloških teorij, posameznikova kultura in vezi dajejo posameznikom smisel in namen, da se odvrnejo od kriminalnega vedenja. Zato se morajo ljudje v evolucijskem svetu prilagoditi (Huxley, 1942), da lahko mladi odrasli »razvijejo koherentno, prosocialno identiteto zase« (Maruna, 2001, str. 7). Da bi se to doseglo, je treba takšne neizogibne spremembe v posameznikovih odnosih z različnimi institucijami razumeti in jih obravnavati kot ključne dejavnike za razumevanje desistence skozi življenjsko pot, saj ključni dogodki sprožijo spremembe znotraj posameznikovih vezi z družbo (Laub idr., 1998).

Ne glede na časovno ozadje mladi – tako tisti, ki storijo kaznivo dejanje, kot tisti, ki ga ne storijo – obstajajo v širšem kontekstu, katerega pomemben vidik je družinska enota. Kot je prikazano v poglavju 1, Bronfenbrennerjev (1977, 1992) dinamični in multisistemski ekološki model ponazarja to širše družbeno omrežje in prikazuje, da posamezniki ne obstajajo izolirano. Namesto tega obstaja vrsta koncentričnih sistemov, ki se skozi čas nenehno spreminjajo in oblikujejo vsakega posameznika. Bronfenbrennerjevi prekrivajoči se sistemi so sestavljeni iz štirih komponent: (i) mikrosistema, ki vključuje posameznikovo neposredno socialno mrežo; (ii) mezosistema, tj. širše mreže; (iii) eksosistema, ki vključuje politične strukture in socialne storitve; ter (iv) makrosistema, ki vključuje dominantne ideologije, vrednote, prepričanja in kulture. V modelu je mikrosistem posamezniku najbližji sistem, ki je z njim v neposrednem dnevnem stiku. Tu so pojmovani družinski odnosi, ki vključujejo tudi brate in sestre, učitelji in vrstniki. Razvojna psihologija nedvomno trdi, da se mladostniki zanašajo na svoje starše tako zaradi čustvene kot instrumentalne podpore (Bush in Peterson, 2013). Topli in podporni odnosi vodijo k bolj pozitivnim rezultatom (Pastorelli idr., 2015), na primer k čustveni zrelosti in prosocialnemu vedenju (Stack idr., 2010), kar naj bi vodilo k odpornosti v poznejšem življenju (Schoon, Parsons in Sacker, 2004), pa tudi k uspehu pri izobraževanju (Spera, 2005).

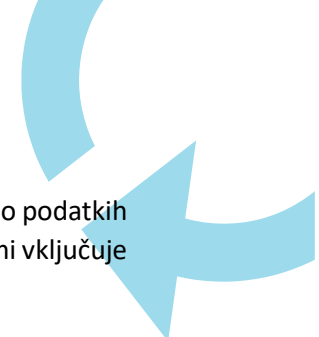

Na splošno so podporni odnosi pot k zmanjšanju antisocialnega vedenja (Gault-Sherman, 2012) in tudi ponovnega prestopništva (Hoeve idr., 2009). Po drugi strani pa so mladi odrasli z bolj negativnimi odnosi, v katerih primanjkuje topline in razumevanja, bolj nagnjeni k antisocialnemu in tveganeu vedenju (Kwon in Wikarma, 2014; Simons idr., 2016). Družine so torej prednost, ko gre za pot odvrčanja od kriminala, saj zagotavljajo podporo, čustveno in finančno pomoč ter bolj realistično razumejo potrebe mlade osebe (Lord Farmer, 2017). To poudarjajo tudi statistični podatki iz Anglije in Walesa. Ministrstvo za pravosodje je pokazalo, da je pri zapornikih, ki jih obiskuje družina, verjetnost ponovitve kaznivega dejanja za 39 % manjša (May idr., 2008).

Vendar so odnosi, kot je prikazano v teoriji Bronfenbrennerja (1977), dvosmerni – družina lahko vpliva na mladega človeka ali pa spremeni svoja prepričanja in dejanja v skladu z njegovimi dejanji. Ta koncept se posnema v teorijah identitete opuščanja, kjer se pot do desistence osredotoča na delovanje in identiteto (Maruna, 2001) s pomočjo »strukturnih podpor« (Kiecolt, 1994), ki jih zagotavlja družina. Družina lahko vpliva na vedenje mladostnika in jo lahko razumemo kot »vabo za spremembo« (Giordano idr., 2002) v mladostnikovem vedenju, prav tako pa lahko mladostnikovo vedenje negativno vpliva na družino in medsebojne odnose. Ker povezava med družino in prestopniškim vedenjem ni enosmerna (Gault-Sherman, 2012), bi intervencije, ki vključujejo obe strani, zagotovile najboljše rezultate.

Sistem mladoletniškega pravosodja se osredotoča na enosmerne odnose ter pričakuje, da bodo starši komunicirali in se povezovali z različnimi organizacijami, da bi pomagali voditi mlade odrasle skozi proces (Rozzell, 2013). Spodbujanje vključevanja družine v mladinsko pravosodje ima številne koristi in vloge, na primer kot vir vodenja, nadzora in podpore, pa tudi kot možnost za ponovno preverjanje in potrjevanje mladostnikovih povezav z njegovo družinsko mrežo (Pennell, Shapiro in Spigner, 2011). Eden od načinov izvajanja takšnih intervencij so bile pobude na področju restorativne pravičnosti (RJ), in sicer s konferencami družinskih skupin. Kot je opisano v poglavju 2, so cilji restorativne pravičnosti širši od družinskih skupinskih konferenc. Močno se osredotoča na to, da se žrtvam omogoči srečanje s storilcem kaznivega dejanja, kar jim da možnost, da pojasnijo posledice kaznivega dejanja. Vendar pa je treba za celovito intervencijo v okviru RJ sprejeti pristop celotnega sistema in vključiti družino (Restorative Justice Council, 2015). Tu se uvedejo družinske konference. Cilj teh konferenc je aktivirati socialne družinske mreže tako storilca kot žrtve (Dunkel, 2017) ter skušati popraviti škodo, povzročeno s kaznivim ravnanjem (Burke idr., 2014). Eden takih modelov je model Missouri (Mendel, 2010), ki poskuša vključiti družino in mladostnika že na začetku prestajanja zaporne kazni, pri čemer je družinska enota vključena v načrtovanje izpusta, med drugim v smislu šolanja, obšolskih dejavnosti in policijske ure.

Čeprav je vključevanje družine ključni element pri opuščanju škodljivega vedenja, je to tudi eno od operativno najzahtevnejših vprašanj, s katerimi se sooča pravosodni sistem (Center for Juvenile Justice Reform, 2008). Posledično je težko izvajati zanesljive, jasne in vključujoče intervencije med mladimi in družinami (Burke idr., 2014), zaradi česar so bila prizadevanja za vključitev celotne družinske enote sporadična in izolirana (Pennell idr., 2011). Te ovire za vključevanje in integracijo družin izhajajo tako iz političnih praks kot iz operativnih razlogov. Družine zapornikov se pogosto srečujejo s finančnimi ovirami. Družina morda ni v finančnem položaju, ki bi ji omogočal redno premagovanje razdalje za obiske in sodelovanje (McKay idr., 2016). Ker so mladi, ki storijo kaznivo dejanje, lahko nastanjeni v specializiranih ustanovah, so razdalje, ki jih morajo družine prepotovati za obiske, daljše, kar še poveča finančno breme (Pleggenkuhle idr., 2018). Tudi čas obiskov in intervencij je lahko neprimeren za zaposlene družinske člane ali šolske otroke (Loucks, 2004), postopki pa so lahko obremenjujoči in zapleteni (Cochran in Mears, 2013).

Poleg tega so lahko intervencije za celotno družino grenko-sladke (Arditti in Few, 2008), saj po podatkih Turanovića in Tasca (2017) približno 20 % stikov med osebami v zaporu in njihovimi družinami vključuje prepire.

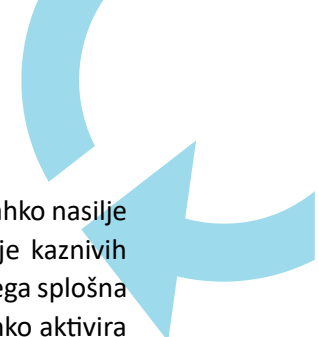
Raziskave so jasno pokazale, da so močni in kakovostni odnosi s podpirajočimi odraslimi »v literaturi dosledno navedeni kot pomemben varovalni dejavnik« (Holt idr., 2008, str. 806), kar podpirata tudi Aceves in Cookson (2007). Poleg tega sta Farrall in Calverley (2006) v svojih študijah o opuščanju kaznivih dejanj ugotovila, da je reševanje težav, povezanih z nastanitvijo, družinskimi odnosi in zaposlitvijo, ključni dejavnik pri opuščanju kaznivih dejanj. Vezi s sorojenci so prav tako ključnega pomena, saj močni odnosi ustvarjajo odpornost in blažijo negativne učinke stresa (Holt idr., 2008). Samospoštovanje velja za še en pomemben varovalni dejavnik, ki ustvarja zmožnost razvoja uspešnih strategij spoprijemanja, da bi se preprečila kazniva dejanja, in omogoča ugodno predelavo travmatičnih dogodkov (Holt idr., 2008). Zato bodo učinkoviti odnosi z različnimi posamezniki mladim odraslim, ujetim v pravosodni sistem, zagotovili podporo ne le kot zapornikom, temveč tudi po končani zaporni kazni.

Kljub pozitivni literaturi pa ima tudi ukrepanje družine pri zmanjševanju kriminala pomanjkljivosti in omejitve. Eno od teh pomanjkljivosti osvetljuje Sutherlandova (1947) teorija diferencialnih asociacij; ko se kriminalnega vedenja naučimo z interakcijo, ga vrstniki določijo kot standard. To potrjujejo študije, ki prikazujejo, kako starši prenašajo svoja prepričanja (Collins idr., 2000). V skladu s to teorijo bi posameznik torej težko opustil kriminalno vedenje, če je obkrožen s kriminalnim vedenjem. Če je družina mladega človeka res ujeta v kriminalna dejanja, lahko mladi obtičijo v isti mreži, torej v medgeneracijski mreži kriminala. Vendar pa daje takšno teoretiziranje posameznikom avro determinizma, pri čemer je nujno poudariti, da raziskave niso prepričljive glede utemeljenosti kriminala znotraj generacije. Besemer in Farrington (2012) sta na primer ugotovila, da 81 % od 230 dečkov v njuni študiji, katerih očetje so bili občasni ali kronični storilci kaznivih dejanj, ni zagrešilo kaznivih dejanj ali pa so jih opustili. To jasno kaže, da otroci storilcev kaznivih dejanj niso vnaprej odločeni, da bodo šli po stopinjah svojih staršev, ampak se lahko odločijo za drugačno pot.

Raziskave so pokazale, da izpostavljenost neugodnim izkušnjam iz otroštva (ACE) močneje prispeva k bolj negativnim zdravstvenim in vedenjskim posledicam kot medgeneracijsko prestopništvo. Ko so Felitti in drugi (1998) prvotno dokumentirali in merili takšne izkušnje iz otroštva, so jih razvrstili v dve glavni temi: zloraba (spolna, fizična, čustvena) in motnje v delovanju gospodinjstva (zloraba snovi v družini, duševne bolezni v družini, nasilje v družini, zaporna kazen za člana gospodinjstva). Študija, ki so jo izvedli Bellis in sodelavci (2015) v Angliji in Walesu, je razkrila močno povezavo med ACE in nasiljem, bodisi v vlogi storilca, žrtve ali najpogostejše obojega. Za anketirance s štirimi ali več ACE je osemkrat bolj verjetno, da bodo zagrešili nasilno dejanje.

Poleg tega je pri posameznikih, pri katerih je slabo ravnanje dosledno od otroštva do mladostništva ali se začne v mladostništvu, večja verjetnost, da bodo vključeni v sistem mladinskega sodstva, kot pri tistih, ki so bili negativno obravnavani izključno v otroštvu (Stewart idr., 2008). To povezavo med zlorabo in slabim ravnanjem z otroki ter prestopništvom mladih so pokazale tudi različne študije, osredotočene na nasilje v družini, na primer nasilje med starši in otroki (Murray in Farrington, 2010; Maas idr., 2008) ter nasilje med sorojenci (Button in Gealt, 2009). Zato morajo biti intervencije med mladimi, ki storijo kaznivo dejanje, in družino občutljive na pretekle dogodke in zgodovino.

Poleg tega so teoretične razlage, zakaj lahko nasilje v družini in ACE vodijo do prestopništva mladih, strahovito podobne tistim, ki se pojavljajo v zvezi s prosocialnim vedenjem. To kaže, da so intervencije v družini zelo zapletene in da je njihova nevarnost zelo velika. Teorija socialnega učenja (Bandura, 1978; Akers, 2011) trdi, da lahko mladi odrasli prevzamejo vzorce nasilja in zlorabe, potem ko so bili priča

nasilju in/ali so ga doživeli. Teorija socialnega nadzora (Gottfredson in Hirshi, 1990) trdi, da lahko nasilje v družini in ACE pretrgajo pozitivne vezi, ki jih posamezniki potrebujejo za preprečevanje kaznivih dejanj, zaradi česar mladi odrasli pogosteje izkoristijo priložnosti za kazniva dejanja. Poleg tega splošna teorija napetosti (Agnew, 2007) trdi, da je nasilje v družini lahko vir izjemnega stresa, ki lahko aktivira tvegano, samodestruktivno ali agresivno vedenje, saj prizadene sposobnost sprejemanja pozitivnih mehanizmov reševanja. Zato je pomembno, da se družinski odnosi gojijo proaktivno in prosocialno, saj dvosmerna interakcija, modeliranje in čustvene vezi, ki so vsak dan v igri med vsakim družinskim članom, vplivajo na odločitve in dejanja vseh ter jih tudi uresničujejo. Noben moški, ženska ali mladostnik ni otok, in ker so socialne interakcije neizogibne, pozitivne interakcije vodijo k boljšim možnostim za prosocialno vedenje.

Številne študije, opravljene z namenom preverjanja in nato podkrepitve vpliva družinske navezanosti v smislu teorije socialnih vezi na prestopniško vedenje, so večinoma obravnavale navezanost staršev, in sicer na različnih vzorcih, od družin s podeželja (Jensen, 1972), zgodovinskih vzorcev (Laub in Sampson, 1988) do vzorcev ogroženih oseb (Jang, 1999), pri čemer so bili posamezniki v vzorcih sestavljeni iz staršev in potomcev. Vendar pa Hirschi (1969) med vezi, ki napovedujejo prosocialno vedenje, vključuje tudi odnose v skupnosti, Laub in Sampson (2003) pa zakonsko zvezo, pri čemer sta obe področji deležni pozitivne raziskovalne pozornosti v podporo desistenci (npr. Siennick in Osgood, 2008).

Študije so pokazale, da starševstvo bistveno zmanjša število kaznivih dejanj (Kerr idr., 2011), enak učinek pa imajo tudi pozitivne vrstniške vezi (Farrell idr., 2017). Iz teh razlogov je pomembno združiti vse pozitivne vzorce, ki dokazano pomagajo pri procesu desistence, in poskusiti oblikovati eno celostno opredelitev »družine«, ki jo razumemo kot vsako pomembno osebo na življenjski poti mladega odraslega.

To pomeni, da so družbene vezi in družine dejansko tako raznolike kot osebe, kot jih opredeljuje The Population Reference Bureau (Enrique, Hawk in Huitt, 2007), in da se mora ukrepanje na tako spremenljivem in dinamičnem področju, kot je prestopniško vedenje, prilagoditi sedanjosti, spremembam v kulturi, dojemanju in družbi, da bi bilo učinkovito. Preteklo družinsko prestopništvo in travme je mogoče prepoznati kot celostne priložnosti za spremembe. Delo z mladimi, ki prestopajo, in njihovimi družinami je način za prekinitve medgeneracijskega kroga prestopništva, saj so izzivi teh družin prepoznani v celoti, podpora pa je zagotovljena celotni družinski enoti (Malcomson, 2016). Poleg tega je tako široka opredelitev pojma »družina« koristna, saj daje posamezniku številne ključne osebe, s katerimi lahko oblikuje zdrave in prosocialne odnose.

Reference

Aceves, M.J., in Cookston, J.T. (2007). Violent victimization, aggression, and parent-adolescent relations: Quality parenting as a buffer for violently victimized youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 36(5), str.635-647.

Administrația Națională a Penitenciarelor (2019). Privind situația pe luna martie 2021 a dinamicii și structurii efectivelor de persoane private de libertate. <http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2021/04/SITUA%C5%A2IA-LUNAR%C4%82-martie-2021-site.pdf>

Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2021). SPACE I – 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Council of Europe.

Agnew, R., (2007). *Pressured into crime: An overview of general strain theory*. Oxford University Press.

Akers, R. L. (2011). Social learning and social structure: A general theory of crime and deviance. Transaction Publishers.

Arditti, J. A., Few, A. (2008). Maternal distress and women's reentry into family and community life. *Family Process*, 47, 303-321.

Arnett, J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.

Arnett, J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for? *Child Development Perspectives*, 1, 68-73.

Bandura, A. (1969). Social-learning theory of identificatory processes. V D.

A. Goslin (ur.), *Handbook of socialization theory and research* (str. 213- 262). Rand McNally.

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage

Bellis, M., Ashton, K., Hughes, K., Ford, K., Bishop, J., & Paranjothy. (2015). Adverse childhood experiences and their impact on health-harming behaviours in the Welsh adult population. Cardiff.

Bellis, M., Hughes, K., Leckenby, N., Perkins, C., & Lowey, H. (2014). National household survey of adverse childhood experiences and their relationship with resilience to health-harming behaviors in England. *BMC medicine*, 12(1), 72

Birdwell, J., & Bani. M. (2014). *Introducing generation citizen*. Demos. Bishop, D., & Frazier, C., (2000) *Consequences of Transfer*. V F. Fagan & F. Zimrig (ur.). *The changing borders of juvenile transfer of adolescents to the criminal court*. University of Chicago Press (str. 227-276).

Bourgois, P. (2012). *In search of respect: Selling crack in the Barrio*. Cambridge University Press.

Boyer, T. (2006). The development of risk-taking: A multi-perspective review. *Developmental Review* 26, 291-345.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-531.

Bronfenbrenner, U. (1992). *Ecological systems theory*. Jessica Kingsley Publishers.

Burke, J., Mulvey, E., Schubert, C., & Garbin, S. (2014). The challenges and opportunity of parental involvement in juvenile justice services. *Child and Youth Services Review*, 39, 39-47.

Bush, K. R., & Peterson, G. W. (2013). Parent-child relations in diverse contexts. V G. W. Peterson, & K. R. Bush (ur.), *Handbook of marriage and the family* (str. 275-302).

Bushway S. D. & Paternoster R. (2011). Understanding desistance: Theory testing with formal empirical models. V J. MacDonald (ur.). *Measuring Crime and Criminality: Advances in Criminological Theory* (Vol. 17). (str. 299-334). Transaction Publishers Springer.

Button, D. M., in Gealt, R., (2010). High risk behaviors among victims of sibling violence. *Journal of Family Violence*, 25(2), 13-140.

Calhoun, C., Light, D., & Keller S. (1989). *Sociology* (5th ed.). Alfred A. Knopf

Cavadino, M., & Dignan, J. (2006). *Penal systems. A comparative approach*. Sage.

Cavanagh, C., & Cauffman, E. (2017). The longitudinal association of relationship quality and reoffending among first-time juvenile offenders and their mothers. *Journal of Youth Adolescence*, 46, 1533-1546.

Center for Juvenile Justice Reform (2008). Juvenile justice professionals certificate program survey. Georgetown Public Policy Institute.

CFE Research, The University of Sheffield & the Systems Change Action Network (2021). Improving service transitions for people experiencing multiple disadvantage: Prison release. Community Fund.

Children of Prisoners Europe (2021). Juveniles/Minors. https://childrenofprisoners.eu/facts_and_figures/juveniles-minors/

Cochran, J. C., Mears, D. P. (2013). Social isolation and inmate behavior: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, 41(4), 252-261

Collins, W., Maccoby, E., Steinberg, L., Hetherington, E., & Bornstein, M. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55, 218-232.

Connell, A. & Farrington, D., (1996). Bullying among incarcerated young offenders: Developing an interview schedule and some preliminary results. *Journal of Adolescence*, 19, 75—93.

Cope, N., (2000). Drug use in prison: The experiences of young offenders. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 7(4), 355-366.

Cornelius, C.V., Lynch, C., & Gore, R. (2017). Aging out of crime: exploring the relationship between age and crime with agent-based modelling. Spring Simulation Conference, DOI: 10.22360/springsim.2017.ads.006 Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L., Boumans, R., Danigelis, N., Dickinson, J., Elliott, C., Farley, J., Gayer, D., MacDonald Glenn, L., Hudspeth, T., Mahoney, D., McCahill, L., McIntosh, B., Reed, B., Turab Rizvi, S., Rizzo, M., Simpatico, S., & Snapp, T. (2007). Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. *Ecological Economics*, 61(2–3), 267-276.

Council of Europe (2008). European Rules for Juvenile Offenders Subject to Sanctions or Measures' (ERJOSSM) of 2008 (Rec. (2008) 11).

Council of Europe (2016). Young people's access to rights. Recommendation CM/Rec(2016)7. <https://rm.coe.int/1680702b6e>

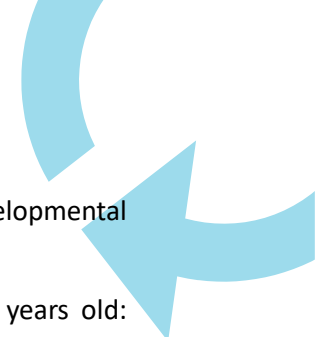
Cunneen, C. & White, R. (2007). Juvenile justice: Youth and crime in Australia. Oxford University Press

Daems, T., van Zyl Smith, D., & Snacken, S. (2017). European penology? Hart Publishing.

Dube, S. R., Miller, J. W., Brown, D. W., Giles, W. H., Felitti, V. J., Dong, M., & Anda, R. F. (2006). Adverse childhood experiences and the association with ever using alcohol and initiating alcohol use during adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 38(4), 444.e441-444.e410.

Dünkel, F. (2014). Juvenile Justice Systems in Europe – Reform developments between justice, welfare and 'new punitiveness'. *Kriminologijos Studijos* 1(1), 31-76.

Dünkel, F. (2017). Youth justice policy in Europe. V T. Daems, D. van Zyl Smith in S. Snacken (ur.). *European penology?* Hart Publishing (str. 145- 170).

Dünel, F. (2018). Juvenile Justice, Sentencing and Youth Imprisonment in Germany. Developmental Origins of Aggression. Guilford Press.

Dyer, F., & Carter, K. (2017). Supporting young people involved in offending up to 21 years old: Extending the Whole Systems Approach. Centre for Youth & Criminal Justice.

Enrique, J., Howk, H., in Huitt, W. (2007) An Overview of Family Development. Educational Psychology Interactive. Valdosta State University.

Erikson, E. (1950). Childhood and society. Pelican Books.

European Commission (2011). Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention. https://www.ecba.org/extdocserv/projects/ps/GP_measureF_com_2011_327.pdf

Fang, L., Chuang, D.-M., & Lee, Y. (2016). Adverse childhood experiences, gender, and HIV risk behaviors: Results from a population-based sample. Preventive medicine reports, 4, 113-120.

Farrall S. (2005). On the existential aspects of desistance from crime. Symbolic Interaction, 28(3), 367–86.

Farrall, S., & Calverley, A. (2006) Understanding desistance from crime, Crime and Justice Series. London

Farrall, S. (2004). Social capital and offender re-integration: Making probation desistance focused. V S. Maruna & Immerigeon, R. (ur.). After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration. (str. 57-84). Willan.

Farrell, A., Thompson, E., & Mehari, K. (2017). Dimensions of peer influences and their relationship to adolescents' aggression, other problem behaviors and prosocial behavior. Journal of Youth and Adolescence, 46(6), 1351– 1369.

Farrington, D. (1986). Age and Crime. Crime and Justice, 7, 189-250.

Farrington, D., Loeber, R., & Howell, J. (2012). Young adult offenders. The need for more effective legislative options and justice processing. Criminology & Public Policy, 11(4), 729-750.

Feierman, J., Goldstein, N., Haney-Caron, E., & Columbo, J. F. (2016). Debtor prison for kids? The high cost of fines and fees in the juvenile justice system. JuvenileLaw Center. <http://debtorsprison.jlc.org/documents/JLC-Debtors-Prison.pdf>.

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., . . . Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) study. American Journal of Preventive Medicine, 14, 245-258. doi: 10.1016/S0749-3797(98)00017-8.

Filipčič, K. (2014). Dealing with juvenile delinquents in Slovenia. Revue Internationale Droit Penal, 75, 493-509.

Gault-Sherman, M. (2012). It's a two-way street: The bidirectional relationship between parenting and delinquency. Journal of Youth and Adolescence, 41(2), 121–145.

Giordano, P. C., Schroeder, R., & Cernkovich, S.A. (2007). Emotions and crime over the life course: A Neo-Meadian perspective on criminal continuity and change. American Journal of Sociology 112(6), 1603-1661.

Giordano, P.C., Cernkovich, S.A., in Rudolph, J. L. (2002). Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990–1064.

Gottfredson, M.R. & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press.

Halsey, M., & Deegan, S. (2015). *Young offenders. Crime, prison and struggles for desistance*. Palgrave.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press. Hirschi, T., & Gottfredson, M. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology* 90, 1330-33.

HM Inspectorate of Prisons (2021). *A short thematic report by HM Inspectorate of Prisons Outcomes for young adults in custody. A thematic review*. Her Majesty's Inspectorate of Prisons

Hoeve, M., Dubas, J., Eichelsheim, V., van der Laan, P., Smeenk, W., & Gerris, J. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal. Child Psychology*, 37, 749–775.

Holt, S., Buckley, H., in Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 797-810.

Howard League for Penal Reform (2018). *Sentencing young adults. Making the case for sentencing principles for young adults*. The Howard League for Penal Reform.

Huxley, J. (1942). *Evolution: The modern synthesis*. MIT Press

Jacobson, J., Bharda, B., Gyateng, T, Hunter, G., Hough, M. (2010). *Punishing Disadvantage. A profile of children in custody*. Prison Reform Trust.

Jang, S. J. (1999). Age-varying effects of family, school, and peers on delinquency: A multilevel modeling test of interactional theory. *Criminology*, 37(3), 643–685.

Jardine, C. (2017) Supporting families, promoting desistance? Exploring the impact of imprisonment on family relationships. V C. Jardine, E. L. Hart & E. van Ginneken (ur.) *New Perspectives on Desistance*. Palgrave Macmillan (str. 163-186).

Johnson, S., Blum, E., & Giedd, J. (2009). Adolescent maturity and the brain: The promise and pitfalls of neuroscience research in adolescence health policy. *Journal of Adolescent Health*, 45(3), 216-221.

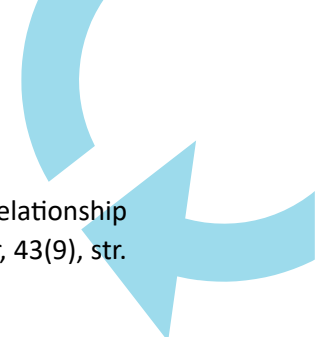
Justice Committee (2016). *The treatment of young adults in the criminal justice system. Seventh Report of Session 2016–17*. House of Commons Kasborg, K. (2017). From class society to the individualized society? A critical reassessment of individualization and class. *Irish Journal of Sociology*, 25(3), 229-249.

Kerr, D. C. R., Capaldi, D. M., Owen, L. D., Wiesner, M., & Pears, K. C. (2011). Changes in at-risk American men's crime and substance use trajectories following fatherhood. *Journal of Marriage and Family*, 73(5), 1101–1116.

Kesebir, S., Graham, J., & Oishi, S. (2010). A theory of human needs should be a human-centered: A commentary on Kenrick et al. (2010). *Perspectives on Psychological Science*, 5(3), 315-319.

Kiecolt, K. J. (1994). Stress and the decision to change oneself: A theoretical model. *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 49–63.

King, S. (2013). Early desistance narratives: A qualitative analysis of probationers. *Transitions towards desistance. Punishment & Society*, 15(2), 147–65.

Kolivoski, K., & Shook, J., (2016) Incarcerating juveniles in adult prisons: Examining the relationship between age and prison behaviour in transferred juveniles. *Criminal Justice and Behaviour*, 43(9), str. 1242-1259.

Kwon, J., & Wickrama, K. (2014). Linking family economic pressure and supportive parenting to adolescent health behaviors: Two developmental pathways leading to health promoting and health risk behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(7), 1176–1190.

Laub J., in Sampson R. (2001). *Understanding Desistance from Crime*. V

M. Tonry (ur.), *Crime and Justice: A Review of Research* (Vol. 28), (str. 1 – 69). University of Chicago Press.

Laub, J. H., & Sampson, R. J. (1988). Unraveling families and delinquency: A reanalysis of the Gluecks' data. *Criminology*, 26(3), 355–380.

Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Harvard University Press.

Laub, J., Nagin, D., & Sampson, R. (1998). Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63, 225-238.

Lieberman, A., Kirk, D. S., & Kim, K. (2014). Labeling effects of first juvenile arrests: Secondary deviance and secondary sanctioning. *Criminology*, 52(3), 345–370.

Loeber, R., Farrington, D., Stouthamer-Loeber, M., White, H., & Wei, E. (2008). *Violence and serious theft: Development and prediction from childhood to adulthood*. Routledge.

Lord Farmer (2017). *The importance of strengthening prisoners' family ties to prevent reoffending and reduce intergenerational crime*. Ministry of Justice.

Maas, C., Herrenkohl, T. & Sousa, C., (2008). Review of research on child maltreatment and violence in youth. *Trauma, Violence, & Abuse*, 9(1), str.56-67.

Malcomson, B. (2016). *Tackling the intergenerational cycle of offending, by promoting parent-child relationships*. Winston Churchill Memorial Trust and Barnardo's.

Maruna S. (2001), *Making good: How ex-convicts reform and reclaim their lives*. American Psychological Association.

Maruna, S. and Roy, K. (2007). Amputation or reconstruction? Notes on the concept of “knifing-off” and desistance from crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 104–24.

Matthews, S., Schiraldi, V., & Chester L. (2018). Youth justice in Europe: experience of Germany, the Netherlands, and Croatia in providing developmentally appropriate responses to emerging adults in the Criminal Justice System. *Justice Evaluation Journal*, 1(1), 59-81.

May C., Sharma N. & Stewart D. (2008). *Factors linked to reoffending: a one-year follow-up of prisoners who took part in the Resettlement Surveys 2001, 2003 and 2004*. Ministry of Justice.

McKay, T., Comfort, M., Lindquist, C., & Bir, A. (2016). If family matters. *Criminology & Public Policy*, 15(2), 529-542.

Mendel, A. (2010). *The Missouri Model: Reinventing the practice of rehabilitating youthful offenders*. The Annie E. Casey Foundation.

Ministerul Justiției (2019). Raport anual de activitate 2019. <http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2020/06/Raport-de-activitate-Anul-2019.pdf>

Ministry of Justice. (2013). Transforming Rehabilitation. A strategy for reform. Ministry of Justice.

Ministry of Justice. (2021). Offender management statistics quarterly, October to December 2020. Ministry of Justice

Mitra, D. L. (2003). Student voice in school reform: Reframing student- teacher relationships. *McGill Journal of Education*, 38, 289-304.

Muncie, J., & Goldson, B. (2006). *Comparative Youth Justice*. Sage.

Murray, J., in Farrington, D. (2010). Risk factors for conduct disorder and delinquency: key findings from longitudinal studies. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 55(10), 633-642.

O'Donnell, I. (2016). The aims of imprisonment. V Y. Jewkes, B. Crewe & J. Bennett (ur.), *Handbook of Prisons*. Routledge.

Păroșanu, A. (2014). Alternatives to custody for young offenders – International Juvenile Justice Observatory, Romania report on juvenile justice trends.

Pastorelli, C., Lansford, J., Luengo Kanacri, B., Malone, P., Di Giunta, L., Bacchini, D., Bombi, A., Zelli, A., Miranda, M., Bornstein, M., Tapanya, S., Tirado, L., Alampay, L., Al-Hassan, S., Chang, L., Deater-Deckard, K., Dodge, K., Oburu, P., Skinner, A. T., & Sorbring, E. (2015). Positive parenting and children's prosocial behavior in eight countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57, 824–834.

Paternoster, R., & Bushway, S. (2009). Desistance and the "Feared Self": Toward an identity theory of criminal desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 99(4), 1103-1156.

Patterson, J. (2002) Understanding Family Resilience. *Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 233-246.

Penal Reform Trust (2021). Global Prison Trends 2021. Penal Reform International and Thailand Institute of Justice.

Pennell, J., Shapiro, C., Spigner, C. (2011). Safety, fairness, stability: Repositioning juvenile justice and child welfare to engage families and communities. Georgetown University Center for Juvenile Justice Reform.

Perkins, D. F., & Borden, L. M. (2006). Youth development and sports. V F.

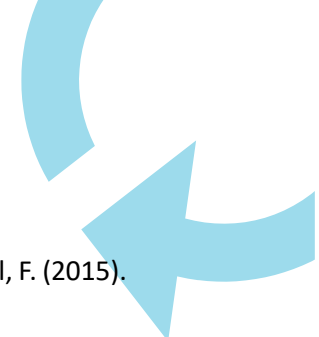
A. Villarruel & T. Luster (ur.), *Crisis in mental health: Critical issues and effective programs: Vol. 2: Issues during adolescence*. Greenwood. Peterson-Badali, M., & Koegl, C., (2002).

Juvenile's experiences of incarceration: The role of correctional staff in peer violence. *Journal of Criminal Justice*, 30, 41-49.

Phillips, J. (2017). A rhizomatic understanding of the desistance journey. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 56(1), 92-104.

Piquero, A., Hawkins, D., & Kazemian L. (2012). Criminal career patterns. V

R. Loeber & D. Farrington, (ur.). *From juvenile delinquency to adult crime: Criminal careers, justice policy, and prevention*. Oxford University Press Pleggenkuhle, B., Huebner, B., Summers, M. (2018). Opting out: The role of identity, capital, and agency in prison visitation. *Justice Quarterly*, 35(4), 726-749

Pratt, J. (2007). Penal populism. Routledge

Prisons Regulations (1995). Subsidiary Legislation 260.03, 1 October 1995 Pruin, I., & Dünkkel, F. (2015). Better in Europe? European responses to young adult offending. Barrow Cadbury Trust.

Restorative Justice Council (2015). Restorative justice in youth offending teams. Information pack. Restorative Justice Council.

Richards, K. (2011). What makes juvenile offenders different from adult offenders? Trends & Issues in Crime and Criminal Justice, 409.

Rodriguez, M. S., & Cohen, S. (1998). Social support. V H. S. Friedman (ur.), Encyclopaedia of mental health (str. 535-544). Academic Press

Rozzell, L. (2013). The role of family engagement in creating trauma- informed juvenile justice systems. The National Child Traumatic Stress Network.

Sampson, R., & Laub, J. (1993). Crime in the making: Pathways and turning points through life. Harvard University Press.

Sampson, R. J., in J. H. Laub. 1993. Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Schoon, I., Parsons, S., & Sacker, A. (2004). Socioeconomic adversity, educational resilience, and subsequent levels of adult adaptation. Journal of Adolescent Research, 19(4), 383-404.

Scott, E., & Steinberg, L. (2008). Rethinking juvenile justice. Harvard University Press.

Seinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. Trends in Cognitive Sciences 9(2): 69–74.

Shulman, E. P., Steinberg, L. D., in Piquero, A. R. (2013). The age-crime curve in adolescence and early adulthood in not due to age difference in economic status. Journal of Youth Adolescence 42, 848-860.

Siennick, S. E., & Osgood, D. W. (2008). A review of research on the impact on crime of transitions to adult roles. In A. M. Liberman (ur.), The long view of crime: A synthesis of longitudinal research (str. 161–187). Springer Skinner, B.F. (1953). Science and human behavior. The Free Press.

Solomon, E., & Allen, R. (2009). Out of trouble. Reducing child imprisonment in England and Wales – lessons from abroad. Prison Reform Trust.

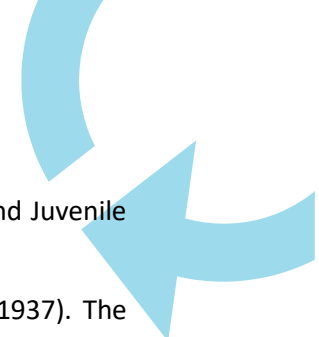
Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. Educational Psychology Review, 17, 125–146.

Stack, D., Serbin, L., Enns, L., Ruttle, P., & Barrieau, L. (2010). Parental effects on children's emotional development over time and across generations. Infants & Young Children, 23, 52–69.

Steinberg, L. (2004). Risk taking in adolescence: What changes, and why? ANNALS of the New York Academy of Sciences, 1021, 51–58.

Stewart, A., Livingston, M. and Dennison, S., (2008). Transitions and turning points: Examining the links between child maltreatment and juvenile offending. Child Abuse & Neglect, 32(1), 51-66.

Stone, R. (2015). Desistance and identity repair: Redemption narratives as resistance to stigma. The British Journal of Criminology, 56(5), 596-975.

Sullivan, M. L. (2004). Youth perspectives on the experience of reentry. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2, 56-71

Sutherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology*. Lippincott Press. Sutherland, E. H. (1937). *The Professional Thief*. Lippincott Press.

Sutherland, E. H., & Gressey, D. (1955). *Principles of Criminology* (5th ed.). Lippincott Press

Tremblay, R., & Nagin, D. (2005). The developmental origins of physical aggression in humans. V R. Tremblay, W. Hartup, & J. Archer (ur.). *Developmental Origins of Aggression*. Guilford Press.

Tremblay, R., & Nagin, D. (2005). The developmental origins of physical aggression in humans. V R. Tremblay, W. Hartup, & J. Archer (ur.). *Developmental Origins of Aggression*. Guilford Press.

Turanovic, J. J., Tasca, M. (2017). Inmates' experiences with prison visitation. *Justice Quarterly*, 36(2), 287-322.

UNESCO (1992). UNESCO Principal Regional Office for Asia and Pacific. *The changing family in Asia: Bangladesh, India, Japan, Philippines and Thailand*.

United Nations (1985). *Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the 'Beijing Rules')*. <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf> United Nations (2001). *Implementation of the world programme of action for youth to the year 2000 and beyond*. Report of the Secretary-General.

https://www.youthpolicy.org/basics/2001_WPAY_Implementation_Report.pdf Weingart, A., Wichmann, C., Kyrielis, O., Grabsch, C., Tanz, E., Deznizza, L., Halbritter, R., Herrgesell, C., Mayer, A., & Ridders, M. (2019). *Deutschland. Prison Insider*. prison-insider.com/files/27fb6dd4/190527_deutschland_countryprofile_de.pdf

Wilkinson, R. A. (2005). Engaging communities: An essential ingredient to offender reentry. *Corrections Today*, 67, 86-89

World Health Organisation (WHO) (n.d.). *Recognising adolescence*. <https://apps.who.int/adolescent/second-decade/section2/page1/recognizing-adolescence.html>

Yohalem, N., & Martin, S. (2007). Building the evidence base for youth engagement: Reflections on youth and democracy. *Journal of Community Psychology*, 35(6), 807-810.

Ciljati visoko, delati dobro in rasti. Kritični pregled odpornosti in rehabilitacije mladih, ki so storili kaznivo dejanje.

Sarah Lewis

V tem poglavju bo kritično preučena vloga odpornosti v rehabilitaciji mladih. »Odpornost« je zapletena in še vedno ni jasno, kako jo razumemo ali kako podpira opuščanje kaznivih dejanj. Obravnavana bodo nekatera ključna vprašanja, povezana z odpornostjo in rehabilitacijo mladih, vključno z zrelostjo, odraslostjo, travmo, močjo značaja in odnosi. Na koncu bo predstavljena celovitejša slika odpornosti, ki vključuje psihološke, socialne, kulturne in okoljske vidike ter priznava koristi, ki jih lahko delo, osredotočeno na odpornost, prinese mladim storilcem kaznivih dejanj.

Predstavitev odpornosti in njena kompleksnost

Odpornost je že nekaj časa priljubljena tema v literaturi o rehabilitacijskem procesu. Vendar se pri obravnavi odpornosti in njenega opredeljevanja v teoriji in praksi pojavlja več izzivov. Odpornost se pogosto obravnava kot odziv na hude nesreče ali travme, ki se lahko pojavijo v življenju posameznika (Luthar, Cichetti in Becker, 2000). Vendar drugi poudarjajo, da lahko odpornost vključuje tudi odziv na blažje izzive ali »težave« (Davis, Luecken in Lemery-Chalfant, 2009), ki lahko ljudi začasno vrnejo v njihovo življenje. Tako je odpornost kot koncept pojmovana precej široko in je zato problematična, ko razmišljamo o njeni vrednosti v okviru rehabilitacije mladih.

Psihološka odpornost je izraz, ki se uporablja za opis delovanja, s katerim okrevamo in se upremo posledicam težav v življenju. Kaže na občutek prožnosti pri okrevanju po neuspehu ali izzivu. Zdi se, da je odpornost značilna za okrevanje iz neprijetnega položaja v prvotno stanje, ki ga je zavzemal posameznik. Amir in Standen (2018) raziskujeta psihološko odpornost in se sklicujeta na pojem okrevanja. Menita, da odporni ljudje to dosežejo, medtem ko si drugi ne morejo opomoči od takšnih neuspehov. To bi torej pomenilo, da je posameznikova odpornost odvisna od ustreznih spretnosti, moči in lastnosti, ki omogočajo okrevanje po neuspehih in olajšajo proces popravljanja. V kontekstu rehabilitacije je težko uskladiti ta pojem okrevanja, kadar se posameznik morda že ves čas nahaja v okolju, ki nikoli ni bilo iznajdljivo ali učinkovito, ali kadar so nesreče neusmiljene in kompleksne narave. V takšnih trenutkih se identiteta izgubi, svet okoli mladih pa preplavita zmeda in kaos. Ustvarjanje jasnejših in lažje razumljivih okolij bi lahko pripomoglo h gotovosti ter prineslo večji občutek miru in jasnosti.

Odpornost je lahko tudi zmedena, ko razmišljamo o tem, ali gre za stabilno ali prilagodljivo lastnost. Ong, Bergeman in Chow (2010) menijo, da je odpornost stabilna lastnost, ki izravnava učinke negativnega stresa in posamezniku omogoča prilagajanje. Amir in Standen (2018) pa poudarjata, da je odpornost mogoče razumeti kot lastnost, ki jo najdemo pri vseh in ki kot mišica potrebuje čas, da se razvije in okrepi. Pri tem se opirata na delo Mastena (2001), ki meni, da je odpornost skupek sistemov, na katerih temeljijo učenje, inteligenca, notranja motivacija, učinkovitost navezanosti in regulacija samega sebe. Houston, Spialek, Cox, Greenwood (2014) opredeljujejo odpornost kot sposobnost osebe ali sistema, da kljub travmatičnim izkušnjam doseže pozitiven rezultat. To ponazarja močno zanašanje na kognitivne lastnosti posameznika, namesto da bi se upoštevala bolj celostna perspektiva,

ki vključuje psihosocialne kontekstualne dejavnike. Dosedanje teoretične razprave kažejo, da narava odpornosti še ni v celoti razumljena, zato bi bilo koristno predstaviti celovitejšo sliko.

Podrobnejši pogled na rehabilitacijo in odpornost mladih

Fougere, Daffern in Thomas (2015) opozarjajo, da odpornost morda nima dovolj empirične podpore, ko jo umeščamo v kontekst rehabilitacije in mladih. Wagnild (2009) je ugotovil, da ni povezave med povratništvom in odpornostjo, merjeno z uveljavljeno psihometrično lestvico. Poudarja, da pojem »odpornost« še vedno ni jasno opredeljen, ocenjevalne lestvice, ki se uporabljajo za ocenjevanje odpornosti, pa so običajno določene na vzorcih odraslih.

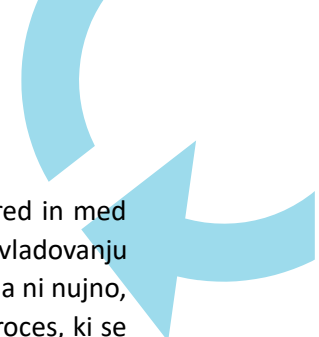
Pomembno je razumeti, kako in zakaj je odpornost lahko koristna (in omejujoča), ko jo umeščamo v kontekst rehabilitacije in mladih. Lewis in Judd (2015) priznavata, da mladi, ki storijo kaznivo dejanje, vedno živijo kaotično in potrebujejo posebno podporo, ki jim lahko prinese stabilnost, ki jo potrebujejo, da bi razmislili o svoji identiteti in pridobili motivacijo za odklop od kaznivih dejanj. Farrington, Loeber in Howell (2012) priznavajo, da se mladi vsekakor lahko odrešijo zaradi prilagodljivosti in prožnosti, ki ju prinaša mladost in omogočata uvajanje sprememb z dolgotrajnimi učinki za prihodnja leta.

Zrelost je ključni vidik teorije odpornosti, kot je navedel Maruna (2001), ki je predlagal tri načela desistence, povezana z zrelostjo, odnosi in vezmi ter preoblikovanjem identitete. Ob upoštevanju kriminologije življenjskega poteka je jasno, da ima zrelost pomembno vlogo pri rehabilitaciji, saj lahko kriminaliteta dejansko pospeši in ne upočasni prehod mlade osebe v odraslost (Shapland, Bottoms in Muir, 2012). To pomeni, da se lahko posamezniki prej dehabilitirajo kot rehabilitirajo. Prior, Farrow, Hughes, Kelly, Manders, White in Wilkinson (2011) ugotavljajo, da se telesna zrelost na splošno razvije do 13. leta, medtem ko intelektualno dozorevanje traja veliko dlje. To lahko vključuje kognitivni razvoj, vključno z zavedanjem lastnih čustev in njihovega vpliva na druge, ocenjevanjem vpliva vrstnikov ter sposobnostjo upoštevanja dolgoročnih posledic namesto kratkoročnih koristi. Ker je odpornost močno odvisna od kognitivnih lastnosti, je nepravilno in nerealno domnevati, da je mlada oseba dovolj zrela, da se bo ob nesreči odzvala odporno.

Posamezni dejavniki: spodbujanje značajskih prednosti in psiholoških sistemov

Na psihološkem področju je pomen negovanja močnih značajskih lastnosti pri mladih priljubljeno raziskovalno prizadevanje. Zgodnje raziskave odpornosti so se nanašale na to, kako so nekateri mladi in otroci zaščiteni pred stresom, ter jih opisovale kot »neuničljive« in kot »jeklene lutke« (Walsh, 1996). Walsh (2003) je poročal, da to odpornost spodbujajo odnosi (vključno s strokovnjaki, vzorniki, družino in prijatelji) ter povezava z verskim prepričanjem in širšimi duhovnimi odnosi.

V psihološki literaturi se veliko govori o močnih značajskih lastnostih in njihovem pomenu za razvoj odpornosti. Peterson, Park, Pole, D'Andrea in Seligman (2008) so prednosti značaja opredelili kot pozitivne lastnosti, ki zajemajo duševne, čustvene in vedenjske razsežnosti ter lahko prispevajo k procesu zdravljenja po travmatični izkušnji (Peterson, Park, Pole, D'Andrea in Seligman, 2008). Lastnosti, povezane z močjo značaja, vključujejo samoučinkovitost, spretnosti za reševanje problemov in upanje. Wright, Masten in Narayan (2013) so ugotovili, da prispevajo k psihološki odpornosti ter delujejo kot varovalni dejavnik pred težavami z duševnim zdravjem mladostnikov (Demirci, Halil, Ekşi in Kaya, 2019) in ranljivostjo.

Demirci in drugi (2019) poudarjajo pomen osredotočanja na posameznikove prednosti pred in med zahtevnimi dogodki ter po njih, da bi se ohranilo psihološko dobro počutje, pomagalo pri obvladovanju stresa in zaščitilo ljudi pred duševnimi boleznimi (Duan 2016, v Demirci idr.). To nakazuje, da ni nujno, da je krepitev odpornosti osredotočena na obdobje po krizi, temveč gre za neprekinjen proces, ki se srečuje z ljudmi tam, kjer so na svoji poti.

Amir in Standen (2018) omenjata notranje vire (kot sta kognitivna prožnost in pozitivna samopodoba) ter okoljske dejavnike (kot sta socialna podpora in stabilnost), ki bi prav tako lahko zaščitili mlade. Oblikovanje intervencij, ki bi lahko razvijale te lastnosti, bi pomagalo pri krepitvi odpornosti in prispevalo k temu, da bi posameznik negoval notranje vire, ki bi mu pomagali obvladovati neuspehe in travmatične izkušnje. Havighurst (1948, Demirci, 2019), ki je to delo povezal z odpornostjo, je v preteklosti govoril o procesu prehoda identitete v obdobju mladostništva, ko se razvijajo fizične, psihološke in družbene spremembe. To prinaša negotovost, stres in bolečino, kar je s kriminološkega vidika izrazil Nils Christie, ki je dejal: »Zaradi bolečine ljudje rastejo. Postanejo zrelejši – dvakrat rojeni –, dobijo globlja spoznanja, doživijo več veselja, če bolečina izgine, in po nekaterih sistemih verovanja se približajo Bogu ali nebesom ... Vendar smo izkusili tudi nasprotno: bolečino, zaradi katere se rast ustavi.« Christie (2007, str. 11)

Samouresničitev in osebna rast se lahko uresniči z doživljanjem bolečine. Vzporednice lahko opazimo pri življenjskih prehodih, vključno z odraslostjo (in kasneje upokojitvijo). V teh obdobjih ponovna izgradnja samega sebe podpira te potrebne in osebne prilagoditve. Bolečina je med vsakim normalnim potekom poti nekako neizogibna in prinaša moč pri spopadanju z ovirami, povezanimi z identiteto. Proces opuščanja lahko poteka vzporedno s številnimi od teh pomembnih prehodov, odvisno od obsega in globine kriminalitete. Od posameznika zahteva premagovanje ovir, za kar potrebuje notranjo moč in tudi priložnosti za rast. Walsh (2003) se opira na Seligmanovo (1990) temeljno delo in priznava, da niso pomembne le značajske moči ali miselna naravnost k rasti, temveč tudi priložnost za uspeh in razcvet.

Čeprav je pomembno, da se za mlade ustvarjajo priložnosti za razvijanje njihove odpornosti, je ključnega pomena, da se jih spodbuja k samostojnosti. Dumont in Provost (1999) sta že pred časom priznala, da sta pri razvijanju lastnega cilja in samospoštovanja ključna mladostnikova samostojnost in razumevanje lastnih čustev za razvoj zdravih načinov odzivanja na situacije (Buzzanell, 2010). Komunikacija je osrednjega pomena za proces desistence, saj ustvarjanje (in obnavljanje) lastne identitete (Buzzanell, 2010) temelji na tem, kako lahko nekdo vidi samega sebe in to sporoči drugi osebi.

Demirci in drugi (2019) v delu o moči značaja opisujejo, kako lahko modrost, pogum, optimizem in mir povečajo psihološko odpornost in zmanjšajo stopnjo psihološke ranljivosti. Usmerjanje mladih v sprejetje neizogibnosti bolečine in boja ter pristopa, ki temelji na močnih straneh, jih lahko zato pripravi na morebitno burno prihodnost in hkrati gradi pomembne veščine, ki lahko ublažijo učinke teh bojev.

Masten (2001) je odpornost opredelil v okviru sklopa »psiholoških sistemov«, ki se nahajajo pod odpornostjo, vključno z navezanostjo, učenjem, inteligentnostjo, samoregulacijo, samoučinkovitostjo in notranjo motivacijo. Osredotočanje na te sisteme lahko prinese možnosti za podporo ponovnega umerjanja tega sistema, da se zagotovijo viri, ki so potrebni za krepitev odpornosti. Amir in Standen (2018) poudarjata, da to delo poudarja področje posebnih sposobnosti, ne zajema pa celostne obravnave rasti. Vendar je lahko del slike, saj vidimo, kako lahko odpornost spodbuja opuščanje.

Družbeni dejavniki: rast in odpornost

Walsh (2003) izpostavlja več izrazov, s katerimi lahko opišemo odpornost kot proces, ki se razvija skozi odnose, vključno s procesom razvijanja pomena iz izkušnje ali dojemanjem nesreče s pozitivnim pogledom. Yu in Zhang (2007) poudarjata, da je odpornost povezana z drugimi širšimi pojmi, kot je prilagodljivo spoprijemanje, kar nakazuje, da je odpornost povezana s številnimi področji osebnega razvoja. Lewis je razvila teorijo rasti leta 2016 po svoji raziskavi v norveških zaporih, ki je veljala za izjemno v več pogledih. Zaradi nizke stopnje škode in nasilja ter mednarodno priznanih nizkih stopenj ponovnih obsodb je preučila, kako okolje in kultura v norveških zaporih spodbujata osebnostno rast prestopnikov.

Na podlagi tega dela je oblikovala načela rasti, ki so opisana tukaj:

Slika 1: Načela rasti (Lewis, 2020)

Teorija rasti (2020) upošteva več ključnih filozofij v okviru rehabilitacije. Te so:

- vrednotiti je treba celotni sistema, vključno z osebjem, skupnostmi in mladimi osebami, da se ustvarijo pravi pogoji za celovito obravnavo kriminalitete in doseganje skupnega učinka;
- pravi pogoji so utemeljeni z načeli rasti;
- kontekstualni dejavniki so enako pomembni kot posamezni dejavniki;
- človeški odnosi, polni upanja, so ključ do osebne, organizacijske in družbene rasti. To vključuje vrednote spoštovanja, podpore, poštenosti in odgovornosti;

- pomemben je pristop, ki temelji na moči in na napake gleda kot na priložnosti za učenje, na travme pa kot na izkušnje, ki lahko pripomorejo k osebnemu razvoju;
- pomembno je trajnostno preventivno delo, ki se osredotoča na prakso, temelječo na dokazih, in ne na splošno razširjeno mnenje.

Rast se osredotoča na to, kako lahko odpornost spodbuja osebni razvoj ter ljudem omogoča, da razvijejo moči, vire in lastnosti, zaradi katerih lahko ne le okrevajo po nesreči, temveč tudi uspevajo. V skladu s to perspektivo ne gre za to, da okrevamo, ampak da sežemo še višje in presežemo prvotno stanje. Ryff in Singer (2003) navajata, da je odpornost mogoče opisati kot »razcvet pod ognjem«, ne pa kot izogibanje negativnim posledicam, do katerih lahko pride po travmi. Amir in Standen (2018) priznavata omejitve odpornosti zaradi njene narave, saj gre za vrnitev v prejšnje stanje v primerjavi z bolj proaktivno perspektivo, ki se osredotoča na rast naprej. Sklicujeta se na Richardsonov model odporne reintegracije (2002), ki je pomemben v okviru rehabilitacije. Richardson (2002) navaja, da prožna reintegracija povzroči pomemben premik v identiteti, saj se ljudje premaknejo iz območja udobja in se vrnejo v stanje homeostaze. Ta premik iz območja udobja se zdi pomemben, ko razmišljamo o desistenci in preoblikovanju identitete, saj proces »popravljanja« (Maruna, 2001) vključuje razvoj nove identitete, premagovanje ovir in iskanje nove homeostaze, ki deluje kot nova referenčna točka. Ta proces naj bi se odvijal v fazi sekundarnega opuščanja kaznivih dejanj, potem ko se posameznik odloči, da se bo oddaljil od kriminala. Ta faza se osredotoča na ohranjanje te odločitve, čeprav priznava, da so verjetna odstopanja, preden se identiteta popolnoma razvije v identiteto »državljan«. Filozofija rasti priznava te faze in hkrati govori o tem, da posameznikova identiteta ni samo kriminogena. Čeprav so v identiteti posameznika lahko elementi, ki jih je treba »popraviti«, si na koncu posameznik kot celota prizadeva, da bi se »izboljšal«. Odpornost se zato osredotoča na to, kako si nekdo opomore od nesreč in težav, ter s tem procesom preseže idejo, da nekaj, kar je bilo nekoč »slabo«, postane »dobro«. Namesto tega so posamezniki transformativna bitja, ki imajo priložnost, da si na novo zamislijo svojo celotno identiteto, pri čemer jim nesreče nudijo nove priložnosti za svež vpogled.

Amir in Standen (2018) sta priznala, da se ne smemo osredotočiti le na individualne lastnosti, povezane z odpornostjo, temveč tudi na pomembne družbene in kulturne dejavnike, vključno s tem, kako sodelujemo s svojim okoljem, da bi rasli. Ungar, Ghazinour in Richter (2013) sprejemajo to idejo in menijo, da posamezniki črpajo iz virov, ki jih pridobijo iz svojega okolja, kar jim omogoča, da se prilagodijo zahtevnim težavam v življenju (Ungar, 2004). Zanimivo je, da se ob obračanju k literaturi o ekologiji in odpornosti lahko naučimo spoznanj, ki nam omogočajo, da osmislimo odpornost. Ekološka odpornost je na primer količina motenj ali stresa v ekosistemu in obseg, v katerem lahko ta to prenese, ne da bi spremenil svoje stanje (Gunderson, 2000). Gunderson (2000) nadalje razpravlja o tem, kako se ekološka odpornost osredotoča na obnovo, zaščito narave pred neuspehom in omogočanje nove rasti.

Mantovani, Gillard, Mezey in Clare (2019) poudarjajo, kako pomembni so kontekstualni dejavniki in kako nam lahko ekološki pristopi pomagajo razumeti sposobnost posameznika v različnih pogojih. Predlagajo, naj se odporni ljudje ne obravnavajo kot izredni in izjemni ljudje, ki označujejo odpornost kot supermoč. Namesto tega naj se odpornost pojmuje kot običajen proces, ki ponuja v rast usmerjen in pozitiven pogled na prilagajanje, spreminjanje in razvoj ljudi (Masten, 2001). Tako postane odpornost bolj dosegljiv cilj, zlasti za osebe, ki zaradi svoje starosti še ne obvladajo njenih veščin.

Če ekološko odpornost umestimo v družbeni kontekst, lahko sklepamo, da nam odpornost pomaga preprečiti, da bi se zlomili, in ohraniti identiteto, ko nas doletijo nesreče. S tem se odpirajo vprašanja

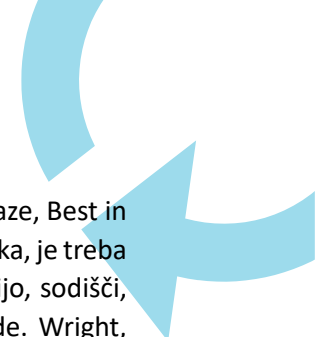

pri obravnavi odpornosti v rehabilitacijskem kontekstu in njene vloge v procesu preoblikovanja identitete od »kriminalca« do »državljana«. To kaže, da je treba odpornost razvijati skozi proces osmišljanja stiske/nesreče. Zato je pomembno, kako se posameznik odziva na stisko/nesrečo (in kako je v tem procesu podprt).

Obstaja močna povezava z naraščajočim številom literature na področju posttravmatske rasti. Tedeshi in Calhoun (2004) predlagata, da odziv na travmo določa stopnjo razvoja odpornosti. Poudarjata, da proces pridobivanja znanja iz stiske/nesreče prinaša pregled lastnih vrednot, s čimer pridobimo večjo perspektivo v luči tega trpljenja. Tedeshi in Calhoun (2004) poudarjata, da lahko takšno pridobivanje perspektive izboljša odnose, poglobi duhovnost, obnovi občutek namena in smisla ter poveča osebno moč, pri čemer odpornosti ne obravnavata kot okrevanje ali preživetje, temveč kot samostojen proces transformativne rasti. To je zgovorno povezano z delom Reivicha in Shatteja (2003) o proaktivni odpornosti, v katerem je navedeno, da lahko krepitev odpornosti pred nesrečo omogoči ljudem, da dosežejo svoj potencial in bolj obogatijo svoje življenje. Ta alternativna perspektiva obravnava odpornost kot kazalnik dobrega počutja (Bonanno, 2004) in preučuje, kako je mogoče medosebne in kognitivne prednosti uporabiti za zdravljenje in razvoj posameznika (Peterson idr., 2008). To je lahko še posebej pomembno pri obravnavi prehoda v odraslost kot nekoliko boleč proces, ki je na začetku lahko zmeden, vendar lahko na koncu pripelje do novega občutka sprejemanja samega sebe. Razburljiv vidik tega dela je, da lahko tragedija ljudem omogoči ne le, da okrevajo, temveč da se sežejo še višje, kar zagotavlja optimistično stališče, ki se pri obravnavi travme in kriminalitete vedno zanemarljivo. Ta perspektiva sega tudi onkraj pojma okrevanja, saj posamezniki postanejo bolj iznajdljivi in psihološko integrirani za prihodnost (Amir in Standen, 2018). To stališče, ki temelji na močeh, prinaša vpogled v druga področja, pomembna za rehabilitacijo, vključno s tem, kako lahko odpornost pripomore k duševnemu zdravju. Jahoda (1958, povzeto po Amir in Standen, 2018) je bil eden prvih, ki je razmišljal o tem, da odpornost morda ni le skupek prednosti, ki se lahko uporabijo za pomoč pri okrevanju po nesreči, temveč lahko dejansko prispeva k dolgoročni krepitvi posameznika, kar ima pomembne koristi na vseh področjih življenja, vključno z rehabilitacijo. Privlačen vidik proaktivne odpornosti je, da se osredotoča na dolgoročne cilje, ki so celostne narave in obravnavajo celotno osebo, namesto da bi na primanjkljaje, ki ne morejo vzdržati prihodnjih izzivov, nameščali kratkoročne obliže. Ta neprekinjeni proces se torej postopoma gradi, saj se izzivi v življenju posameznika neizogibno pojavljajo. To se dobro ujema s pojmi pozitivne kriminologije, saj to stališče ni usmerjeno v slabosti, temveč omogoča strokovnjakom, da se osredotočijo na to, kako lahko podprejo proces rasti v širšem smislu in v ta proces vključijo kriminogene dejavnike.

Spodbujanje kulture odpornosti

Lengnick-Hall, Beck in Lengnick-Hall (2011) obravnavajo organizacijsko odpornost in preučujejo, kako lahko kolektivna učinkovitost, vodenje in timsko delo razvijejo pripoved o skupnosti, ki lahko deli, sodeluje ter skupaj rešuje težave in išče rešitve (Rodriguez-Sanchez in Perea, 2015). Ta pojem »skupnostnega obvladovanja« (Brandhorst, 2018, str. 89) osvetljuje, kako lahko organizacijska odpornost vpliva na uporabnike storitev te organizacije, in prinaša upanja polno sporočilo, da se lahko pojavijo novi viri, če lahko rehabilitacijske organizacije spodbujajo organizacijsko odpornost. Ustvarjanje varnih in podpornih prostorov za kolektivni vpliv je povezano z manjšim tveganjem za telesne in duševne bolezni; otroci, ki nimajo dostopa do teh okolij, se pogosteje soočajo z izzivi na področju duševnega zdravja, kar lahko posameznika vrže nazaj, namesto da bi ga gnalo naprej (Morrow, 1999).

Vse več je dokazov, da je izkušnja s sistemom kazenskega pravosodja travmatična (Lewis, Haze, Best in Borg, v tisku). Namesto da se vsa odgovornost za večjo odpornost prenese na mladega človeka, je treba obravnavati zgodovinsko vprašanje toksičnih okolij in kaznovalne kulture (vključno s policijo, sodišči, zapori in probacijo), da bi se zmanjšal travmatični učinek, ki ga imajo ta okolja na mlade. Wright, Masten in Narayan (2013) so poudarili, da upanje, samoučinkovitost in veščine reševanja težav prispevajo k psihološki odpornosti. Če bi jih oblikovali v strukturi kazenskih okolij, bi lahko iz teh institucij izšle priložnosti, ki bi s seboj prinesle pozitiven razvoj, moč značaja in proaktivno odpornost.

Ryff in Singer (2003) navajata, da je odpornost proces samorasti skozi izzive ter prinaša občutek upanja in tolažbe, kar je zagotovo potrebno pri obravnavi rehabilitacije in mladih. Na primer, »jezik odpornosti« je zagotovo pomemben za izvajalce, ki podpirajo opustitev, izrazi, kot sta »uspešno« in »razcvet«, pa prinašajo občutek energije, ki ga ni, če obravnavamo odpornost kot odziv na stisko/nesrečo. Maddi in Khosabha (2005, str. 3) to lepo povzameta z izjavo, da je rast v osrčju odpornosti ter da se »moteče spremembe in konflikti iz potencialnih katastrof spremenijo v priložnosti za rast«. To poudarja, da je strah pred nesrečami morda neupravičen, saj se posamezniki zoperstavijo izzivom in jih uporabijo kot priložnost za širitev virov. Kot so ugotovili Davey, Eaker in Walters (2003), je odpornost več kot sposobnost obvladovanja težav. Garmezy (1974) je s svojim pionirskim delom ugotovil, da lahko posameznik uspeva kljub dejavnikom tveganja, ki ga obkrožajo. Čeprav je bilo ugotovljeno, da so lastnosti, kot so samoučinkovitost (Borum, Bartel in Forth, 2000), vztrajnost in dober temperament (Wagnild, 2009) ter komunikacijske in socialne veščine (Olsson, Bond, Burns, Vella-Brodrick in Sawyer, 2003), pomembne, je treba pozornost nameniti tudi kontekstualnim dejavnikom in temu, kako lahko te dejavnike negujemo individualno in kolektivno, da bi razvili odpornost. To kaže, da je odpornost lahko stranski produkt, ki se pojavi, če se negujejo lastnosti ter razvijata moč in identiteta posameznika.

Širši odnosi in njihov vpliv

Z vključevanjem družine v rehabilitacijski proces se krepijo njihovi odnosi. V literaturi je poudarjena pomembna vloga staršev v življenju mladega odraslega (glej Johnson, Giordano, Manning in Longmore, 2011), vendar pa družine vedno ostanejo izvzete iz načrtov opuščanja kriminalitete, zlasti če je njihov otrok poslan v zapor. Tudi odnosi z mladostnikovimi vrstniki veljajo za pomembne in dokazano vplivajo na življenje mladega odraslega (Demir in Özdemir, 2010), vendar so v veliki meri zanemarjeni in redko vključeni v rehabilitacijske cilje. Vključevanje ključnih vzornikov za čim večjo trdnost podporne mreže v času, ko mlada oseba morda išče smisel, bi lahko ublažilo učinke dehabilitacije. Mantovani in drugi (2019) izhajajo iz svojih ugotovitev o pomenu vzornikov in mentorjev za krepitev odpornosti in zagotavljanje smernic mladim, da lahko krmarijo po nevarnih vodah krepitve odpornosti. Ugotovili so, da imajo tako varovanci kot mentorji koristi od procesa mentorstva, saj razvijajo sposobnosti na socialnem in čustvenem področju, se povezujejo s seboj in drugimi ter posledično v tem procesu razmišljajo o svoji identiteti. Videli so na primer, da so mentorji razvili samozavest zaradi priznavanja osebne rasti in napredka svojih varovancev ter razmišljanja o tem, kako so njihova prizadevanja prispevala k tej rasti (za podrobnejši pregled glej poglavje 5).

Coleman in Hagell (2007) gresta še dlje, saj menita, da od mladih, ki so doživeli kompleksne in kronične nesreče, ni mogoče pričakovati, da bodo razvili odpornost, če jim pri tej težki nalogi ne bo pomagalo njihovo okolje. To delo poudarja, kako nemobilne so lokalne skupnosti, ko razmišljamo o potovanju mlade osebe, ki se odpove uporništvu. Zdi se, da se nenehno osredotočamo na gradnjo mlade osebe in ji nalagamo odgovornost za njeno celotno pot, ne da bi ustvarjalno razmišljali, kako lahko starši,

družina, prijatelji in lokalna skupnost združijo moči, da bi podprli mladega odraslega pri premagovanju te skalnate poti.

Pomembna je tudi moč odnosov v kazenskih ustanovah. Trotter (2009) v svojem obsežnem delu poudarja, kako pomembno je, da so strokovni delavci prosocialni vzorniki za mlade, saj jim tako pokažejo, »kako je videti dobro«. Trotter (2009) meni, da mora izvajalec vzgojnega dela postavljati zgled s prosocialnimi odnosi in vedenjem. Ta pristop dosledno zmanjšuje število aretacij med mladimi (Trotter, 2009). S tem se postavijo pričakovanja glede vedenja, mladi pa se lahko učijo od zanesljivega, skrbnega strokovnjaka, ki drži obljube.

Medtem ko se mladi lahko učijo od odgovornih oseb, je v negativnih kulturah, ki zaposlenim zagotavljajo malo naložb, težko zagotoviti ustrezna znanja in spretnosti (ter negovati vrednote, ki se skrivajo za temi znanji in spretnostmi). Če se v osebje vlaga, lahko tudi oni razvijejo svojo odpornost. Sekundarna odpornost se pojavi kot način, prek katerega se lahko odpornost v praksi vzajemno krepi. Tassie (2015) opredeljuje sekundarno odpornost kot proces, v katerem terapevt s svojim delom s strankami povečuje odpornost, ko osmišlja svoje lastne stiske. Ta koncept lahko strokovnjakom pomaga, da pri svojem delu ohranijo upanje in energijo, saj lahko odpornost razvijajo skupaj s stranko. Ta zamisel o razvijanju odpornosti kot relacijskem procesu omogoča obema stranema, da razvijeta pomen skozi travmatične izkušnje, saj se reflektivni praktik loti »vzporednega introspektivnega potovanja« (Tassie, 2015, str. 193).

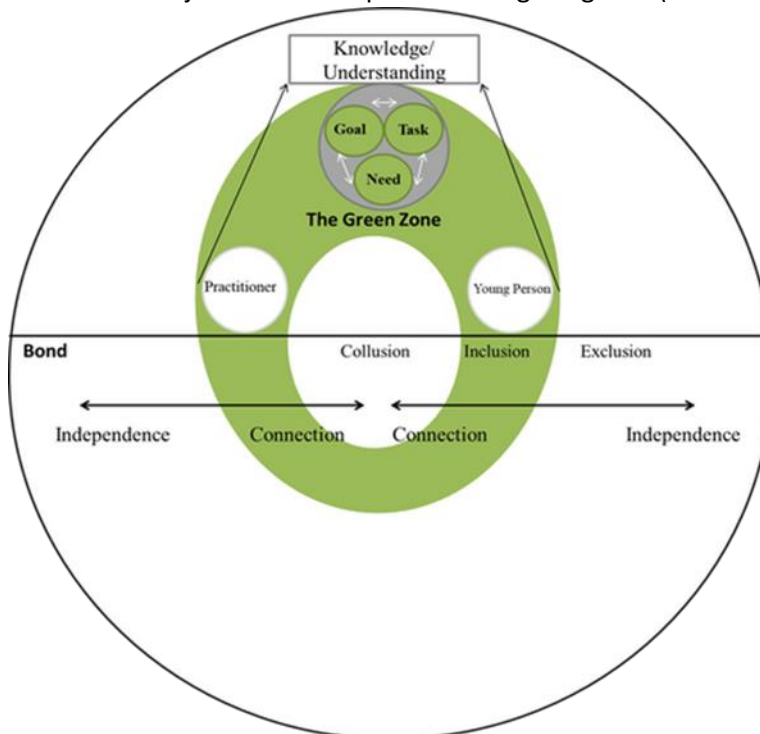
Spodbujanje upanja je lahko eden od načinov, kako pri mladih razviti proaktivno odpornost. Ugotovljeno je bilo, da upanje izboljšuje počutje in kakovost življenja ter je opredeljeno kot psihološki dejavnik, ki prispeva k samooceni zdravja (Perveen, 2019; Scioli, Scioli-Salter, Sykes, Anderson in Fedele, 2016). Bernardo (2010) je prepoznal družbeni kontekst upanja ter predstavil, kako lahko zaveza in dejanja drugih vplivajo na stopnjo upanja pri posamezniku. To je močno povezano s sekundarno odpornostjo in idejo, da lahko opazovanje in delo z odpornimi ljudmi dejansko spodbujata odpornost pri drugih. To pomeni, da razvijanje odpornosti pri mladih ne vpliva le nanje, ampak se lahko razširi tudi na druge, ki so povezani s to osebo. Če se sprejme perspektiva rasti, bi bilo morda koristno razmisliti o tem, kako lahko osebje gradi odpornost z nadomestnimi sredstvi, namesto da se osredotoča samo na to, kako lahko travma negativno vpliva na strokovnjaka.

Poglobljen pogled na odnose

Allen (2005) je ugotovil, da lahko posamezniki, ki so negotovo navezani na skrbnika, z razvojem varnega terapevtskega odnosa krepijo občutek lastne vrednosti, kar podpira razvoj čustvenih, socialnih in nevrobioloških sistemov (Perry, 2009). Podporni odnosi imajo sami po sebi resnično moč pri delu z mladimi za razvijanje odpornosti in podpiranje opuščanja nasilja. Orsi, LaFortune in Brochu (2010) so na podlagi svojega dela ugotovili, da je terapevtski odnos z mladimi težje vzpostaviti, saj so lahko v konfliktu z drugimi (npr. starši) glede idej o spremembi storilca. Da bi se podprlo vzpostavljanje odnosov, je potrebno razumevanje potreb in ciljev mlade osebe. Tako se bo omogočil vpogled v to, kje je na svoji poti in kje želi biti v prihodnosti (Lewis, 2006). To vključuje potrebo po podpori, sočutju in skrbi ter zagotavljanju mladim občutka, da smo odgovorni in vlagamo v odnos z njimi.

Razumevanje in priznavanje manjših nalog, ki ju postopoma približujejo ciljem, bo še poglobilo odnos med strokovnjakom in mladim ter jima omogočilo, da se povežeta, saj se vsak od njiju pogaja o svoji potrebi po povezovanju in potrebi po samostojnosti. Lewis (2006) s temi ključnimi elementi predstavlja dinamični model terapevtskih odnosov v vzgojnih ustanovah, ki poudarja, kako se lahko odnosi razvijajo in poglobljajo, da bi podprli rast.

»Zeleno območje« (glej sliko 2) se doseže s spodbujanjem spoštljivega, prosocialnega in pozitivnega okolja v zaupnem odnosu. Razdalja med mladim in strokovnim delavcem ni fizične narave, temveč gre za psihološko vez, ki določa, kako dobro sta povezana drug z drugim. Delovanje v »zelenem območju«, v katerem je mlada oseba vključena v proces rasti, strokovnjak pa je usmerjen v »na upanju« temelječem pogovoru, s katerim si prizadeva spodbujati močne strani mladih in mladim zagotavlja varen prostor, v katerem so lahko ranljivi. Posttravmatska rast in delo, osredotočeno na odpornost, lahko potekata le v prostoru, v katerem sta strokovnjak in mlada oseba iskrena, s pozitivno komunikacijo, ki pokaže pomen in vrednost, skrita za stiskami in zmagami. V nadaljevanju je prikazan dinamični model odnosov, ki kaže, da morata strokovni delavec in mlada oseba določiti jasne cilje in naloge, razumeti potrebe drug drugega ter oblikovati dovolj močno vez, ki obe strani spodbudi, da se premakneta v »zeleno območje«. Če se mladi počutijo ogroženi, v nevarnosti ali nimajo zaupanja, se lahko bolj oddaljijo in ostanejo v območju izključenosti, medtem ko so lahko drugi preveč prijazni in se premaknejo v položaj, ki je bolj naklonjen dogovarjanju. Ta model upošteva, da so odnosi spremenljivi, zato se bodo tako izvajalci kot mladi približali drug drugemu (in oddaljili) glede na svoje izkušnje v

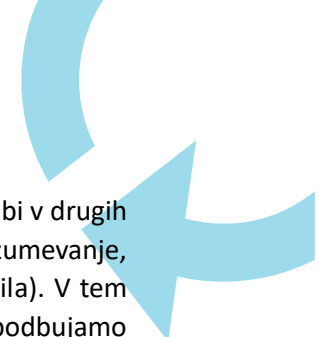

odnosu.

Slika 2: Model terapevtskega korekcijskega odnosa (revidiran) (Lewis, 2021)

Razpoke v odnosih

Poklicni odnosi niso vedno idealni, zato so prekinitve odnosov normalen in nujen proces v procesu rasti. Prelom lahko opredelimo kot razpoko v odnosu, s katero se tako strokovni delavec kot mladostnik oddaljita drug od drugega, začasno prekineta povezavo in posledično iščeta lastno avtonomijo. Za mlade, ki so doživeli travmo, je to lahko nekoliko udoben prostor, saj svet dojemajo kot grozeč in se zatekajo k prepričanju, da lahko zaupajo samo sebi. Lewis (2006) predlaga, da se prekinitve lahko zgodijo na številne načine in da lahko predstavljajo mračno sliko dela v vzgojnem zavodu. Vendar pa ponovna izgradnja in popravljanje odnosov s popravljanjem razpok zagotavlja enake vrline, kot so opisane v literaturi o posttravmatski rasti, in sicer na ravni odnosov. Popravljanje razpok z njihovim priznanjem in pogovorom, ki vodi do novih spoznanj in večjega učenja o sebi, je lahko obojestransko

koristno za strokovnega delavca in mladostnika. Ta proces popravljanja se lahko nato uporabi v drugih odnosih v primeru morebitnih prekinitev. Pri tem mladi osebi zagotovi neprecenljivo razumevanje, zakaj lahko pride do prekinitev in kako lahko iz njih zraste (če se odloči, da jih bo popravila). V tem smislu je spretnost popravljanja razpok eden od načinov, kako lahko v majhnem obsegu spodbujamo odpornost, da bi mlado osebo pripravili na morebitne prihodnje izzive.

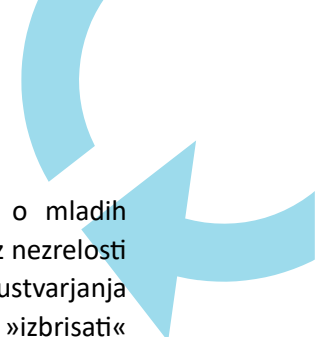
Lewis (2014a, 2014b) meni, da se odnosno delo v praksi ne obravnava dovolj poglobljeno ali kritično glede tega, kako se odnosi oblikujejo, vzdržujejo in končajo. Lewis (2014a) je ugotovila, da lahko pozitivni terapevtski odnosi v okviru probacije spodbudijo storilce kaznivih dejanj, da so bolj iskreni s svojim strokovnjakom in se odprejo o težavah, ki jih doživljajo v življenju. Poleg tega je Lewis (2014a) poudarila, da lahko negativni odnosi zmanjšajo komunikacijo in osebe pravzaprav oddaljijo od odpuščanja ali jih dehabilitirajo. To je lahko še posebej škodljivo za mlado osebo, ki morda še globlje zapade v kriminaliteto. Zato se predlaga, da se z osredotočanjem na terapevtski odnos lahko opravi pomembno delo, ki na koncu izpolni potrebe posameznika in organizacije.

Offermann in Rosh (2012) predstavljata samorazkrivanje kot še eno od odnosnih orodij, ki lahko pomaga mladim pri krepitvi večje odpornosti. Prepoznavata ga kot proces, ki se lahko uporablja za krepitev zaupanja, empatije in občutka pristnosti v odnosu (Hopkinson in Rex, 2003), kar naj bi strokovnjakom in mladim pomagalo vstopiti v »zeleno območje« rasti in učenja. Amaro, Blake, Schwartz in Flinchbaugh (2001) so tudi ugotovili, da mladi v primerjavi z odraslimi dajejo manjši poudarek oblikovanju ciljev in da mlada dekleta v terapevtskih odnosih bolj cenijo čustveno izmenjavo kot bolj transakcijsko izkušnjo. Delo o čustvenem zaupanju tudi poudarja, zakaj sta Everall in Paulson (2002) ugotovila, da so mladi bolj povezani s strokovnjaki, ki se predstavljajo kot zavezniki in ne kot osebe z avtoriteto. Čustveno zaupanje se osredotoča na pomen posameznikovega občutka, da je nekdo na njegovi strani in da njegov načrt ni samosvoj ali organizacijsko določen, temveč je srčen in pristen glede na potrebe mlade osebe. To pomeni, da se je treba v praksi pozorneje osredotočiti na odnose in se zavedati, da lahko mladi razvijajo odnose drugače in iščejo različne stvari, ko napredujejo v zrelosti.

Popravljalni dejavniki: mladi in adultifikacija

Eno ključnih vprašanj, povezanih z zrelostjo, je domneva, da so mladi sposobni in zmožni ravnati, razmišljati in čutiti kot odrasli. To mladim nalaga večji pritisk in odgovornost pri krmarjenju po sistemih kazenskega pravosodja ter predpostavlja, da bi morali biti odporni kot odrasli. Adultifikacija je izraz, ki se pogosto uporablja na področju varstva otrok, socialnega dela in razvoja mladostnikov ter opisuje proces obravnavanja otrok in mladih na enak način, kot bi lahko obravnavali odrasle osebe. Arnett (2018) meni, da je postala adultifikacija običajna na sodišču za mladoletnike in da se sistem kazenskega pravosodja za odrasle ni uspel prilagoditi potrebam mladih. Arnett (2018) dodaja, da sodišča za mladoletnike sprejemajo pristop, ki je splošen in ustreza večini, čeprav imajo pooblastila za preučevanje alternativ, ki so lahko bolj osredotočene na posameznika. Hlass (2020) obogati znanje o adultifikaciji s svojim delom o otrocih, ki so izpostavljeni kaznovalnim režimom izvrševanja priseljavanja. Poudarja, da so otroci priseljenci vse bolj izpostavljeni pretiranemu policijskemu nadzoru v izobraževalnem kontekstu, in osvetljuje nastalo pot od šole do deportacije. Hlass (2020) se opira na delo Ocene (2015, str. 13), ki zanimivo opisuje, da otroci migranti doživljajo »liminalno otroštvo«; to kaže na prostor med odraslostjo in otroštvom, v katerem je otrok »obravnavan kot odvisen subjekt z omejenimi pravicami, hkrati pa je prežet z značilnostmi odraslega«.

Morris (2019) navaja primer pomembnosti razumevanja kulturnih in individualnih dejavnikov mladih. Morris (2019) priznava, da se razlike lahko obravnavajo kot problematične, kar vodi v pomanjkanje

komunikacije, ki je bistvena za razvoj odpornosti. Njegovo delo vključuje razpravo o mladih afroameriških dekletih, ki jih včasih obravnavajo kot »glasne«, pri čemer to vidijo kot dokaz nezrelosti ali ključbovalnosti, ne pa kot komunikacijski slog. Morris (2019) poudarja pomen soustvarjanja pričakovanj in vključevanja skupnosti pri delu z mladimi, namesto da vzgojitelji poskušajo »izbrisati« vedenje mladih temnopoltih deklet. Vrline, kot so sočutje, spoštovanje, skrb in empatija, so prepoznane kot pomembne lastnosti strokovnih delavcev, tako da adultifikacija ne izhaja iz implicitne pristranskosti. Zato je gradnja kulturnega kapitala in kapitala skupnosti lahko koristna tako za strokovnjake kot za mlade, ko prevzemajo odgovornost za svojo vlogo na poti k opuščanju nasilja. Brandhorst (2018) je v svojem delu raziskala, kako lahko komunikacija pomaga mladim pri razvijanju odpornosti z vključevanjem v gradnjo in razvoj skupnosti. Brandhorst (2018) razmišlja, da lahko mladi razširijo svoje poglede na svet z interakcijo z »večjimi socialnimi prostori«, kar otrokom in mladim ne le pomaga razmisliti o njihovi vlogi pri oblikovanju sveta okoli njih, temveč tudi zagotavlja nove priložnosti za odnose.

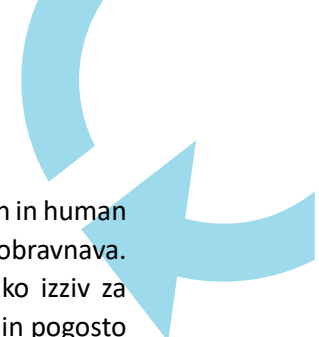
Pomembno je, da se pri odzivanju na odpornost in mlade ne ujamemo v past adultifikacije, ki odgovornost prelaga na mladega človeka, ki morda ni dovolj zrel ali nima virov, da bi situacijo lahko obvladal. Hughes, Ford, Davies, Homolova in Bellis (2018, str. 3) to povzemajo z naslednjimi besedami: »Konceptualiziranje značaja in odpornosti kot nečesa, kar se nahaja izključno v posameznih otrocih in mladostnikih in kar se odziva na posamezne intervencije z otroki, je velika napaka.«

Travma in mladi

Medtem ko delo na področju adultifikacije poudarja, da sistemi kazenskega pravosodja morda niso zasnovani tako, da bi zadovoljili potrebe mladih, literatura, povezana s travmami iz otroštva, ponovno poudarja, da je spodbujanje odpornosti izziv. Za krepitev odpornosti je potreben proces razmišljanja, v katerem lahko mladi predelajo stisko in se iz nje učijo, vendar zaradi zrelosti in narave kompleksne travme mladi ostanejo zmedeni in v krizi. Raziskave kažejo, da je pri otrocih v oskrbi večja verjetnost, da so bili zlorabljeni ali zanemarjeni (Department of Education, 2016), da se ukvarjajo z uživanjem drog, spolnim delom in spolnim izkoriščanjem (Children's Society, 2012) in da bodo pogostejše zaprti (Prison Reform Trust, 2016). Prav tako imajo večje tveganje za težave z duševnim zdravjem skozi življenje (Dixon, 2008). To kaže, da je pri mladih, ki se znajdejo v stiku s sistemom kazenskega pravosodja, večja verjetnost, da so doživeli stisko, zato potrebujejo podporo pri krepitvi odpornosti.

Bonanno in Diminich (2013) sta dokumentirala, kako so se zgodnje raziskave odpornosti v 40. letih prejšnjega stoletja osredotočile na otroke, ki so doživeli travmo, in raziskovale, zakaj so nekateri otroci kljub tej nesreči zrasli v sposobne in samozavestne odrasle. Ob upoštevanju številne literature o odpornosti se zdi, da izkušnja travme prinaša priložnost za rast, če so na voljo prave strukture in podpora. Zato je za spodbujanje rehabilitacije z uporabo odpornosti pomembno, da mlade opremimo z orodji za osmišljanje in pridobivanje znanja iz izzivov, da lahko razvijejo in vadijo odporno razmišljanje. Čeprav so morda doživeli stisko/nesrečo, so možnosti za razvijanje odpornosti omejene, če jih primerjamo s polnoletnim odraslim človekom. To ne pomeni, da travme in njihove posledice zanemarjamo ali da jih je treba sprejeti. S premišljenim delom, ki temelji na travmi, travma ne pomeni, da mladi nimajo upanja za prihodnost. Zato se postavlja vprašanje, ali je potrebna odpornost ali morda le tiste spretnosti, ki prispevajo k odpornosti in so lahko za mladega človeka bolj uporabne (npr. spretnosti razmišljanja), ko je kasneje v življenju izpostavljen različnim izzivom.

Raziskave o travmah jasno kažejo, da so za mlade, ki so storili kaznivo dejanje, najučinkovitejši ukrepi, ki se osredotočajo na zdravje in odpornost, ne pa na kaznovanje (Bonanno, 2004; Bonanno in Mancini,

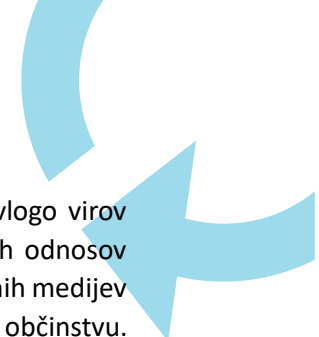

2008; Cicchetti in Rogosch, 2009; Masten, 2011). Adams (2010) meni, da je to najbolj odziven in human pristop glede na dolgoročne in hude posledice, ki jih ima lahko travma na otroka, če se ne obravnava. Ta je v jurisdikcijah mladinskega pravosodja še vedno v veliki meri nepriznana in je lahko izziv za strokovnjake v prvi liniji, ki se pri svojem delu vsakodnevno soočajo z zahtevnim vedenjem in pogosto trpijo utrujenost zaradi sočutja, kar je posledica slabe podporne strukture osebja. Kelley, Pransky in Sadgeman (2014) priznavajo, da lahko osredotočenost na odpornost pomaga mladim prepoznati, napolniti in vzdrževati dobro zdravje, kar lahko zmanjša morebitno problematično vedenje. Zavračanje mnenja, da je odpornost prirojena lastnost, ki jo nekateri imajo, drugi pa ne, in podpiranje ideje, da so mladi sposobni biti odporni pod pravimi pogoji, prinaša občutek upanja in optimizma. To je priložnost za strokovne delavce, da sprejmejo lastne boleče zgodbe, gradijo lastno odpornost in spodbujajo idejo o uspehu po ognju, da bi se povezali s tistimi, s katerimi delajo. Kelley (2014) poudarja, da mladi lahko začutijo, če nekdo ne verjame vanje, to pa le še bolj potrjuje njihovo slabo samopodobo, ki je morda že zakoreninjena. S to bolj upanja polno perspektivo lahko mladi izrazijo presenečenje, da je strokovnjak ali vzgojitelj v njih videl moč, ki jo je treba negovati. To v njih vzbudi občutek upanja, da si zaslužijo boljše življenje, ki ne vključuje kriminala. Ko se pojavi izziv, je morda koristno priznati priložnost za krepitev odpornosti, namesto da bi mladim prepustili, da se s tem »spopadejo sami«. Pransky (2003) to zgovorno povzema z naslednjimi besedami: »Obstaja velika razlika med razmišljanjem, da mladi nimajo notranjega zdravja/odpornosti, razen če jim nekaj naredimo od zunaj, in razmišljanjem, da imajo v sebi vse, kar potrebujejo za srečno, zdravo in produktivno življenje.« (str. 70)

To poudarja, kako pomembna sta miselnost strokovnjaka in njegovega znanja o procesu rasti ter vrednost varnega okolja, ki lahko razbije mladostnikove obrambne mehanizme ter omogoči razvoj odnosa in zaupanja (Kelley, 2014). Kelley (2014) nadalje raziskuje pomen aktivnega poslušanja, ki je avtentične narave in strokovnim delavcem omogoča spretnosti za zagotavljanje prostora, v katerem lahko mladi spoznajo: a) da njihove izkušnje ne ustvarja to, kar se jim dogaja, temveč to, kako si izkušnje razlagajo, b) da jih lahko vodi dobro počutje, če je njihov um miren, in c) da imajo moč, da na svoje življenje gledajo drugače, če se tako odločijo. Ta poudarek na sprejemanju in opolnomočenju zagotavlja pozitivno perspektivo, ki je v skladu z načeli pozitivne kriminologije, na moči temelječega dela in humanistične filozofije.

Družbeni dejavniki: generacijska vprašanja in raznolikost

Pomembno je upoštevati generacijski kontekst mladih in raznolikost posameznikov. Mladi, rojeni po letu 2010, so generacija alfa, tj. skupina posameznikov, ki se bolj zavedajo raznolikosti, enakosti in okolja, cenijo soustvarjanje in se učijo virtualno. Arora in Jha (2020) priznavata, da tehnologija prevzema mlade iz generacije alfa, ko jo uporabljajo za povezovanje z vrstniki ter za namene izobraževanja in zabave. V primerjavi s prejšnjimi generacijami je generacija alfa doživela svetovno finančno krizo, svetovno pandemijo in veliko stopnjevanje znotraj tehnološkega razvoja, ki jo je zato izpostavil vprašanjem v zvezi z neenakostjo in škodo (tudi okoljsko) (Jha, 2020). Jha (2020) obravnava ranljivost te generacije v tem kontekstu, pri čemer ugotovitve izpostavljajo psihološki in fiziološki vpliv, težave s spanjem (Jha, Pandey in Kumari, 2019), slabše socialno in čustveno počutje (Augner in Hacker, 2012) ter odvisnost. Arora in Jha (2020) prav tako poudarjata, da generacija alfa doživlja večjo osamljenost in agresivnost ob umiku od tehnologije, nevrološke raziskave pa opozarjajo na spremembe v plastičnosti možganov in kogniciji (Jha, 2020). Pomembno je, da ne ustvarjamo stereotipov ali posploševanj, temveč upoštevamo tudi, kako lahko družbene spremembe vplivajo na večje kulture v naši družbi in oblikujejo mlade na način, ki jim omogoča preživetje in rast.

Medtem ko imajo starši in vrstniki v sodobnem kontekstu lahko še naprej pomembno vlogo virov podpore in vpliva (Barry, Madsen in DeGrace, 2015), se zdi, da se namesto neposrednih odnosov pojavlja povezovanje z umetnimi odnosi (vključno s Siri ali Alexo) (Jha, 2020). Vloga družbenih medijev dodaja novo razsežnost temu, kako se mladi lahko vidijo in predstavljajo družbenemu občinstvu. Razpoke in napačne informacije v zvezi z mladimi, ki jih prikazujejo družbeni mediji, prinašajo izziv, ki zahteva spretnosti za pogajanja v tej rastoči tehnološki dobi. Na nek način lahko mladim zagotovijo prostor za preizkušanje novih identitet na veliko prožnejši način, kot so si predstavljali prej. A če je odpornost družbeni konstrukt, lahko družbeni mediji nadomestijo tiste odnose, ki se morda zdijo bogatejši, ko jih doživljajo iz oči v oči. Medtem ko se odpornost nanaša na proces opuščanja starih oznak, družbeni mediji ohranjajo informacije, ki lahko vplivajo na mlado osebo v kasnejšem življenju na načine, ki jih do zdaj še nismo izkusili. Digitalne novice lahko okrepijo te oznake, ki javnosti podrobno razkrivajo zgodovino prestopništva, kar krepi stare pripovedi in prispeva k bolj kaznovalnemu in nestrpnemu pogledu na mlade, vpletene v kazniva dejanja (Lewis in Judd, 2015).

Čeprav je to novost, se je ni treba bati, temveč jo je treba upoštevati pri oblikovanju programov in intervencij za mlade. Modernizacija kazenskih ustanov v luči teh novih tehnoloških zahtev je vse nujnejša, saj bi nenadna odstranitev tehnologije lahko povzročila dodatne bolečine, povezane z zaporom (na primer), kar bi lahko poslabšalo osamljenost in težave z duševnim zdravjem. Čeprav lahko ta bolj nepovezana generacija mladih ogrozi komunikacijo in tradicionalne odnose iz oči v oči, je priporočljivo, da tega ne ignoriramo, ampak se odzovemo, če želimo doseči smiselno rast in posredovanje. Zdi se, da izkušnje, kot je COVID 19, mladim ponujajo priložnost za rast, če jim je omogočeno, da po tej globalni nesreči raziskujejo nove pomene in vrednote. Če upoštevamo krčenje storitev zaradi varčevanja, te priložnosti morda niso več tako na voljo kot nekoč, čeprav se je virtualna podpora zagotovo pojavila zaradi omejitev, ki so bile uvedene v zvezi s svobodo ljudi. To kaže, kako pomembno je mladim ponuditi priložnosti za osmišljanje stisk, da bi se lahko razvili, ter jim zagotoviti prostor, ki upošteva družbene trende in način, kako lahko krmarijo po teh kulturnih pritiskih.

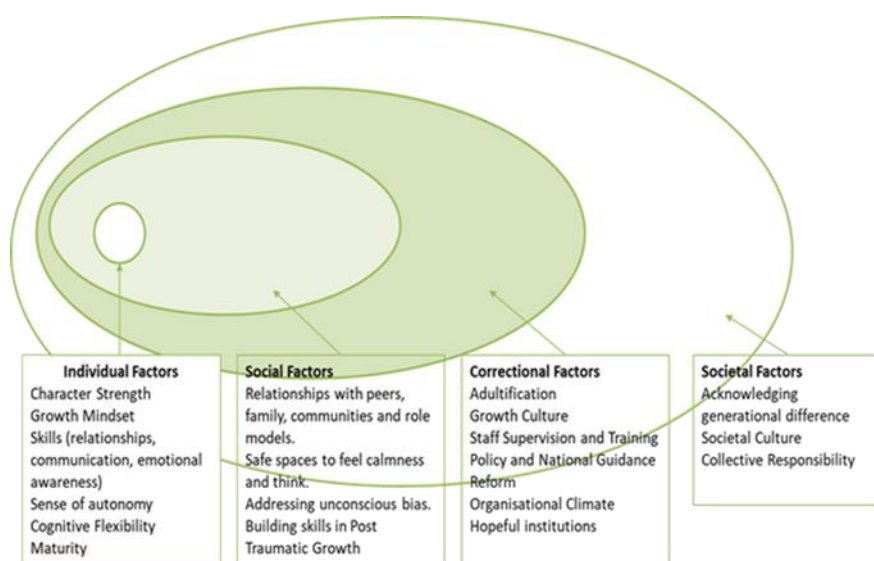
Medtem ko so mladostnikova stališča in prepričanja, vrednote, motivacija in odločanje pomembni v procesu opuščanja kaznivih dejanj (Burnett in McNeill, 2005), so bili sedanji akreditirani programi močno kritizirani, ker ne upoštevajo posameznikovega socialnega/kulturnega okolja, ki lahko prispeva k njegovemu prestopništvu (Hannah-Mofatt in Shaw, 2004). To simbolično krepi prepričanje, da je prestopništvo zgolj individualni koncept, ne pa kompleksnejši konstrukt, na katerega vpliva več stvari. V primeru oblikovanja rehabilitacijskih programov je treba vključiti družbene in kulturne dejavnike, da bi v celoti razumeli naravo prestopništva in učinkovito podprli mlade pri oddaljevanju od kaznivih dejanj. Glede na delo v zvezi z odpornostjo je mogoče potegniti vzporednice, saj imajo socialni dejavniki pomembno vlogo pri krepitvi odpornosti. To poudarja potrebo po celovitejšem pogledu na rehabilitacijo, ki se osredotoča na celotnega posameznika in ne le na kaznivo dejanje ter na razumevanje, da so mladi več kot le dejanje, ki so ga storili.

Oblikovanje celostnega odziva na odpornost

Ugotovljeno je bilo, da ukrepi, ki poleg rasti razvijajo tudi odpornost, celoviteje izboljšujejo razvoj mladih (Brownlee, Rawana, Franks, Harper, Bajwa, O'Brien in Clarkson, 2013). Vendar je zaradi kompleksne narave odpornosti in nejasnosti glede odpornosti kot koncepta še prezgodaj trditi, kako odpornost podpira rehabilitacijo. Medtem ko krepitev odpornosti sama po sebi ni povezana z rehabilitacijo, je bilo ugotovljeno, da skupaj z drugimi strategijami, usmerjenimi v rast, prispeva k razvoju posameznika, saj blaži stres in zagotavlja orodja za spopadanje s psihološko ranljivostjo (Demirci idr., 2019). Z vidika travmatološke obravnave lahko oblikovanje skupnih ciljev za zdravljenje

pomaga sestaviti razdrobljeno osebnost, graditi odpornost in podpreti posameznika, da se počuti varnega. V praktičnem smislu to lahko vključuje raziskovanje, kje se mlada oseba počuti varno ali kako lahko pomiri svoje misli. Ginwright (2018) meni, da se to lahko zgodi le, če izvajalci sodelujejo pri preoblikovanju temeljnih vzrokov škode v kazenskih ustanovah, pri čemer je treba najprej razumeti namen ustanov in usmerjenost v desistenco namesto v kaznovalno kazen. Ustvarjanje institucionalnih sistemov odpornosti, ki so usklajeni s tem pristopom, zahteva premišljen pogled na trajnostne rešitve, ki sistematizirajo prakso v strukturo dela v kazenskih ustanovah. To lahko vključuje politike, nacionalne usmeritve, usposabljanje in programe, ki zagotavljajo integriran okvir, v središču katerega je razvoj odpornosti. To je mogoče razširiti na družbene dejavnike, ki lahko vplivajo na način razvoja mladih. Spodnji diagram vsebuje ključni povzetek različnih vidikov, ki bi lahko vplivali na stopnjo odpornosti mlade osebe, in kaže, kako bi lahko celovit sistemski pristop zagotovil trdne in trajnostne rešitve, pri čemer bi spodbujal pojem kolektivne odgovornosti, ki krepi kolektivni učinek.

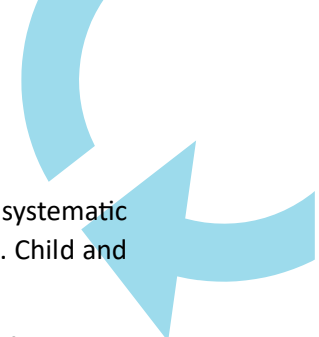

Slika 3: Celostni odziv na odpornost in rehabilitacijo mladih

Za zaključek naj povem, da je to poglavje temeljilo na znanstveni literaturi z namenom priprave dostopnega povzetka tega, kako lahko odpornost podpira proces rehabilitacije pri mladih. Opredelitev pojma »odpornost« je nejasna, kar pomeni, da empirična podpora težko zagotovi dokončen odgovor na vprašanje, ali je mogoče rehabilitacijo podpreti z delom na področju odpornosti. Na prvi pogled se zdi, da odpornost ni tako preprosta, kot si morda predstavljamo. Zdi se, da deluje skupaj s številnimi drugimi procesi in sistemi, zato je ločevanje vloge, ki jo ima v rehabilitaciji, še težje. Vendar pa je ob upoštevanju več vidikov odpornosti skupaj z literaturo, ki se ukvarja z vprašanji odpornosti in rasti, jasno, da ima odpornost pomembno mesto, nadaljnje raziskave pa bi njen vpliv na rehabilitacijo v prihodnosti le še okrepile.

Reference

- Adams, M. D. (2010). Healing invisible wounds: Why investing in trauma- informed care for children makes sense. Policy brief. Justice Policy Institute, retrieved from www.justicepolicy.org.
- Amaro, H., Blake, S., Schwartz, P., in Flinchbaugh, L. (2001). Developing theory-based substance abuse prevention programs for young adolescent girls. *The Journal of Early Adolescence* 21(3): 256–264. DOI: 10.1177/0272431601021003002.
- Allen, J. (2005) *Coping with Trauma: Hope Through Understanding*. (2nd ed). American Psychiatric Publishing Inc: Washington, DC.
- Amir, M. T., in Standen, P. (2018). Growth-focused resilience: development and validation of a new scale. *Management Research Review*, 42(6) 681-702.
- Arora., A. & Jha., A., K. (2020). Understanding pattern of online gaming addiction among Indian teenagers. *Our Heritage*, 68(1), 13190-13100.
- Arnett, C. (2018). Virtual Shackles: Electronic Surveillance and the adultification of juvenile courts. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 108(3), 399-345.
- Augner, C., & Hacker, G. W. (2012). Associations between problematic mobile phone use and psychological parameters in young adults. *International Journal of Public Health*, 57(2), 437-441.
- Barry, C. M., S. D. Madsen in A. DeGrace. (2015). "Growing up with a Little Help from Their Friends in Emerging Adulthood." V Arnett, J. J (ur.) *The Oxford Handbook of Emerging Adulthood*. Oxford University Press: New York, NY (str. 215-229).
- Bernardo, A. B. I. (2010). Extending hope theory: Internal and external locus of trait hope. *Personality and Individual Differences*, 49(8), 944–949. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.07.036>
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59, 20–28.
- Bonanno, G. A. (2012). Uses and abuses of the resilience construct: Loss, trauma, and health related adversities. *Social Science & Medicine*, 74, 753– 756. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.11.022>.
- Bonanno, G. A., & Diminich, E. D. (2013). Annual research review: Positive adjustment to adversity trajectories of minimal impact resilience and emergent resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 54(4), 378–401, doi:10.1111/jcpp.12021
- Bonanno, G. A., & Mancini, A. D. (2008). The Human capacity to thrive in the face of potential trauma. *Pediatrics*, 121, 369–375.
- Borum, R., Bartel, P., & Forth, A. (2000). *Manual for the structured assessment of violence risk in youth*. Tampa: University of South Florida.
- Brandhorst, J. K. (2018) *Collectively Cultivating Resilience: The Role of Agency and Community at a Children's Emergency Shelter*. *Southern Communication Journal* 83(2), 89–102 <https://doi.org/10.1080/1041794X.2017.1404123>

Brownlee, K., Rawana, J., Franks, J., Harper, J., Bajwa, J., O'Brien, E., & Clarkson, A. (2013). A systematic review of strengths and resilience outcome literature relevant to children and adolescents. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 30(5), 435–459.

Burnett, R., in McNeill, F. (2005). The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *Probation Journal* 52(3): 221–242. DOI: 10.1177/0264550505055112.

Buzzanell, P. M. (2010). Resilience: Talking, resisting, and imagining new normalcies into being. *Journal of Communication*, 60, 1–14. doi:10.1111/j.1460-2466.2009.01469.x

Children's Society (2012). Submission to the Home Affairs Select Committee—Localised child grooming. London, UK: House of Commons Home Affairs Committee.

Christie, N. (2007). *Limits to Pain. The role of punishment in penal policy*. Eugene, Ore: Wipf & Stock.

Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2009). Adaptive coping under conditions of extreme stress: Multilevel influences on the determinants of resilience in maltreated children. V E. A. Skinner & M. J. Zimmer-Gembeck (ur.). *Coping and development of regulation. New directions for child and adolescent development*. San Francisco: Jossey-Bass. (str. 47–59).

Coleman, J., & Hagell, A. (2007). The nature of risk and resilience in adolescence. V J. Coleman & A. Hagell (ur.), *Adolescence, risk and resilience: Against the odds* (str. 1–16). Chichester, UK: John Wiley.

Davey, M., Eaker, D. G., & Walters, L. H. (2003). Resilience processes in adolescents: personality profiles, self-worth, and coping. *Journal of Adolescent Research*, 18, 347-362. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0743558403018004002>

Davis, M.C., Luecken, L., in Lemery-Chalfant, K. (2009). "Resilience in common life: introduction to the special issue", *Journal of Personality*, 77(6) 1637-1644. Dostopno na: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6494.2009.00595.x>

Demir, M., in Zdemir. M. O. (2010). "Friendship, Need Satisfaction and Happiness." *Journal of Happiness Studies*, 11(2):243-59.

Demirci, I., Halil, E., Ekşi, F., in Kaya, C. (2019). Character strengths and psychological vulnerability: The mediating role of resilience. *Current Psychology* <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00533-1>

Department for Education (DFE). (2016). *Keep on caring: Supporting young people from care to independence*. HM Government.

Dixon, J. (2008). Young people leaving care: Health wellbeing and outcomes. *Child and Family Social Work*, 13 (2), 207–217. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00538.x>

Dumont, M., & Provost, M. A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(3), 343–363.

Everall, R., in Paulson, B. (2002). The therapeutic alliance: Adolescent perspectives. *Counselling and Psychotherapy Research* 2(2): 78–87.

Farrington, D. P., Loeber, R., & Howell, J. C. (2012). Young Adult Offenders: The Need for More Effective Legislative Options and Justice Processing. *American Society of Criminology*, 11(4), 729-750. DOI: 10.1111/j.1745-9133.2012.00842.x

Fougere, A., Daffern, M., in Thomas, S. (2015). Does resilience predict recidivism in young offenders? *Psychiatry, Psychology and Law*, 2015 Vol. 22 (2), 198-212, <http://dx.doi.org/10.1080/13218719.2014.936333>

Garnezy, N. (1974). Children at risk: the search for the antecedents of schizophrenia: II. Ongoing research programs, issues, and intervention. *Schizophrenia Bulletin*, 1(9), 55-125.

Ginwright, S. (2018). The future of healing: shifting from trauma informed care to healing centered engagement. *Kinship Carers Victoria* 25, 1–7.

Gunderson, L. (2000). Ecological resilience—in theory and application. *Annual Review of Ecological Systematics*, 31, 425–439.

Hannah-Moffat K., in Shaw M. (2004) How cognitive skill forgot about gender and diversity. V Mair G (ur.) *What Matters in Probation Work*. Collumpton: Willan Press, str. 90–121.

Havighurst, R. J. (1948). *Developmental tasks and education*. Chicago: University of Chicago Press.

Higgins, G. O. (1994). *Resilient adults: Overcoming a cruel past*. San Francisco: Jossey-Bass.

Houston, B., Spialek, M., in Cox, J. (2014). The Centrality of Communication and Media in Fostering Community Resilience: A Framework for Assessment and Intervention. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 270-283.

<https://doi.org/10.1177/0002764214548563>

Hlass, L. (2020). The adultification of immigrant children. *Georgetown Immigration Law Journal*, 34(2), 199-262.

Hopkinson, J., in Rex, S. (2003). Essential skills in working with offenders. V Chui W. H., in Nellis M. (ur.) *Moving Probation Forward Evidence, Arguments and Practice*. Harlow: Pearson Education Limited, str. 163–180 Hughes. K., Ford, K., Davies, A., Homolova, L., & Bellis, M. (2018). Sources of resilience and their moderating relationships with harms from adverse childhood experiences. Report 1: Mental illness. Public Health Wales NHS Trust.

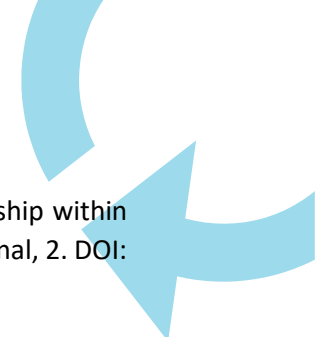
Jha, A. K. (2020, June 20). Understanding Generation Alpha. <https://doi.org/10.31219/osf.io/d2e8g>

Jha, A. K., Pandey V., & Kumari, V. (2019). What's eating up Adolescent Sleep? Evidence from Bihar. *Gujarat Research Society*, 21(9).

Johnson, W. L., Giordano, P. C., Manning, W. D., in Longmore M. A. (2011). "Parent-child Relations and Offending during Young Adulthood." *Journal of Youth and Adolescence*, 40(7):786-99.

Kelley, T. M., Pranksy, J., in Sadgeman, J. A. (2014). Realizing resilience in trauma exposed juvenile offenders: A promising new intervention for juvenile justice and prevention professionals. *Journal of Childhood Adolescence Trauma*, 7, 143–151. DOI 10.1007/s40653-014-0018-8 Lengnick-Hall, C. A., Beck, T. E., & Lengnick-Hall, M. L. (2011). Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management. *Human Resource Management Review*, 21(3), 243–255.

Lewis, S. (2006). *Therapeutic Correctional Relationships; Research, Theory, Practice*. Routledge: London.

Lewis, S. (2014a) Learning from success and failure: Deconstructing the working relationship within Probation practice and exploring its impact, using a collaborative approach. *Probation Journal*, 2. DOI: 10.1177/02645505145238161.

Lewis S (2014b) Exploring positive working relationships in light of the aims of Probation, using a collaborative approach. *Probation Journal*, 4. DOI: 10.1177/0264550514548249.

Lewis, S. (2006). *Therapeutic Correctional Relationships: Theory, Research and Practice*. Routledge: London.

Lewis, S., Haze, D., Best, J., in Borg, M. (in press). Exploring the journey through the Criminal Justice System and its impact on mental health: A Service Users Perspective. *Penal Reform Solutions*.

Lewis, S., in Judd, P. (2015) Working against the odds: How probation practitioners can support desistance in young adult offenders. *European Journal of Probation*, 7(1), 1-18. <https://doi.org/10.1177/2066220315575672> Luthar, S. S., Cichetti, D., in Becker, B. (2000). "The construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work", *Child Development*, 71(3) 543-562.

Maruna, S. (2001). *Making Good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*.

Washington DC: American Psychological Association.

Maddi, S. R., in Khosabha, D. M. (2005). *Resilience at Work: How to Succeed No Matter What Life Throws at You*. Amacom: New York, NY. Mantovani, N., Gillard, S., Mezey, G., in Clare, F. (2019). Children and young people "in care" participating in peer-mentoring relationships: An exploration of Resilience. *Journal of Research on Adolescence*. 30(2), 380– 390.

Masten, A. S. (2001). "Ordinary magic: resilience process and development", *American Psychologist*, 56(3), 227-239.

Masten, A. S. (2011). Resilience in children threatened by extreme adversity: frameworks for research, practice, and translational synergy. *Development and Psychopathology*, 23, 493–506.

Morris, M. W. (2019). Countering the adultification of black girls. *Educational Leader*, 44-48.

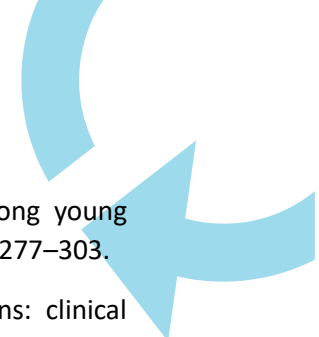
Morrow, V. (1999) Conceptualising social capital in relation to the well- being of children and young people: A critical review. *Sociological Review* 4(47), 744–765.

Ocen, P. A., (2015). (E)Racing Childhood: Examining the Racialized Construction of Childhood and Innocence in the Treatment of Sexually Exploited Minors (August 5, 2015). *UCLA Law Review*, 62(6). Loyola Law School, Los Angeles Legal Studies Research Paper No. 2015-36 Dostopno na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2692829>

Offermann, L., in Rosh, L. (2012). Building Trust Through Skilful Self- Disclosure. Dostopno na: <http://blogs.hbr.org/2012/06/instantaneous-intimacy-skillfu/>

Olsson, C. A., Bond, L., Burns, J. M., Vella-Brodrick, D. A., & Sawyer, S. M. (2003). Adolescent resilience: a concept analysis. *Journal of Adolescence*, 26, 1-11. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/S0140-1971%2802%2900118-5>

Ong, A. D., Bergeman, C. S., in Chow, S. M. (2010). "Positive emotions as a basic building block of resilience in adulthood." V J.W. Reich, A.J. Zautra in J.S. Hall (ur). *Handbook of Adult Resilience*, The Guilford Press: New York, str. 81-93.

Orsi, M., LaFortune, D., in Brochu, S. (2010). Care and control: Working alliance among young adolescents in authoritarian settings. *Residential Treatment for Children and Youths* 27(4): 277–303.

Perry, B. D. (2009). 'Examining child maltreatment through a neurodevelopmental lens: clinical applications of the neurosequential model of therapeutics', *Journal of Loss and Trauma* 14, 240 –255.

Perveen, S. (2019). Hope and Health Related Life Quality among Thalassaemic Patients. *Journal of Psychology and Clinical Psychiatry*, 10(2), 73–76. <https://doi.org/10.15406/jpcpy.2019.10.00631>

Peterson, C., Park, N., Pole, N., D'Andrea, W., & Seligman, M. E. (2008). Strengths of character and posttraumatic growth. *Journal of Traumatic Stress*, 21(2), 214–217. <https://doi.org/10.1002/jts.20332>.

Pransky, J. (2003). *Prevention from the inside-out*. Bloomington: AuthorHouse.

Pransky, J. (2011). *Modello: An inside-out model of prevention and resiliency in action through health realization*. British Columbia: CCB Publishing

Prior, D., Farrow, K., Hughes, N., Kelly, G., Manders, G., White, S., & Wilkinson, B. (2011). *Maturity, young adults and criminal justice: A literature review*. Birmingham: University of Birmingham. Retrieved from: <http://www.t2a.org.uk/publications/#all>

Prison Reform Trust. (2016). *In care, out of trouble. How the life chances of children in care can be transformed by protecting them from unnecessary involvement in the criminal justice system. Summary of findings and recommendations*. London, UK: Prison Reform Trust (PRT).

Reivich, K., in Shatte, A. (2003), *The Resilience Factor*, Broadway Books. New York, NY.

Richardson, G.E. (2002). "The metatheory of resilience and resiliency", *Journal of Clinical Psychology*, 58 (3), 307-321.

Rodríguez-Sánchez, A. M., & Vera Perea, M. (2015). The secret of organisation success: A revision on organisational and team resilience. *International Journal of Emergency Services*, 4(1), 27–36.

Ryff, C. D., in Singer, B. (2003). "Flourishing under fire: resiliency as a prototype of challenged thriving." V C. Keyes and J. Haidt, J. (ur.) *Flourishing: Positive Psychology and the Life Well Lived*. American Psychological Association: Washington, DC, str. 15-36.

Seligman, M. (1990). *Learned optimism*. New York: Random House.

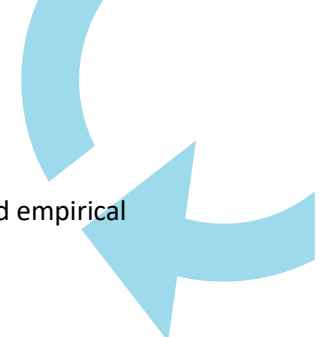
Scioli, A., Scioli-Salter, E. R., Sykes, K., Anderson, C., & Fedele, M. (2016). The positive contributions of hope to maintaining and restoring health: An integrative, mixed-method approach. *Journal of Positive Psychology*, 11(2), 135–148. <https://doi.org/10.1080/17439760.2015.1037858>

Shapland, J. Bottoms, A. & Muir, G. (2012). Perceptions of the criminal justice system among young adult desisters. V F. Lösel, A. Bottoms & D.P. Farrington (ur.), *Young Adult Offenders Lost in Transition?* (str.128-145). Oxon: Routledge.

Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., in Bernard,

J. (2008), "The brief resilience scale: assessing the ability to bounce back", *International Journal of Behavioral Medicine*, 15 (3),194-200.

Tassie, A. K. (2015). Vicarious resilience from attachment trauma: Reflections of long term therapy with marginalised young people. *Journal of Social Work Practice*, 29(2), 191-204.

Tedeschi, R. G., in Calhoun, L.G. (2004), "Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence", *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18.

Trotter, C. (2009). Pro-Social Modelling. *European Journal of Probation* 1(2): 142–152.

Ungar, M. (2004). A constructionist discourse on resilience: Multiple contexts, multiple realities among at-risk children and youth. *Youth & Society*, 35(3), 341–365.

Ungar, M., Ghazinour, M., Richter, J. (2013). Annual research review: What is resilience within the social ecology of human development? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), 348–366. doi:10.1111/jcpp.12025.

Wagnild, W. M. (2009). The Resilience Scale user's guide for the US English version of the Resilience Scale and the 14-item Resilience Scale (RS-14). Worden, MT: The Resilience Center.

Walsh, F. (1996). The concept of family resilience: Crisis and challenge. *Family Process*, 35, 261-281.

Walsh M. S. W. (2003). Crisis, trauma, and challenge: A relational resilience approach for healing, transformation, and growth. *Smith College Studies in Social Work*, 74(1), 49-71, DOI: 10.1080/00377310309517704

Wright, M. O., Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2013). Resilience processes in development: Four waves of research on positive adaptation in the context of adversity. V S. Goldstein & R. B. Brooks (ur.), *Handbook of Resilience in Children* (2nd ed., str. 15–37). New York: Kluwer.

Yu, X., in Zhang, J. (2007). "Factor analysis and psychometric evaluation of the Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC) with Chinese people", *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 35(1), 19-30.

Vzorniki kot glas uspeha

Michela Scalpello

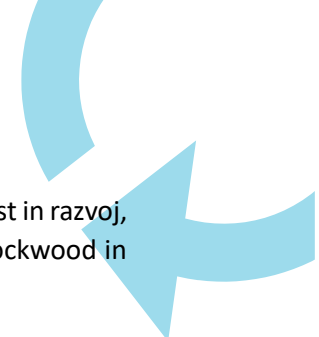
»Ne govori mi, pokaži mi.« Vzorniki, ki utirajo pot do prosocialnega vedenja.

»Heroji so pomembni [...] Heroji nam povedo, kdo želimo biti [...], toda ko so ustvarili tega junaka, mu niso dali pištole, ampak izvijač, s katerim je lahko popravljaj stvari. Niso mu dali tanka, vojne ladje ali lovca X-Wing, ampak telefonsko govornico, iz katere lahko pokličeš na pomoč. In niso mu dali supermoči ali koničastih ušes ali toplotnega žarka, ampak dodatno srce. Dali so mu dve srci. In to je izjemna stvar. Nikoli ne bo prišel čas, ko ne bomo potrebovali junaka, kot je Doktor.« (Steven Moffat, 2013)

Leta 2017 se je trinajsti Doktor v BBC-jevi seriji Doctor Who utelesil kot ženska. To je bilo prvič, da je tako senzacionalen in med oboževalci priljubljen lik upodobila ženska. Po pričakovanjih so imeli oboževalci glede tega mešane občutke; nekateri so vdihnili svež zrak in pozdravili žensko protagonistko v tako priljubljeni seriji, medtem ko so drugi trdili, da je Doktor zaradi tega, ker je gospodar časa, moški (BBC, 2017). Najbolj neprijeten komentar pa je podal Nick Fletcher, britanski torijski poslanec, ki je trdil, da »preoblikovanje moških junakov v ženske predstavlja tveganje, da bodo fantje začeli izvajati kazniva dejanja«, saj so jim ostali le še kriminalni vzorniki (The Guardian, 2021).

V tem poglavju bomo obravnavali koncept vzornika, pri čemer se bomo osredotočili na mlade v zaporih. Obravnavalo bo teoretične vidike ter bolj praktične in uporabne koncepte. Sledile bodo ključne skupine posameznikov, ki so v ospredju in imajo možnost delovati kot močni prosocialni vzorniki za mlade storilce kaznivih dejanj. V poglavju 3 je že obravnavana družinska enota. To poglavje se bo osredotočilo na zaporniško osebje, tako uniformirano kot neuniformirano, ter na vrstniške mentorje.

V nasprotju s splošnim mnenjem je bilo trdno dokazano, da so vzorniki veliko globlji od medijskih osebnosti in določenih spolov. Pravzaprav Lockwood (2006, str. 36) opredeljuje vzornike kot »posameznike, ki so zgled za uspeh, ki ga lahko nekdo doseže, pogosto pa so tudi vzornik vedenja, ki je potrebno za doseganje takega uspeha.« Enostavneje povedano, »vzornik je nekdo, ki mu lahko zaupamo, na katerega se lahko zanesemo in ki je dosleden v svojem pristopu« (The Centre for Social Justice, 2012). Koncept vzornikov je znan že od časov starih Grkov, saj je Platon v svoji Republiki (ok. 375 pr. n. št./1997) svaril pred bogovi in junaki iz Homerjevih epskih pesmi. Takšni liki naj bi bili zaradi svojih nemoralnih odnosov in obnašanja slabi vzorniki za atensko mladino. Ironija je, da je bil Platonov mentor in vzornik Sokrat obsojen na smrt zaradi »kvarjenja mladine«. Vendar Sokrat ni pokvaril nobenega mladega, temveč je s svojim učenjem pokazal moč vzornikov. Sokrat je učil z dialektično razpravo, zato je z modeliranjem in pogovorom mladim posredno vlival občutek jaza za to, kaj je prav in kaj narobe, ter za osebno avtonomijo (Tammen, 2018). Dejstvo, da je atenska mladina sledila Sokratu in aktivno sodelovala pri njegovem poučevanju do te mere, da je skrbela za tiste, ki so bili na oblasti, ponazarja moč vzornika za mlade tudi pred vsemi temi leti. V skladu s Sokratovim vplivom Kemper (1968) meni, da ima vzornik vedenje in veščine, ki so vredne posnemanja, zaradi česar je začetna referenčna točka za tiste, ki poskušajo doseči takšne lastnosti. V zvezi s spolom je Lockwood (2006) v svoji študiji ugotovila, da ni jasnih dokazov, ki bi potrjevali prepričanje, da so moški bolj navezani na moške vzornike. Potrdila pa je, da so ženske bolj navdihovali ženske vzornice, morda zato, ker so jih videle kot dokaz, da lahko v tako patriarhalni družbi tudi ženske dosežejo uspeh (Ragins, 1997), ali pa zato, ker se moški redkeje soočajo s steklenim stropom. Ne glede na spol različni teoretiki (npr. Dalton,

1989; Krumboltz, 1996) močno poudarjajo, da so vzorniki ključni za pozitivno osebnostno rast in razvoj, zato naj bi mladi na svoji poti k doseganju ciljev iskali vzornike in se z njimi identificirali (Lockwood in Kunda, 1997).

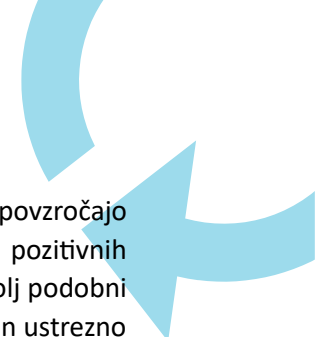
Bistveno je poudariti, da ta koncept vzornika ni enak modelu vedenja (Jung, 1986), prav tako ga ni mogoče zamenjati z vlogo mentorja, čeprav se lahko prekrivata (Gibson, 2004) in lahko mentorje obravnavamo kot vzornike. Razlog je v tem, da so vzorniki izoblikovani na podlagi zaznav posameznika in ne na podlagi dejanj tarče; identifikacija je tista, ki naredi vzornika, in ne njegova specifična dejanja (Fisher, 1988).

Teoretično razumevanje modela vloge

Tradicionalno so bili vzorniki, verjetno s pomočjo razvojnih psihologov, kot je Erikson (1985), opredeljeni kot posamezniki z vplivnim položajem, na primer starši, učitelji ali mentorji, ki mladim dajejo vzorec vedenja, ti pa ga posnemajo. Ta pogled se osredotoča na dve konstrukciji: na »vlogo« in verjetnost identifikacije s tistimi, ki imajo pomembne družbene vloge (Katz in Kahn, 1978), ter na »modeliranje«, kjer se kognitivne spretnosti in vedenje med posamezniki in opazovalci ujemajo (Bandura, 1977; Bandura, 1986). Ko se te konstrukcije združijo, so ustvarjeni učinki večji od vsote: poleg učenja (Bandura, 1977) lahko vzorniki povečajo motivacijo (Gibson, 2004), zagotavljajo bolj pozitivne poglede na kariero in vedenje za izboljšanje kariere (Lockwood in Kunda, 1997; Buunk idr., 2007) ter dokazano zmanjšujejo samostereotipizacijo stigmatiziranih skupin (Rivera in Benitez, 2016). Zato bi bil uspešen vzornik osrednjega pomena pri razvoju psihosocialnega vidika, na primer na področjih, kot so kompetentnost, zdrava identiteta in usmerjanje, ter kariernega vidika (Bowers idr., 2015).

Morgenroth, Ryan in Peters (2015) trdijo, da imajo vzorniki tri funkcije: i) delujejo kot vedenjski modeli; ii) predstavljajo, kaj je mogoče doseči, in iii) so navdihujoči. S temi tremi funkcijami bodo vzorniki delovali kot zgled vedenja (funkcija i), ponazarjali, da je nekaj mogoče, čeprav se morda zdi nedosegljivo (razprava o Bandurjevi (1977) teoriji socialnega učenja je navedena v nadaljevanju) (funkcija ii), in poskrbeli, da bodo tudi drugi novi cilji zaželeni (funkcija iii). Da bi bile te tri funkcije čim učinkovitejše, je treba vzornike dojemati z makro- in mikroskopskega vidika. Makro perspektiva bi pokazala na zelo odmevne vzornike. Fleming in sodelavci (2005) navajajo primer nogometašev, ki lahko vzbujajo strahospoštovanje ter jih ljudje posnemajo in občudujejo. Po drugi strani pa je lahko vzornik za posameznika bolj osebni, na mikroravni, saj mu pomaga pri premagovanju življenjskih izzivov (Feezell, 2005). To je lahko na primer družinski član.

Ne glede na usmeritev sta teoretična vidika, ki se uporabljata za razlago vzorcev, predvsem dva: teorije identifikacije, ki poudarjajo motivacijo in samousmerjanje, ter teorije socialnega učenja, kjer je poudarek na učenju (Gibson, 2004). Teorije identifikacije vlog trdijo, da posameznike privlačijo osebe, ki jih dojemajo kot podobne v smislu stališč, vedenja, ciljev ali zaželenega statusa. Z opazovanjem in posnemanjem si prizadevajo za povečanje te podobnosti (Erikson, 1950; Kohlberg, 1963). Takšne teorije predvidevajo, da je jaz refleksiven ter se lahko zato kategorizira in razvršča v odnosu do drugih (Stets in Burke, 2000), na primer s samokategorizacijo v okviru teorije socialne identitete, ko se posamezniki uvrstijo v socialno kategorijo in nato o sebi razmišljajo kot o članu skupine (Turner idr., 1987), ali z identifikacijo v okviru teorije identitete (McCall in Simmons, 1978), ko posamezniki priznajo svojo pripadnost določeni skupini in prevzamejo s tem povezane vrednote. Ne glede na specifično podrazvrstitev teorije pa identitetne teorije prihajajo do istih zaključkov, tj. oblikovanje identitete za pripadnost. Gibson (2003) trdi, da je ta podobna identiteta, bodisi dejanska, zaznana ali želena, osnova za oblikovanje pozitivnega vzorca in posledično pozitivne spremembe, saj si bodo posamezniki

prizadevali pripadati in bi zato spremenili vse vedenjske značilnosti ali miselne procese, ki povzročajo disonanco. Gibson (2003) navaja, da je ta zaznana razpoložljivost bistvena za oblikovanje pozitivnih vzorcev. To razpoložljivost opredeli kot »stopnjo, do katere posamezniki menijo, da so dovolj podobni svojemu okolju« (Gibson, 2003, str. 599). Tako bi se mladi povezali z določenim vzornikom in ustrezno ravnali, da bi pripadali skupini, ki ji pripada vzornik.

Teorije pozitivne identifikacije so povezane z okvirom pozitivnega razvoja mladih (Positive Youth Development – PYD), ki je usmerjen v pozitivno rast razvoja mladostnikov (Tolan idr., 2016). »Pet C« v okviru PYD – kompetenca, zaupanje, povezanost, značaj in skrb (Bowers idr., 2010) – predlaga pet področij virov, ki jih imajo mladi in jih je mogoče razvijati, negovati in kultivirati prek socialnega konteksta mladostnikov, da bi bili ti na pozitivni življenjski poti (Lerner, 2009). Čeprav po avtorjevih informacijah doslej ni bila izvedena nobena študija, ki bi merila obseg pozitivnega vpliva in motivacije, ki bi ju lahko vzorniki zagotovili mladim na teh petih področjih, lahko domnevamo, da bi bil pomen precejšen. Po svoji naravi so vzorniki namenjeni krepitvi pozitivnih vrednot, misli in vedenja (usposobljenost, samozavest, značaj in skrb) prek pozitivnih odnosov (povezanost). To nakazuje, da na ta razvoj vpliva dvosmerni tok med posameznikom in njegovim kontekstom (Lerner in Callina, 2014). Če je kontekst (ki vključuje bližnje odnose in sodelavce, na primer starše in učitelje) usklajen z mladostnikovimi interesi in njegovim zaznavanjem samega sebe, je verjetnost, da bo posameznik uspeval, večja (Zaff idr., 2015).

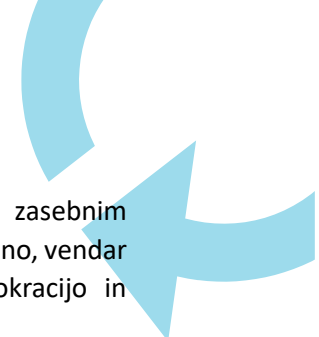
Drugi teoretični okvir se osredotoča na teorije socialnega učenja. Teorije socialnega učenja predvidevajo, da je vedenje rezultat učnih izkušenj (Bandura, 1973; Jarvis, 1999), ki izhajajo iz procesa socializacije (Macdonis, 2011). Bandura (1977) navaja, da učenci opazujejo in nato ta opažanja ponotranjijo, da bi kognitivno obdelali svoje misli in lahko ponovili želeno vedenje. Vzornike je ohlapno opredelil kot »izvajalce«, katerih »vedenje posreduje opazovalcem informacije o značilnostih ustreznih odzivov« (Bandura, 1972, str. 37), nakar opazovalec predela vedenje in nato ustvari podobno vedenje. Ta dialog klica in odziva ustvarja »pojave ujemanja« in s tem modeliranje. Za učenje in s tem modeliranje socialnega vedenja so torej potrebni štirje medsebojno povezani procesi: pozornost, ohranjanje, produkcija in motivacija (Bandura, 1986).

Čeprav teorije socialnega učenja poudarjajo, da posamezniki služijo kot vzorniki človeškega vedenja za druge in lahko povzročijo spremembo vedenja (Bandura, 1986), se sprememba vedenja ne sme razlagati tako, da posameznik postane vzornik, saj mladi v tem procesu ne smejo izgubiti občutka lastne identitete. Namesto tega mora sprememba vedenja posameznikom omogočiti, da postanejo najboljši možni jaz (Elvin in Frew, 2010). Craig (2007) dodaja, da bo prizadevanje, da bi postali vzornik, vsebovalo nerealna pričakovanja, kar bo povzročilo demotivacijo. Upanje in težnje vsakega posameznika temeljijo na osebnih življenjskih izkušnjah in ambicijah, ne pa na slepem sledenju stopinjam drugega.

Zato so vzorniki videti kot vodniki, ki mlade vodijo po najbolj zaželeni poti. Prizadevajo si za ohranjanje motivacije posameznikov tako, da jim vedno znova kažejo, da je njihov končni cilj mogoč. Poleg tega navdihujejo pozitivno vedenje, ki ga nato privzgajajo z modeliranjem in starodavno potrebo po pripadnosti.

Učinkovit vzornik

Gibson (2004) navaja, da je vzornik družbeno konstruiran in subjektiven lik. Vendar so bile v različnih študijah podobne lastnosti opredeljene kot bistvene za učinkovitega vzornika, kar kaže, da je mogoče znotraj teh subjektivnih elementov najti vzorce učinkovitih lastnosti. Gibson in Cordova (1999) sta na primer ugotovila, da zaposleni izbirajo svoje vzornike na podlagi tehničnega znanja, vodstvenih

lastnosti, organizacijskega in finančnega uspeha, dobrega ravnovesja med delom in zasebnim življenjem ter medosebnih spretnosti, vključno z osebnimi lastnostmi in vrednotami. Podobno, vendar na področju športa, sta Guest in Cox (2009) opredelila moralne obveznosti, meritokracijo in samouresničevanje kot zaželeno lastnosti vzornih znanih športnikov.

Ker ima ob enakih pogojih vsakdo možnost biti vzornik, mora biti uspešen vzornik privlačen, da pritegne pozornost mladih (Brown in Trevuno, 2014). Da bi to dosegel, mora biti vzornik videti kot oseba, ki ima podobne (resnične, zaznane ali želene) lastnosti kot mladostnik. Samorelevantnost zagotavlja učinkovito značilnost za zrcaljenje v dvosmernem toku (Lockwood in Kunda, 1997). Ta samorelevantnost ali zaznana podobnost lahko vključuje članstvo v isti skupini ali skupne interese (Ahn idr., 2020). Vendar pa privlačnost in podobnost segata dlje od videza, saj študije kot privlačne lastnosti izpostavljajo status (Lippott idr., 1952), negovanje (Yussen in Levy, 1975) in predanost (Ivana, 2013).

Ko je zanimanje za potencialnega vzornika vzbujeno zaradi podobnosti in privlačnosti, je glavna značilnost, ki jo mora vzornik pokazati, usposobljenost. Kompetentnost je izredno pomembna, saj so vzorniki izbrani kot takšni zaradi izkazovanja spretnosti, ki si jih drugi želijo in so zato motivirani, da se od njih učijo (Ahn idr., 2020). Marx in Roman (2002) ponazarjata, kako je izpostavljenost visoko kompetentnim ženskim vzornicam pri matematiki povečala matematično uspešnost drugih žensk. Vendar morata biti ta kompetenca in dosežek dosegljiva (Hoyt in Simon, 2011), pri čemer se učinkovitost poveča, če je uspeh pripisan notranjim, nadzorovanim in stabilnim dejavnikom (Weiner, 1979). Na primer, vzorniki, ki kažejo elemente truda in notranje motivacije, veljajo za učinkovitejše od vzornikov, katerih uspeh je pripisan zgolj rojenemu talentu (Bages idr., 2016). Bostock (2014) prikazuje še 11 značilnosti, ki temeljijo na lastnostih, ki so jih ženske na Univerzi v Cambridgeu cenile in so zato odskočne deske do uspešnega vzornika. Omenja integriteto, avtoriteto in vodenje, vključenost, pionirstvo, dostopnost in zmotljivost, kakovostno delo in odnos, zaokrožene, samozavestne in pristne osebnosti ter odpornost. Te značilnosti poudarjajo, da je treba storiti pravo stvar na prosocialen način. Vplivajo na spremembe, vendar jih izvajajo na način, ki ne diskriminira. Nazadnje, čeprav si je vedno treba prizadevati za visokokakovostne rezultate, zna vzornik priznati napake in se iz njih učiti ter poskusiti znova. Na ta način vzorniki izkazujejo profesionalno vedenje, kar je še ena značilnost, bistvena za uspešnega vzornika (Joubert idr., 2006). Študije, ki obravnavajo vzornike študentov medicine, kažejo zelo podobne značilnosti pri obravnavi dobrih vzornikov, na primer spretnost, predanost, poštenost, spoštovanje, pozitiven odnos, zavezanost rasti, integriteto in branost (Elzubeir in Rizk, 2008; Wright in Carasse, 2002).

Poleg tega je Paukert (2001) pokazal, da so učenci nagnjeni k uporabi močnih in »epskih« izrazov, ko govorijo o svojih vzornikih, kot so »ljudski junaki« in »legende«. To je v zaporniškem okolju zelo zanimivo, saj imajo ljudje v zaporih enake opisne težnje, ko gre za opisovanje zaporniških uslužbencev, ki jih spoštujejo. To je potemtakem odlična podlaga za uspešno vzorništvo.

Te značilnosti so idealen zgled za mlade. Zanimivo je, da mladi, ki se znajdejo v CJS, pogosto nimajo posameznikov s takšnimi lastnostmi. V slabšem primeru imajo mladi, ki storijo kaznivo dejanje, več slabih vzornikov (Greenberger idr., 1998), kar lahko povzroči negativne vplive in vedenje (Hurd in Zimmerman, 2011). Zato je pomen vzornika za mlade v zaporu izrednega pomena. Študije so pokazale nešteto pozitivnih učinkov uspešnih vzornikov na mlade, na primer odpornost (Werner, 1995), višje ocene in samospoštovanje (Yancey idr., 2002), zaščito pred negativnimi psihosocialnimi posledicami ob soočanju s tveganjem (Bryant in Zimmerman, 2003) ter zaščito pred negativnim in nasilnim vedenjem (Aspy idr., 2003) in zlorabo snovi (Oman idr., 2004). Takšni dejavniki omogočajo boljšo pot k opuščanju kaznivih dejanj.

Vzorniki na poti k opuščanju kriminala: prek zaporniškega osebja in mentorjev

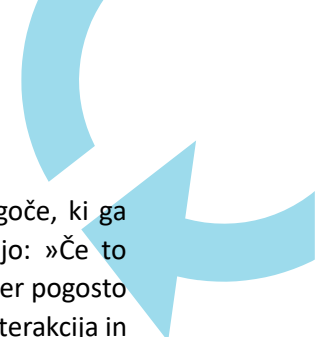
Vzorniki zapolnjujejo vrzel v teoriji in praksi opuščanja kriminala (Ruth McFarlane razpravlja o teoriji opuščanja odvisnosti v poglavju 3, Michela Scalpello pa v poglavju 4). Čeprav obstaja močna literarna podlaga o tem, kako ljudje opuščajo kazniva dejanja (npr. Maruna, 2001; Farrall in Calverley, 2006; LeBel idr., 2008; Shapland in Bottoms, 2011), so intervencije, ki se osredotočajo izključno na vidik neformalne podpore v tem procesu, pogosto potisnjene ob stran (McNeill, 2006; Buck, 2020). Tu so vzorniki ključnega pomena, saj neposredno ali posredno zagotavljajo podporo (Rhodes, 2005) in ustvarjajo močan občutek smisla, ki je spodbuden za desistenco (HMIP, 2020).

Ugotovljeno je bilo, da mladi uporabljajo vzornike kot sliko, kako bi lahko bil videti njihov »možni jaz«. Identitetne teorije o opuščanju kaznivih dejanj, ki so vzporedne s psihološkimi identitetnimi teorijami, predvidevajo, da posamezniki dolgoročno spremenijo stališča in vedenje ter tako prenehajo s kriminalnim vedenjem, ko se zavzamejo za notranjo preobrazbo svojega občutka samega sebe in si želijo prosocialne aktivnosti (Paternoster in Bushway, 2009). To je lahko podoba tega »možnega jaza«. To na napredku in rehabilitaciji temelječe razmišljanje ponazarja močan premik od izključno v tveganje usmerjene paradigme zmanjševanja števila ponovitev kaznivih dejanj k filozofijam, pri katerih je poudarek na prednostih in dejavnikih, ki podpirajo bolj individualne spremembe (YJB, 2014). Takšne spremembe so neposredno v skladu s pozitivnim razvojem mladih (Positive Youth Development – PYD), ki prav tako poudarja pomen oblikovanja pozitivnih identitet.

Filozofija PYD je namenjena mladim. Eno od pomembnih opredelitev mladinskega namena, ki je v veliki meri skladna z desistenco, so predstavili Damon in sodelavci (2003, str. 121). Trdijo, da je mladinski namen »stabilen in posplošen namen doseči nekaj, kar je hkrati pomembno za samega sebe in ima posledice za svet onkraj sebe«. To naj bi kazalo na večjo agilnost in dobro počutje (Burrow idr., 2010), boljše zavzetost pri doseganju ciljev (Bronk idr., 2009) ter močnejšo voljo za premagovanje pritiskov in ovir pri doseganju teh ciljev (Liang idr., 2017). Takšen namen, motivacijski cilj, bi lahko bil desistenca. Cilj, ta mladostniški namen, ima zeleno pot (desistenca), vendar vključuje več kot le končni izdelek, zlasti ob upoštevanju nelinearnega procesa desistence. Zato bi dosegljivi cilj vključeval tudi najboljši možni jaz (King, 2001). To je scenarij, zaradi katerega si mladi predstavljajo, da se bo konec situacije izšel na najboljši možni način, saj so prek vzornika videli, da je to res mogoče, in imajo podporo, da to dosežejo. Ibarra (1999) je uporabnost tega »možnega jaza« dokazala v svoji raziskavi na področju poklicne psihologije. Razkrila je, da je 90 % udeležencev, ki so želeli preiti s srednjega na višji vodstveni položaj, posnemalo identiteto vloge, ki so jo poskušali prevzeti. Ibarra (1999) omenja, da so udeleženci opazovali uspešne vzornike in nato oblikovali lastno zalogo tihega znanja, stališč in vedenja za prevzeto vlogo, s čimer so ustvarili idejo »možnega jaza«. Nato so te svoje možne jaze preizkusili z opazovanjem, vadbo in ocenjevanjem svojih novih odnosov in vedenj glede na notranje standarde in zunanje povratne informacije. Na podlagi istih razlogov se lahko mladi v zaporu zgledujejo po vzornikih v svojem svetu in jih posnemajo ter si prizadevajo za boljše življenje po izpustitvi.

Gibson (2003) določa dve razsežnosti vzornikov: tisti, ki so blizu/daleč, kar se nanaša na posameznike, ki so dobro znani, in tisti, ki so zgoraj/nasproti ali spodaj, tj. posamezniki, ki so zunaj običajnih interakcij. Gibson (2003) navaja, da v kategoriji oddaljenih obstajajo vzorniki, ki so uvrščeni višje (na primer osebje zapora); vzporedno v vlogi vrstnikov (drugi ljudje v zaporu) ali nižje v vlogi podrejenih. Dejansko so v družbi za vzornike veljale številne podskupine in posebne skupine ljudi, kot so športniki (Taniyev in Gordon, 2022), glasbeniki (Ivaldi, 2012) ali druge znane osebnosti, na primer televizijski liki (Gomillion in Giuliano, 2011).

Kljub medijskemu navdušenju nad tem, kdo je »popoln« vzornik, je lahko vzornik tudi nekdo, ki ni ne slaven ne priljubljen. Za izpolnjevanje te vloge vzorniku ni treba vedeti, da je obravnavan kot vzornik

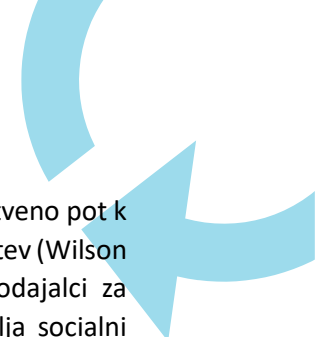
(Gibson, 2004). Namesto tega je potrebno subtilno, a glasno sporočilo, da je nekaj mogoče, ki ga vzornik posreduje mladi osebi. Kot trdijo McIntyre in sodelavci (2011), vzorniki vzdikajo: »Če to zmorem jaz, to zmoreš tudi ti.« Takšno sporočilo je izredno močno v zaporniškem okolju, kjer pogosto vladajo brezup, nemoč in pomanjkanje motivacije. Opazovanje vzornika, ki mu je dodana interakcija in aktivna motivacija, bi lahko razblinilo napačna prepričanja, da je nekaj nemogoče, in namesto tega spodbudilo posameznike k zaupanju, da je nekaj mogoče doseči (Morgenroth idr., 2015).

Zanimivo je, da je študija Butcherja (1998) v Avstriji in Nemčiji pokazala, da mlajši posamezniki kot vzornike vidijo osebe z večjo socialno bližino, na primer starše in druge pomembne osebe. Ta rezultat je bil presenetljiv, saj je bila prvotna predpostavka, da bodo omenjeni vzorniki zvezde in medijske osebnosti. Vendar Mitscherlich (1969) trdi, da se mladi pogosteje identificirajo z »osebami, na katere se prvi sklicujejo«, zlasti ko gre za vtiskovanje moralnih vrednot in stališč. Na podlagi te študije in ob uporabi Gibsonovega (2003) pojma »bližnjih« vzornikov bomo v tem poglavju razpravljali o velikem potencialu dveh skupin kot vzornikov za mlade v zaporu: osebja zapora in mentorjev.

Zaporniško osebje kot vzorniki

Priznано je (npr. Akoensi in Tankebe, 2020; Maruna in LeBel, 2002), da imajo zaporniški uslužbenci globljo in pomembnejšo vlogo od zaklepanja in odklepanja vrat. Pazniki v zaporu imajo v rokah ključ za uspešno rehabilitacijo mladih v zaporu (Bertelsen, 2022). Glede na to, da so člani zaporniškega osebja v ospredju zaporniške kulture (Liebling, 2011), so v odličnem položaju, da mladim ponazorijo prosocialno vedenje, saj se aktivno postavijo v položaj, v katerem jih lahko vidijo kot vzornike. Če ni staršev ali drugih družinskih članov, za katere raziskave (npr. MacCallum in Beltman, 2002; Stevens idr., 2003) navajajo, da jih mladi najverjetneje vidijo kot vzornike, je dolžnost zaporniškega osebja, da mladim pokaže pot naprej. Vendar so pazniki že od samega začetka v slabšem položaju, saj so pogosto obravnavani kot skupek svoje osnovne vloge, tj. odpiranja in zapiranja vrat (Arnold, 2016); opredeljeni so kot »ulični birokrati« (Lipsky, 1980), ki jih zanima le vzdrževanje reda zaporniškega režima. Nošenje uniforme ustvarja dodatno ločnico med mladimi in zaporniškimi uslužbenci zaradi avtoritarne avre, ki jo predstavlja uniforma. Zato je prva naloga zaporniškega uslužbenca, da se naredi dovolj privlačnega, da pridobi zaupanje in da se pokaže možnost vzornega ravnanja. Eden od načinov, kako to doseči, so pozitivne interakcije, za katere je bilo poudarjeno, da so bistvo za krepitev učenja in pozitivnih sprememb (Noddings, 2005; Pianta, 1994). S pozitivnimi interakcijami se ustvarijo bolj odprti in pozitivni odnosi, podporno okolje, spoštovanje in varni prostori (Anderson in Carta-Falsa, 2002), kar omogoča, da je paznik obravnavan kot pozitiven vzornik in ne kot avtoriteta, ki se ji je treba upreti.

Vzorčni odnos med paznikom in mladim v zaporu bi moral biti takšen, da bi se zgledoval po prosocialnem vedenju in tako povečal socialni kapital, mehke veščine in vrednote. Socialni kapital, ki je opredeljen kot celota posameznikovih socialnih virov, vključno s socialnimi mrežami, socialno kohezijo in socialno podporo (Almedon, 2005), je v zaporih zelo pomanjkljiv, saj ni možnosti za njegov razvoj (Lafferty idr., 2016). Vendar je socialni kapital dragocen družbeni vir (Rocco in Suhrcke, 2012), ki ga je treba negovati. Na področju socialnega kapitala so mehke veščine tiste, ki naj bi prispevale k 85 % uspeha posameznika (Wats in Wats, 2009). Za razliko od trdih veščin, ki so bolj osredotočene na končni cilj učenja prek poklicnih, tehničnih ali akademskih programov (Carter idr., 2018), so mehke veščine nekognitivne veščine ljudi ter so bolj usmerjene v osebne lastnosti, attribute, vedenje in kvalitete (Fan idr., 2017). Takšne spretnosti so bistvene za opuščanje kaznivih dejanj, saj socialni kapital vključuje globlje življenjske spretnosti, na primer znanje in sposobnost prositi in najti pomoč v skupnosti ter vzpostaviti več prosocialnih vezi (Valera idr., 2017). Oba vidika olajšata težak prehod v skupnost in s tem povečata verjetnost za opustitev z nudenjem podpore. Tako oblikovalci politik (Duran

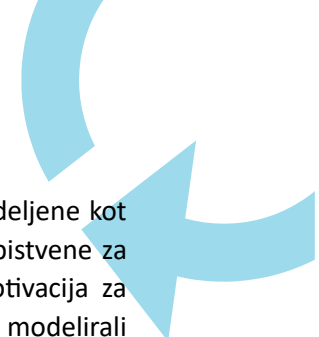

idr., 2013) kot akademiki (npr. Latessa, 2012; Valera idr., 2017) priznavajo zaposlitev kot bistveno pot k opuščanju kriminalnega vedenja, socialni kapital pa vodi tudi k boljšim možnostim za zaposlitev (Wilson idr., 2011). Vendar se zaposlitev in socialni kapital soočata z dvoreznim mečem: delodajalci za zaposlitev zahtevajo mehke veščine (Hirudayaraj idr., 2021), a ravno zaposlitev zagotavlja socialni kapital v smislu osebne vrednosti, lastništva in pripadnosti (Latessa, 2012).

Mehke veščine in vrednote, kot so spoštovanje, vedenje, strpnost, skrb in solidarnost, je težko poučevati v razredu, morda zato, ker se pričakuje, da so razvite veliko pred formalnim učenjem (Murti, 2014). Vendar se jih naučimo s prakso in vzorništvom. V literaturi o izobraževanju pedagogi trdijo, da je usposabljanje za mehke veščine zelo težko vključiti v formalno poučevanje, vendar poudarjajo, da so učitelji lahko vzorniki (Detrich in Keyworth, 2018). Ker imajo tudi zaporniški uslužbenci tiho vlogo izobraževanja, takšna teorija velja tudi za rešetkami. Zato je prav tu zaporniško osebje kot vzornik pomemben vidik rehabilitacije, saj je vzornišstvo bistveno za oblikovanje značaja (Kenny idr., 2003). Da pa lahko zaporniški uslužbenci modelirajo mehke veščine, jih morajo sami dobro obvladati (Macquail idr., 2021). Cheng in Zamarro (2016) namreč ugotavljata, da posamezniki z močnejšimi mehкими veščinami prispevajo k večjemu razvoju mehkih veščin pri svojih učencih. To je pomemben razlog za morebitno vključitev usposabljanja o mehkih veščinah v nove učne načrte za uslužbence v zaporih.

Ena stvar pa olajša usvajanje mehkih veščin: za pozitivno vedenje ni nujno, da je vzornik viden kot tak. Ni nujno, da mlada oseba v zaporu priznava odnos z vzornikom, zaradi česar je pregrada med mlado osebo in osebjem v zaporu tanjša v smislu prosocialnega modeliranja. Ko mladi opazujejo vzornika, je namreč učenje, do katerega pride, tako zavestno kot nezavedno (Epstein, 1998). Medtem ko je zavestno opazovanje vedenja kot tako zlahka prepoznavno, se nekatera opazovana vedenja nezavedno zakoreninijo v vzorce prepričanj, ki se nato ponazorijo z vedenjem. Ta proces se ne razlikuje od zavestnega vzorca in enako močne spremembe misli, prepričanj in vedenja so bile opažene tako pri zavestnih kot nezavednih opazovanjih modelov (Cruess idr., 2008). Čeprav se opazovalcu ni treba zavedati eksplicitnega opazovanja, Cruess in sodelavci (2008) poudarjajo, da je pomembno, da se vzornik zaveda svojega položaja vzornika. Navajajo, da bi vzornik ob zavedanju svojega vpliva na druge poskrbel, da bi bil ta vpliv pozitiven. V smislu modeliranja prosocialnih veščin in mehkih veščin mora biti zaporniški paznik vedno pozoren na svoje vedenje, da ne pride do negativnega modeliranja. Negativna drža vzornika je enako močna kot pozitivna, zato morajo pazniki zavestno modelirati pozitivno vedenje, na primer usposobljenost in navdušenje za spremembe (Cote in Leclerc, 2000), kar je še en vidik, ki bi moral biti vključen v osnovno usposabljanje paznikov v zaporu.

Eden od učinkovitih načinov vzpostavljanja odnosa med osebjem v zaporu kot vzorniki in mladimi v zaporu kot opazovalci so pozitivne socialne interakcije. Takšne interakcije so že bile vzpostavljene, da bi se vzpostavil močan začetni odnos med mladimi in pazniki, zato je naslednji korak nadgradnja teh odnosov. Pozitivne socialne interakcije, na primer s sodelovanjem, razumevanjem, empatijo in podporo, so dober način za modeliranje zaradi štirih medsebojno povezanih razlogov: i) socialne interakcije so neizogibne v zaprtem okolju zaporov; ii) te socialne interakcije so pogosto bolj neformalne, kar premaga odpor do zaporniških paznikov; iii) socialne interakcije so polne priložnosti za modeliranje prosocialnih odnosov ter s tem pozitivnih mehkih veščin in socialnega kapitala (Scrivens in Smith, 2013); in iv) kot je bilo omenjeno, je modeliranje socialni pojav, ki temelji na socialnih dogodkih in opazovanju vedenja. Ugotovljene so bile številne koristi socialnega kapitala, ki izhajajo iz poklicnih zaveznikov (Burnett in McNeill, 2005), zaradi sposobnosti paznikov, da z modeliranjem podpirajo prizadevanja za spremembe (McNeill idr., 2012). Dejansko lahko pozitivni odnosi in socialne mreže povečajo socialni kapital in vzajemnost, saj lahko ključni socialni odnosi »vplivajo na procese sprememb, jih omogočajo ali omejujejo« (Weaver, 2015, str. 84).

Pazniki morajo modelirati značilnosti, skladne z značilnostmi, ki so bile v raziskavah opredeljene kot značilnosti vzornika (glej zgornji razdelek »Učinkovit vzornik«), pa tudi značilnosti, ki so bistvene za opuščanje kriminalnega vedenja, na primer prosocialne identitete (Maruna, 2001), motivacija za spremembo (Buck, 2017) in ideologije reševanja težav (Panuccio idr., 2012), da bi aktivno modelirali scenarije, v katerih so bile odkrite rešitve težav (npr. v smislu kriminalnega vedenja). »Učinkovit vzornik« pri mladih spodbudi možnost za spremembo, to je ključna kognitivna transformacija, ki vodi k desistenci (Giordano idr., 2002). Te »vabe za spremembo« so potencialni prosocialni vidiki v okolju, ki bi jih mlada oseba sprejela v svojo osebnost kot prelomnico v svojem življenju (Laub in Sampson, 1993; Maruna, 2001), na primer pozitivni vplivi posameznikov iz bližnje okolice. V skladu z doseganjem mehkih veščin socialnega kapitala te vabe vključujejo praktične veščine, kot so reševanje problemov, uravnavanje čustev in samoupravljanje ter medosebne veščine (Healey, 2014; King, 2014).

McCulloch (2010) meni, da je pozitivne prilagoditve mogoče doseči le z vzpostavljanjem odnosov in spreminjanjem socialnih okoliščin. Ker je imelo veliko mladih posameznikov v zaporu negativne odnose s starši ali nestabilno domače okolje (Graham in Bowling, 1995), imajo lahko izjemne težave pri učenju zaupanja drugim, če so odrasli v okolju, v katerem niso mogli zaupati ljudem okoli sebe. Zato bi takšen pozitiven odnos z uslužbenci zapora ponujal vzorno vedenje, ki bi delovalo kot močna odskočna deska za bolj prosocialno, motivirano in uspešno prihodnost. Družbeni konteksti, ki omogočajo odklik od kriminala in ponovno vključitev v večinsko družbo, so ključni koncepti v paradigmi desistence, prepoznavanje potenciala pa je temeljnega pomena za podporo temu prehodu (King, 2013). Buttner (1976) navaja, da posamezniki niso pasivni akterji v prostoru, temveč obstaja stopnja posredovanja, da organizirajo svoj prostor v skladu s svojimi cilji. Vendar je treba posameznikom zagotoviti mobilnost in možnost, da se premaknejo navzgor s povišanjem svojega družbenega položaja, odstranitvijo etiket, preseganjem preteklosti ter spremembo iz stigmatiziranega tujca v državljana in deležnika v družbi (Graham, 2016). Tega mnogi posamezniki ne morejo doseči brez podpornih odnosnih mrež v sistemu kazenskega pravosodja.

Mentorji kot vzorniki

Mentorstvo je »odnos ena na ena brez obsojanja, v katerem posameznik (mentor) nameni čas za podpiranje in spodbujanje drugega (mentoriranca)« (HMPPS, 2019). Gre za prakso, ki se pogosto uporablja v kazenskem pravosodju (Hucklesby in Wincup, 2014). Mentor se obravnava kot oseba, ki deluje kot »svetovalec, zaupanja vreden svetovalec ali nekakšen vodnik« (Kearny in Levine, 2020). Filozofija mentorstva temelji na podobnih ideologijah in teorijah, kot so obravnavane v zvezi z vzorništvom paznikov v zaporu, in sicer na idejah prosocialnega vzorčenja, podpore in oblikovanja pozitivne identitete. Vendar pa obstaja ena velika razlika: Buck (2020) navaja, da imajo mentorji pogosto žive izkušnje s kazensko pravosodno službo in niso uniformirani pripadniki zaporniške službe, temveč so člani skupnosti, včasih prostovoljci, z aktivnim interesom za rehabilitacijo. Poleg tega Philip in Hendry (2000) poudarjata, da se, kadar so takšni odnosi z mentorji prostovoljni in neobvezni, oblikuje dober odnos, ki dodatno olajša rehabilitacijo. Tako je mentorski odnos bolj neformalen in manj avtoritaren, kar zagotavlja veliko priložnost za neformalno izobraževanje in učenje, ki se pogosto razume kot bolj socialna plat rehabilitacije. V tradicionalnem kontekstu ima neformalno izobraževanje močno podlago v odnosih in procesu učenja (Doyle, 2001). Mentorstvo poleg tradicionalnih individualnih srečanj vključuje tudi praktično podporo, na primer usmerjanje k ustreznim organizacijam in subjektom ter pomoč pri zbiranju informacij, pomoč pri pripravi življenjepisov in skupinsko delo (Tolland in Malloch, 2019). Zato ni čudno, da je mentorstvo še en ključni dejavnik pri zmanjševanju ponovnega prestopništva (Joliffe in Farrington, 2007). V zvezi s tem študija Joliffa in

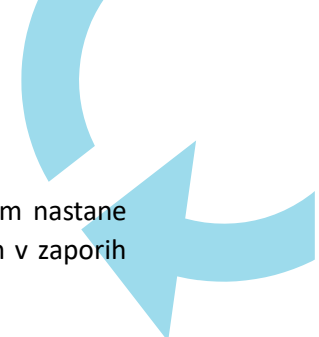
Farringtona, ki jo je naročilo britansko notranje ministrstvo, razkriva, da je mentorstvo zmanjšalo število ponovnih kaznivih dejanj za 4 do 11 odstotkov. Najuspešnejši so bili programi, ki so zagotavljali več časa za stike med mentorjem in varovancem ter večmodalni pristop.

Številni mladi kljub dokazom o koristih mentorjev za mlade nimajo podpornih mentorskih odnosov. Bruce in Bridgeland (2014) navajata, da devet milijonov ogroženih mladih še nikoli v življenju ni imelo mentorja. Zato bo uvedba mentorjev, zlasti vrstniških mentorjev, v CJS prinesla številne pozitivne rezultate. Poleg tega in glede na to, da je podobnost med posamezniki bistvena točka pri učinkovitem vzorništvu, lahko mentorji s podobnimi življenjskimi izkušnjami veliko ponudijo mladim v zaporih. Vključevanje mladih, ki so v preteklosti storili kaznivo dejanje in se jim je uspelo iztrgati iz sistema, je učinkovito tako pri obravnavi izključenosti iz sistema kot tudi pri obravnavi protisocialnega vedenja (Ekholm, 2016). Fundacija Mentoring and Briefing Foundation (2010) namreč navaja, da so »nekdanji prestopniki, ki so bili uspešno rehabilitirani, pogosto najboljši mentorji«. Cilj je, da ti posamezniki nato delujejo kot vzorniki za mlade in s tem nadomestijo negativne ali odsotne vzornike v vsakdanjem življenju (Dahlstedt in Lozic, 2017). Združevanje vrstniškega modeliranja z živeto izkušnjo prek vrstniških mentorjev postavlja v ospredje tisto, kar Harris (2019) imenuje »domači« mladinski delavci (ali mentorji), za katere velja, da so »zraven otrok«. To so mladinski delavci, ki imajo lastne izkušnje s prekrški mladih in zato ulični socialni kapital. Vrstniški mentorji so torej posamezniki, ki imajo podobne izkušnje in ozadje kot varovanci, kar jim daje močan položaj, s katerega lahko s pomočjo, podporo in usmerjanjem prenašajo prosocialne norme in vedenje (Buck, 2017). Harris (2019) nadalje pojasnjuje, da bi bili takšni mentorji z življenjskimi izkušnjami mladim dostopnejši, zlasti v ustanovi, kjer mladi odrasli ne zaupajo starejšim odraslim. To odraža trditve Devillyja in sodelavcev (2015), ki poudarjajo, da ljudje v zaporih pogosto dojemajo strokovno osebje kot avtoriteto, njihove nasvete pa smatrajo za nepomembne zaradi pomanjkanja neposrednih izkušenj s sistemom. Vrstniški mentorji imajo zaradi tega uličnega socialnega kapitala (Ilan, 2013) dodatno empatijo do socialnih in osebnih izzivov, s katerimi se soočajo mladi, in bi lahko bolje razumeli subjektivitete mladih ter se jim posvetili. Poleg tega bi njihov odrešilni scenarij (Maruna, 2001) lahko zagotovil dober prosocialni model, na katerem bi mladi lahko utemeljili svoje načrte.

Zaradi teh bistvenih vidikov odnosa med vrstniki je bil pri razvoju in izvajanju intervencij pogosto poudarjen pomen vključevanja uporabnikov storitev v CJS (Weaver, Lightowler in Moodle, 2019).

Hkrati se v istem sistemu vse bolj uveljavlja tudi vrstniško mentorstvo (Willoughby, Parket in Ali, 2013). V Angliji in Walesu na primer zaporniki prostovoljno opravljajo delo »poslušalcev«, ki nudijo pomoč na področju duševnega zdravja in prisluhnejo sozapornikom (Samaritans, 2022). Rdeči križ ima prostovoljce v irskih in tasmanjskih zaporih, ki osebam v zaporu omogočajo osebnostni razvoj in prosocialne dejavnosti (O'Sullivan idr., 2018; Hinde in White, 2019), zapor z najvišjo stopnjo varnosti v ZDA pa izvaja program, v okviru katerega dosmrtni zaporniki mentorirajo druge zapornike v pripravah na izpust (Kunzelman, 2018).

To kaže, da je vrstniško mentorstvo zelo interaktiven model mentorstva, zato morajo vrstniški mentorji pokazati pozitiven in prosocialen odnos in vedenje, da jih bodo drugi lahko posnemali. Ker velik del njihove vloge temelji na komunikaciji, morajo znati tudi dobro poslušati ter sporočati svoje ideje in občutke brez obsojanja (Urad Združenih narodov za droge in kriminal, 2003). Medtem ko so zaporniški pazniki prikrajšani pri vključevanju mladih v takšno komunikacijo, so vrstniški mentorji zaradi svojega »vrstniškega« statusa pri tem v prednosti. Boyce in sodelavci (2009) navajajo, da so bile te življenjske izkušnje po mnenju mentorjev prednost, saj so se lahko povezali s težavami in osebnim življenjem mladih. Zaradi tega so se mladi ob izzivih pogosteje obračali na vrstniške mentorje. Vrstniški mentorji z izkazovanjem razumevanja vzpostavijo tudi verodostojnost (Cook idr., 2008), kar nato vodi k

učinkovitejši izmenjavi informacij in znanja. Ko med vrstniškim mentorjem in varovancem nastane močan delovni odnos, so lahko vrstniki zelo uspešni vzorniki (Huggins, 2010), saj mladim v zaporih zagotavljajo navdih in jim pomagajo spremeniti življenje (Hunter in Kirby, 2011).

Vrstniški mentorji so učinkoviti modeli identitete; medtem ko bi zaporniški paznik spodbujal mehke veščine, bodo vrstniški mentorji s podporo spodbujali prosocialno identiteto, saj so živi dokaz, da se je res mogoče izogniti kriminalnemu življenju (Maruna, 2001). Vrstniški mentorji bodo kot podlago uporabili svojo lastno pripoved; s pomočjo te podobne izkušnje bi lahko mladim pomagali učinkoviteje ovrednotiti življenjske odločitve, s čimer bi varovancem postopoma vlili samozavest za sprejemanje pravih odločitev (Marlow idr., 2015) in tako povečali njihovo samopodobo (Koschmann in Peterson, 2013).

Ker so bili vrstniški mentorji nekoč v položaju svojih varovancev, bi lahko poleg tega prepoznali ovire, prepreke in skušnjave ter bi mladega odraslega lažje usmerili nazaj na pot opuščanja (Boyce idr., 2009). Pri tem bi lahko uporabili svojo »resnico, ki temelji na osebni izkušnji« (Borkman, 1976, str. 445). S temi izkušnjami lahko mentorji pomagajo varovancem, da se izognejo njihovim napakam (Maruna, 2017), in se pri tem osredotočijo na ustvarjanje pozitivne identitete. Mladi v zaporu bi tako opazovali pozitivne družbene in osebne vrednote, ki jih pooseblja njihov vrstnik, in menili, da jih je vredno sprejeti v svojo identiteto (Brown in Ross, 2010).

Filozofija vrstniškega mentorstva temelji na vlivanju upanja mladim – upanju, da je sprememba mogoča, da je v vsakem človeku prosocialna identiteta in da obstaja izhod. Vendar »upanje, pričakovanje in zaupanje hitro zbledijo na prazen želodec« (McNeill in Weaver, 2010, str. 4). Zato je treba upanje podpreti, pri čemer so se kot zelo učinkoviti izkazali individualno mentorstvo in mreže, ki spodbujajo pozitivna stališča in vedenje (Creaney, 2020). Vrstniški mentorji so v odličnem strateškem položaju, da pomagajo varovancem spremeniti njihov odnos in vedenje ter se ponovno vključiti v storitve in zunanjo pomoč, pri čemer lahko uporabijo lastne izkušnje, da bi napredovali.

Zaključek

Ne glede na to, kje se vzornik fizično nahaja, je en element nespremenljiv – močan delovni odnos med mlado osebo in vzornikom, ne glede na to, ali je vzornik član osebja ali vrstnik, je nujen. Tako osebje kot vrstniški mentorji imajo svoje prednosti: pazniki v zaporu so kot vzorniki vedno prisotni, zato imajo možnost, da so proaktivni in produktivni v svoji vlogi pri podpiranju opuščanja kriminalnega vedenja. Vrstniški mentorji kot vzorniki imajo moč izkušenj, saj poznajo in občutijo sistem iz prve roke. Obe prednosti sta različni, vendar enako pomembni: medtem ko so pazniki opravili usposabljanje in prakso (McLaughlin, 2009), so vrstniški mentorji »strokovnjaki zaradi izkušenj« (Creaney, 2020). Ta odnos je model prosocialnega in pozitivnega vedenja, zato mora biti motivacijski in podporni ter ponazarjati, da je sprememba resnično mogoča.

V nasprotju s Fletcherjevimi izmišljotinami je torej Doktor (ne glede na to, ali gre za moškega ali žensko) močan vzor mladim. Doktorjeve lastnosti, tj. prijaznost, empatija, usmiljenje, pogum, inteligenca, če jih naštejemo le nekaj, so v skladu z raziskavami, ki so jih opredelile kot bistvene značilnosti vzornika. Vendar je poleg izmišljenega lika nujno, da imajo mladi v zaporu tudi resnične vzornike. Vzornike, ki so del vsakdanjega življenja mladih ter jim lahko po potrebi nudijo podporo, povratne informacije in pomoč. Sredstvo za spremembe, za katero se zdi, da ima v rehabilitaciji enak status kot Atlantida v mitologiji, bi lahko bila preprosta filozofija: zaupanja vredni, empatični, skrbni in dosledni posamezniki v življenju mladega človeka.

Reference

- Ahn, J., Hu, D., & Vega, M. (2019). "Do as I do, not as I say": Using social learning theory to unpack the impact of role models on students' outcomes in education. *Social and Personality Psychology Compass*, 14(2). <https://doi.org/10.1111/spc3.12517>
- Akoensi, T. D., & Tankebe, J. (2020) Prison officer self-legitimacy and support for rehabilitation in Ghana. *Criminal Justice and Behavior*, 47(1), 22–38.
- Almedom, A. M. (2005). Social capital and mental health: An interdisciplinary review of primary evidence. *Social Science and Medicine*, 61(5), 943–964.
- Anderson, L., & Carta-Falsa, J. (2002). Factors that make faculty and student relationships effective. *College Teaching*, 50(4), 134-138.
- Arnold, H. (2016) The prison officer. V Y. Jewkes, B. Crewe & J. Bennett (ur.), *Handbook on Prisons*. (str. 265–283). Routledge.
- Aspy, C., Oman, R., Vesely, S., McLeroy, J., Rodine, D., & Marshall, L. (2004). Adolescent violence: The protective effects of youth assets. *Journal of Counseling & Development*, 82(3), 268-276.
- Bagès, C., Verniers, C., & Martinot, D. (2016). Virtues of a hardworking role model to improve girls' mathematics performance. *Psychology of Women Quarterly*, 40(1), 55–64
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Prentice Hall. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Prentice Hall. BBC (2017, July 17). Doctor Who: Fans react to Jodi Whittaker casting. BBC, <https://www.bbc.co.uk/news/entertainment-arts-40626224>
- Bertelsen, A. (2022). A social service of great importance: Recognising the role of prison staff in rehabilitation. *Penal Reform International*.
- Borkman, T. (1976). Experiential knowledge: A new concept for the analysis of self-help groups. *Social Service Review*, 50(3), 445–456.
- Bostock, J. (2014). *The meaning of success. Insights from women at Cambridge*. Cambridge University Press.
- Bowers, E. P., Li, Y., Kiely, M. K., Brittan, A., Lerner, J. V., in Lerner, R. M. (2010). The Five Cs model of positive youth development: a longitudinal analysis of confirmatory factor structure and measurement invariance. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 720–735. doi: 10.1007/s10964-010- 9530-9
- Bowers, J.R., Rosch, D., & Collier, D. (2015). Examining the relationship between role models and leadership growth during the transition to adulthood. *Journal of Adolescent Research*, 31(1), 96-118.
- Boyce, I., Hunter, G., in Hough, M. (2009). *St Giles Trust peer advice project: An evaluation*. St Giles Trust.
- Bronk, K. C., Hill, P. L., Lapsley, D. K., Talib, T. L., Finch, H. (2009). Purpose, hope, and life satisfaction in three age groups. *The Journal of Positive Psychology*, 4(6), 500–510.
- Brown, M., & Trevuno, L. (2014). Do role models matter? An investigation of role modelling as an antecedent of perceived ethical leadership. *Journal of Business Ethics*, 122, 587-598.

Brown, M., & Ross, S. (2010). Mentoring, social capital and desistance: A study of women released from prison. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 43(1), 31–50.

Bruce, M., Bridgeland, J. (2014). The mentoring effect: Young people's perspectives on the outcomes and availability of mentoring. Civic Enterprises with Hart Associates for MENTOR: The National Mentoring Partnership.

Bryant, A., & Zimmerman, M. (2003). Role models and psychosocial outcomes among African American adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 18(1), 36-67.

Bucher, A. (1998). The influence of models in forming moral identity. *International Journal of Educational Research*, 27(7), 619-627.

Buck, G. (2017). 'I wanted to feel the way they did': Mimesis as a situational dynamic of peer mentoring by ex-offenders. *Deviant Behaviour*, 38(9), 1027-1041.

Buck, G. (2020). *Peer mentoring in criminal justice*. Routledge.

Burnett, R., & McNeill, F. (2005). The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *Probation Journal*, 52(3), 221-242.

Buunk, A. P., Peiro, J. M., & Griffioen, C. (2007). A positive role model may stimulate career-oriented behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(7), 1489–1500.

Cook, J., McClure, S., Koutsenok, I., in Lord, S. (2008) The implementation of inmate mentor programs in the correctional treatment system as an innovative approach. *Journal of Teaching in the Addictions*, 7 (2), str.123-132.

Cote, L., & Leclerc, H. (2000). How clinical teachers perceive the doctor- patient relationship and themselves as role models. *Academic Medicine*, 75(11), 1117-1124.

Craig, C. (2007). *Creating confidence: A handbook for professionals working with young people*. Centre for Confidence and Wellbeing

Creaney, S. (2020). Children's voices—are we listening? Progressing peer mentoring in the Youth Justice System. *Child Care in Practice*, 26(1), 22-37. Dahlstedt, M., & Lozic, V. (2017). Problematising parents. V A. Ålund (ur.), *Re-imagining the Nation* (str. 209–233). Peter Lang.

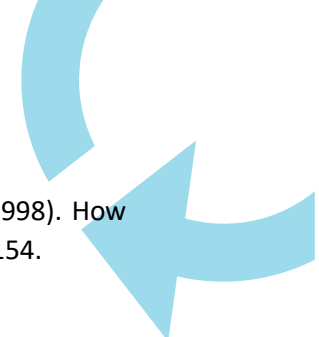
Dalton, G. (1989). Developmental views of careers in organizations. V M. B. Arthur, D. T. Hall, & B. S. Lawrence (ur.), *Handbook of career theory* (str. 89–109). Cambridge University Consulting Psychologists Press.

Damon, W., Menon, J., Bronk, K. C. (2003). The development of purpose during adolescence. *Applied Developmental Science*, 7(3), 119–128.

Detrich, S., & Keyworth, R. (2018). Overview of teacher soft skills. The Wing Institute.

Doyle, M. E. (2001). On being an educator. *Principles and practice of informal education*. V L. D Richardson & M. Wolfe (ur.), *Principles and practice of informal education: learning through life* (str. 3-16). Routledge. Duran, L., Plotkin, M., Potter, P., & Rosen, H. (2013). *Integrated reentry and employment strategies: Reducing recidivism and promoting job readiness*. The Council of State Governments Justice Center.

Ekholm, D. (2016). Sport as a means of responding to social problems. *Linköping Studies in Arts and Science*, No. 687. Linköping University

Elvin, E., & Frew, T. (2010). The role of the role model. YouthLink Scotland Epstein, R. (1998). How students learn from community-based preceptors. Archives of Family Medicine, 7(2), 149-154.

Erikson, E. H. (1950). Childhood and society. W.W. Norton.

Farrall, S. & Calverley, A., (2006). Understanding desistance from crime. Open University Press.

Feezell, R. (2005). Celebrated athletes, moral exemplars, and lusive objects. Journal of the Philosophy of Sport, 32(1), 20–35.

Fejes, A., & Dahlstedt, M. (2018). Becoming the role model: youth recreation leaders, occupational choice and a will to include. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 39(6), 901-912.

Fisher, B. (1988). Wandering in the wilderness: The search for women models. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 13, 211–233.

Fleming, S., Hardman, A., Jones, C., & Sheridan, H. (2005). 'Role models' among elite young male rugby league players in Britain. European Physical Education Review, 11(1), 51–70.

Fletcher, D. R., & Batty, E. (2012). Offer peer interventions: What do we know? Centre for Regional Economic and Social Research.

Gibson, D. (2004). Role models in career development: New directions for theory and research. Journal of Vocational Behavior, 65(1), 134-156.

Gibson, D. E. (2003). Developing the professional self-concept: Role model constructs in early, middle, and late career stages. Organization Science, 14(5), 591-610

Gomillion, S., & Giuliano, T. (2011). The influence of media role models on gay, lesbian, and bisexual identity. Journal of Homosexuality, 58(3), 330- 354.

Greenberger, E., Chen, C., & Beam, M. (1998). The role of “very important” non-parental adults in adolescent development. Journal of Youth and Adolescence, 27(3), 321-343.

Healy, D. (2014). 'Becoming a desister: Exploring the role of agency, coping and imagination in the construction of a new self'. British Journal of Criminology, 54(5), 873–89.

Her Majesty's Inspectorate of Probation (2020). Desistance – general principles. HMIP

Her Majesty's Prison and Probation Service (HMPPS) (2019). Guidance. Mentoring services for people in prison and on probation. [https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20210104183321/https://](https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20210104183321/https://www.gov.uk/guidance/mentoring-services-for-people-in-prison-and-on-probation)

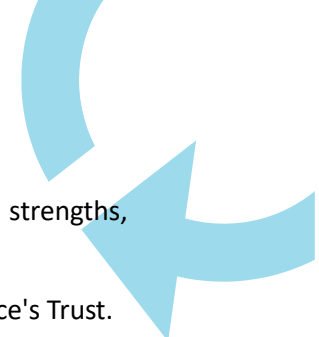
[/www.gov.uk/guidance/mentoring-services-for-people-in-prison-and-on-probation](https://www.gov.uk/guidance/mentoring-services-for-people-in-prison-and-on-probation)

Hinde, K., & White, R. (2019). Peer Support, Desistance and the Role of the Third Sector. The Howard Journal of Crime and Justice, 58(3), str. 329– 348.

Hirudayaraj, M., Baker, R., Baker, F., & Eastman, M. (2021). Soft skills for entry-level engineers: What employers want. Education Sciences, 11(10). <https://d.org/10.3390/educsci11100641>

Hoyt, C. L., & Simon, S. (2011). Female leaders: Injurious or inspiring role models for women? Psychology of Women Quarterly, 35(1), 143–157.

Hucklesby, A., in Wincup, E. (2014). 'Assistance, support and monitoring? The paradoxes of mentoring adults in the criminal justice system', Journal of Social Policy, 43(2), str. 373–390.

Huggins, R. (2010). Mentoring for progression: Prison mentoring project- Assessing strengths, outcomes and roll-out potential. Howard League for Penal Reform.

Hunter, G., in Kirby, A. (2011). Evaluation of working one to one with young offenders. Prince's Trust.

Hurd, N., & Zimmerman, M. (2011). Role model behaviour and youth violence. A study of positive and negative effects. *The Journal of Early Adolescence*, 31(2), 323-354.

Ibarra, H. (1999). Professional selves: Experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative Science Quarterly*, 44(4), 764-791.

Ivaldi, A. (2012). Specialist young musicians' role models: whom do they admire and why? *Music Education Research*, 15(2), 180-195.

Jarvis, M. (1999). *Sport Psychology*. Routledge.

Jolliffe, D., & Farrington, D. (2007) A rapid evidence assessment of the impact of mentoring on re-offending: A summary. Home Office online report 11/07. Home Office.

Jung, J. (1986). How useful is the concept of role model? A critical analysis. *Journal of Social Behavior and Personality*, 1, 525-536.

Katz, D., & Kahn, R. (1978). *The social psychology of organizations*. Wiley. Kearney, M., & Levine, P. (2020). Role models, mentors, and media influences. *The Future of Children*, 30(1), 83-106.

Kenny, N., Mann, K., & MacLeod, H. (2003). Role modelling in physicians' professional formation: Reconsidering an essential but untapped educational strategy. *Academic Medicine*, 78(12), 1203-1210.

King, S. (2014). *Desistance transitions and the impact of probation*. Routledge.

Kohlberg, L. (1963). Moral development and identification. V H. W. Stevenson (ur.), *Child psychology: The sixty-second yearbook of the National Society for the Study of Education (Part 1)* (str. 277-332). University of Chicago Press.

Koschmann, M., & Peterson, B. (2013). Rethinking recidivism: a communication approach to prisoner reentry. *Journal of Applied Social Science*, 7(2), 188-207.

Krumboltz, J. D. (1996). A learning theory of career counseling. V M. L. Savickas & W. B. Walsh (ur.), *Handbook of career counseling theory and practice* (str. 55-80). Davis-Black Publishing.

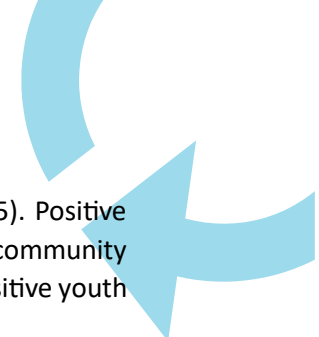
Kunzelman, M., (2018). Murderers are mentors in prison once notorious for violence. *Marin Independent Journal*.

Lafferty, L., Treloar, C., Butler, T., Guthrie, J., Chambers, G. (2016). Unlocking dimensions of social capital in the prison setting. *Health & Justice*, 4(9), DOI 10.1186/s40352-016-0040-z

Latessa, C. (2012). Why work is important, and how to improve the effectiveness of correctional reentry programs that target employment. *Criminology & Public Policy*, 11(1), 87-91.

Laub, J., & Sampson, R. (1993). Turning points in the life course: Why change matters to the study of crime. *Criminology*, 31(3), 301-325.

LeBel, T. P., Burnett, R., Maruna, S., & Bushway, S., (2008). The "chicken and egg" of subjective and social factors in desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 5(2), str. 131-159.

Lerner R. M., Lerner J. V., Almerigi J. B., Theokas C., Phelps E., Gestsdottir S., et al. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: findings from the first wave of the 4-H study of positive youth development. *Journal of Early Adolescence*, 25(1), 17–71.

Lerner, R. M., Callina, K. S. (2014). The study of character development: Towards tests of a relational developmental systems model. *Human Development*, 57(2), 322–346.

Liang, B., White, A., Mousseau, A. M. D., Hasse, A., Knight, L., Berado, D., Lund, T. J. (2017). The four P's of purpose among college bound students: People, propensity, passion, prosocial benefits. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 281–294.

Liebling, A. (2011) Distinctions and distinctiveness in the work of prison officers: Legitimacy and authority revisited. *European Journal of Criminology*, 8(6), 484-499.

Lippitt, R., Polansky, N., & Rosen, S. (1952). The dynamics of power. *Human Relations*, 5, 37–64.

Lipsky, M. (1980) *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. Russell Sage Foundation.

Lockwood, P. (2006). “Someone like me can be successful”: Do college students need same-gender role models? *Psychology of Women Quarterly*, 30, 36–46.

Lockwood, P., & Kunda, Z. (1997). Superstars and me: Predicting the impact of role models on the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 91–103.

Lockwood, P., & Kunda, Z. (1999). Increasing the salience of one's best selves can undermine inspiration by outstanding role models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 214–228

MacCallum, J., & Beltman, S. (2002). *Role models for young people: What makes an effective role model program?* Australian Clearinghouse for Youth Studies, Hobart.

Macionis, J.J. (2001). *Sociology*. Prentice Hall.

Macqual, S., Salleh, U., & Zulnaidi, H. (2021). Assessing prospective teachers' soft skills curriculum implementation: Effects on teaching practicum success. *South African Journal of Education*, 41(3). <https://doi.org/10.15700/saje.v41n3a1915>.

Marlow, E., Grajeda, W., Lee, Y., Young, E., Williams, M., & Hill, K. (2015). Peer mentoring for male parolees: a CBPR pilot study. *Progress in Community Health Partnerships*, 9(1): 91–100.

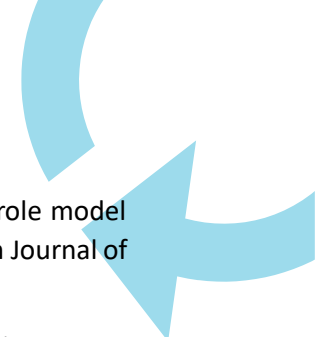
Maruna, S. (2017). Desistance as a social movement. *Irish Probation Journal*, 14, 5–20.

Maruna, S., & LeBel, T. (2002) Welcome home-examining the reentry court concept from a strengths-based perspective. *Western Criminology Review*, 4(2), 91-107.

Maruna, S., (2001). *Making good; how ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association.

Marx, D. M., & Roman, J. S. (2002). Female role models: Protecting women's math test performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1183–1193

McCall, G., & Simmons, J. (1978). *Identities and Interactions*. Free Press McCulloch T. (2010) Realizing Potential: Community service, pro-social modelling and desistance. *European Journal of Probation*. 2, 8-22

McIntyre, R. B., Paulson, R. M., Taylor, C. A., Morin, A. L., & Lord, C. G. (2011). Effects of role model deservingness on overcoming performance deficits induced by stereotype threat. *European Journal of Social Psychology*, 41, 301–311.

McLaughlin, H. (2009). What's in a name: 'client', 'patient', 'customer', 'consumer', 'expert by experience', 'service user'—what's next? *British Journal of Social Work*, 39(6) 1101–1117.

McNeill, F., & Weaver, B. (2010). Changing Lives? Desistance Research and Offender Management. SCCJR Project Report; No.03/2010.

McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C., Maruna, S. (2012). How and why people stop offending: discovering desistance. Institute for Research and Innovation for Social Sciences.

Mitscherlich, A. (1969). *Society without the father: Contribution to social psychology*. Tavistock Publication.

Moffat, S. (2013). The Doctor the ultimate hero. Steven Moffat on the eleventh hour panel. Doctor Who. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=LWHWQJFSQjo>

Morgenroth, T., Ryan, M., & Peters, K. (2015). The motivational theory of role modelling: How role models influence role aspirants' goals. *Review of General Psychology*, 19(4), 465-483. Murti, A. (2014). Why soft skills matter. *IUP Journal of Soft Skills*, 8(3), 32-36.

Noddings, N. (2005). *The challenge to care in schools*. Teachers College Press.

O' Mahony, P. (2009). The risk factors prevention paradigm and the causes of youth crime: A deceptively useful analysis? *Youth Justice*, 9(2), 99-114.

O'Sullivan, R., Hart, W., & Healy, D., (2018). Transformative rehabilitation: Exploring prisoners' experiences of the community based health and first aid programme in Ireland. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1–19. doi: 10.1007/s10610-018-9396-z.

Panuccio, E., Christian, J., Martinez, D., et. al., (2012). Social support, motivation, and the process of juvenile reentry: An exploratory analysis of desistance. *Journal of Offender Rehabilitation*, 51(3), 135-160.

Paternoster, R., & Bushway, S. (2009). Desistance and the feared self: Toward an identity theory of desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 99(4), 1204-1224.

Paukert, J. (2001). From medical student to intern: where are the role models? *JAMA*, 285(21), 2781-2785.

Philips, K., & Hendry, L. (2000). Making sense of mentoring or mentoring making sense? Reflections on the mentoring process by adult mentors with young people. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10(3), 211-223.

Pianta, R. (1994). Patterns of relationships between children and kindergarten teachers. *Journal of School Psychology*, 32(1), 15-31.

Plato. (c.375BC/1997). *The Republic*. Penguin Classics

Ragins, B. R. (1997). Antecedents of diversified mentoring relationships. *Journal of Vocational Behavior*, 51, 90–109.

Rhodes, J. E. (2005). A model of youth mentoring. V D. L. DuBois & M. J. Karcher (ur.), Handbook of youth mentoring (str. 30–43). Sage

Rivera, L. M., & Benitez, S. (2016). The roles of in-group exemplars and ethnic-racial identification in self-stereotyping. *Social Cognition*, 34(6), 604–623.

Rocco, L., & Suhrcke, M. (2012). Is social capital good for health? A European perspective. World Health Organisation.

Samaritans (2022), The listener scheme. <https://www.samaritans.org/how-we-can-help/prisons/>

Scrivens, K., in Smith, C. (2013) Four Interpretations of Social Capital: An Agenda for Measurement. OECD Statistics Working Papers No. 2013/06. OECD Publishing.

Shapland, J. & Bottoms, A., (2011). Reflections on social values, offending and desistance among young adult recidivists. *Punishment & Society*, 13(3), str. 256–282.

Stets, J., & Burke, P. (2000). Identity theory and social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 63(3), 224–237.

Stevens, J., Lathrop, A., & Bradish, C. (2003). Who is your hero? Implications for athlete endorsement strategies. *Sports Marketing Quarterly*, 12(3), 103–110.

Tammen, S. (2018). The effects of Socrates' dialectical method on society. GREK 4090

Taniyev, O., & Gordon, B. (2022). Lead by example: An exploration of the athlete brand as a role model. *Sport Marketing Quarterly*, 31(1), 62–75.

The Centre for Social Justice. Role Models Initiative. <https://www.centreforsocialjustice.org.uk/wp-content/uploads/2021/01/CSJJ8596-Role-Models-report-201209-WEB.pdf> The Guardian (2021, November 25). Recasting male heroes as women risks driving boys to crime, claims Tory MP. The Guardian, <https://www.theguardian.com/politics/2021/nov/25/bond-doctor-who-casting-women-risks-driving-boys-to-crime-mp>.

Tolan, P., Ross, K., Arkin, N., Godine, N., & Clark, E. (2016). Toward an integrated approach to positive development: Implications for intervention. *Applied Developmental Science*, 20(3), 214–236.

Tolland, H., & Malloch, M. (2019). Role models or gateway to resources?: Contemporary confusions in mentoring practice. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 58(4), 496–512.

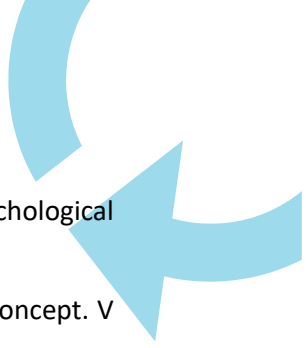
Trotter, C. (2009). Pro-social modelling. *European Journal of Probation*, 1(2), 142–152.

Turner, J., Hogg, M., Oakes, P., Reicher, S., & Wetherell, M. (1987). Rediscovering the social group: A self-categorization theory. Basil Blackwell.

United Nations Office on Drugs and Crime (2003). Peer to Peer. Using peer strategies in drug abuse prevention. United Nations.

Valera, P., Brotzman, L., Wilson, W., & Reid, A. (2017). “It’s hard to reenter when you’ve been locked out”: Keys to offender reintegration. *Journal of Offender Rehabilitation*, 56(6), 412–431.

Weaver, B., Lightowler, C. & Moodie, K., (2019). Inclusive justice-co- producing change: A practical guide to service user involvement in community justice. <https://strathprints.strath.ac.uk/68901/>

Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92(4), 548–573.

Wenger, E. (2010). *Communities of practice and social learning systems: the Career of a Concept*. V Blackmore, C. (ur.), *Social Learning Systems and Communities of Practice*. Springer.

Werner, E. (1995). Resilience in development. *Current Directions in Psychological Science*, 4(3), 81-85.

Willoughby, M., Parker, A., & Ali, R., (2013). *Mentoring for offenders: Mapping services for adult offenders in England and Wales*. Sova.

Wilson, R., Ahmad, A., Shamree, L., & Abu Zarin, H. (2011). The embodiment of soft skills in real estate curriculum. *Proceedings of 2011 International Conference on Sociality and Economics Development*, 17-19.

Wright, S., Caresse, J. (2002). Serving as a physician role model for a diverse population of medical learners. *Academic Medicine*, 78(6), 623- 628.

Yancey, A., Siegel, J., & McDaniel, K. (2002). Role models, ethnic identity, and health-risk behaviours in urban adolescents. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 156(1), 55-61.

Youth Justice Board (YJB) (2014). *AssetPlus Model Document*.

Yussen, S. R., & Levy, V. M, Jr. (1975). Effects of warm and neutral models on the attention of observational learners. *Journal of Experimental Child Psychology*, 20(1), 66–72.

Zaff, J. F., Donlan, A. E., Pufall Jones, E., Lin, E. S. (2015). Supportive developmental systems for children and youth: A theoretical framework for comprehensive community initiatives. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 40, 1–7.

Projektno učenje: ustvarjanje učne skupnosti

Pierre Mifsud

Vključevanje učencev v njihove lastne izobraževalne izkušnje je izziv, s katerim se pedagogi nenehno spopadajo. Predpisan izobraževalni pristop, ki »ustreza vsem«, ni na dnevnem redu sodobnih izobraževalnih pristopov. Nasprotno, izobraževanje si nenehno prizadeva prilagoditi in diferencirati učenje, da bi doseglo različne potrebe vseh učencev. Uporaba projektov kot učnega orodja (Kautsar idr., 2019) motivira učence pri uporabi teoretičnih vsebin, hkrati pa obarva potek poučevanega dela. Od uporabe projektnega dela kot učnega orodja je oddaljen izobraževalni pristop, ki projektov ne uporablja kot sredstvo za doseg cilja, temveč kot cilj sam po sebi. Projektno učenje (PjBL) ne uporablja projekta kot zaključno dejavnost, ki povzema delo pri predmetu, temveč kot hrbtenico, okoli katere je zasnovan predmet ali program.

Namen oblikovanja projekta v izobraževalnem kontekstu je izpolniti izobraževalne potrebe učencev. Pogosto se vrti okoli projekta, ki vključuje spretnosti posameznega učenca, kar lahko privede do skupinskega srečanja, predstavitve ali razstave. Takšen izobraževalni proces učencem omogoča aktivno in zavzeto učenje, saj jih navdihuje, da poglobijo svoje znanje in spretnosti. Ko učenci začnejo uporabljati naučene spretnosti pri oblikovanju in izvajanju projekta, začnejo med seboj razvijati socialne norme in vrednote ter doživljajo neprecenljive priložnosti za povezovanje različnih elementov predmeta in prenos učenja (Efendi idr., 2017). Učenci imajo priložnost pregledovati različne vire informacij, zbirati informacije, eksperimentirati, razpravljati o idejah, reševati svoje težave in pomagati reševati težave drugih ter si med seboj zagotoviti povratne informacije. Tako se poučevanje in učenje uresničujeta s projektom.

Kaj je projektno učenje?

Učitelji so poskušali raziskati in opredeliti projektno učenje (PjBL). Gre za pristop, ki izhaja iz izobraževalnih teorij Johna Deweya, zlasti iz pojma, da je šola »socialni laboratorij«. Deweyevo (1916) zagovarjanje zamisli o učenju z delom je mogoče zaslediti v progettih renesančnih arhitektov in kiparjev 16. stoletja.

Ti italijanski obrtniki so izdelovali makete stavb in spomenikov v pomanjšanem merilu (bozzetti ali maquettes) kot vaje za reševanje problemov za študente, ki so obiskovali Accademia di San Luca. Progetti iz 16. stoletja so bili izjemni zaradi svojega strukturiranega cilja, vendar se lahko vrnemo k hindujskemu izobraževanju, ki se je osredotočalo na izgradnjo vrhunskega človeškega značaja z razvojem številnih elementov, kot so intelekt, razumevanje in čustvena rast. Hindujski spisi Upanišade (približno 500 let pred našim štetjem) so spodbujali učni proces, ki je vzgojitelja in učence pozival, naj se odpravijo na pot iskanja resnice, pri čemer sta bili bistveni orodji sklepanje in spraševanje. Ta metodologija odraža dialoški proces, ki ga je zagovarjal Sokrat, kjer se znanje ustvarja z izmenjavo idej in izkušenj.

V zadnjih nekaj desetletjih se PjBL pogosto obravnava kot model poučevanja, ki se razlikuje od tematskega poučevanja in problemskega učenja, saj podpira učenčevo sodelovanje, načrtovanje projektov, sprejemanje odločitev in upravljanje časa. Ta model učenja krepi učenčevo sposobnost

povezovanja poučevanih ali preučevanih vsebin z resničnim svetom, hkrati pa nadgrajuje spretnosti reševanja problemov (Railsback, 2002).

Znanje, spretnosti, kompetence, timsko delo in komunikacija so temeljne sestavine, ki sestavljajo PjBL. Matthew Crawford (2009) je omenil, da lahko PjBL zagotovi pomembne elemente, ki sestavljajo temelj »dobrega dela«. Navedel je, da »zahteva področje delovanja, kjer lahko uporabite svoje najboljše sposobnosti in vidite učinek v svetu« (str. 41). Kraus in Boss (2013) sta oblikovala opis, v katerem sta zajela bistvene sestavine PjBL:

Pri projektnem učenju učenci pridobivajo pomembno znanje, spretnosti in dispozicije z raziskovanjem odprtih vprašanj, da bi »ustvarili pomen«, ki ga namensko prenašajo naprej.

Izvajanje takšnega modela poučevanja je izvedljivo, rezultati pa so izjemno dragoceni. Pri PjBL je poudarek na izkušnji učenca. Zato učitelj manj neposredno poučuje ter bolj oblikuje, pripravlja in vodi dejavnosti projekta, skupaj z učenci in glede na njihove potrebe. To učencem daje priložnost, da si projekt lastijo in dobijo boljši občutek pripadnosti.

Vrednost spraševanja

Eden od glavnih vidikov PjBL je, da si učitelji prizadevajo vključiti učence v raziskovanje. Pri reševanju problemov se učenci srečujejo z vprašanji in razpravljajo o idejah ter imajo možnost postavljati domneve in napovedi, načrtovati in oblikovati poskuse, zbirati in analizirati podatke, sporočati ugotovitve in postavljati nova vprašanja. Pomembna sestavina PjBL je spraševanje, saj »služi za organizacijo in vodenje dejavnosti; te dejavnosti pa vodijo v vrsto artefaktov ali izdelkov, ki se končajo s končnim izdelkom, ki obravnava vodilno vprašanje« (Blumenfeld idr., 1991, str. 371). To je učinkovit način, ki učencem pomaga, da postavljajo vprašanja in se poglabijo v proces raziskovanja (Miller, 2018).

Projekti so učni načrt

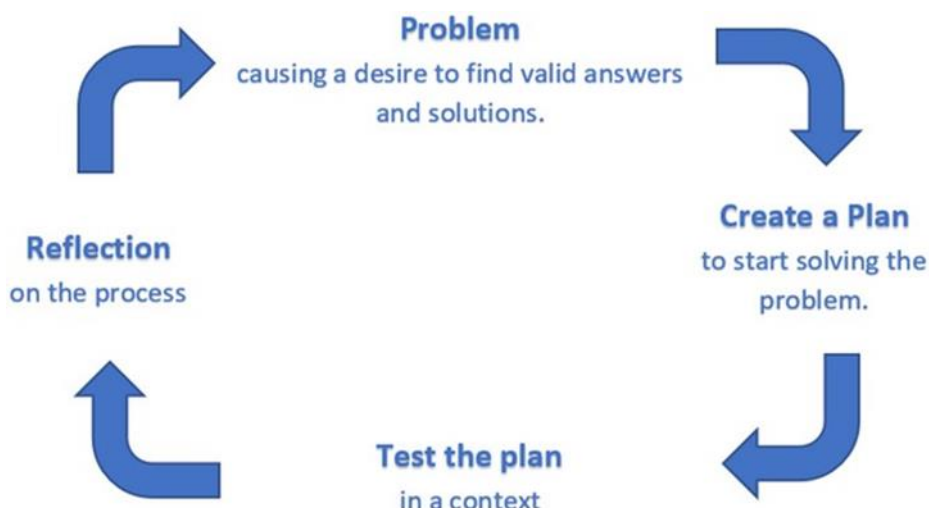
Projekti so učni načrt; so dejanski programi, ki se poučujejo, in ne dodatek k pouku ali tematska tema. S temi projekti učenci razvijajo pomembne spretnosti in kompetence, pedagoški delavci pa morajo načrtovati in ocenjevati rast na področjih znanja, spretnosti in dispozicij, ki jih predlagajo učenci.

Na spletni strani PBLworks.org, ki jo upravlja Buck Institute for Education, je poudarjeno, da je projekt v okviru PjBL »sredstvo za poučevanje pomembnega znanja in spretnosti, ki jih učenci potrebujejo za učenje. Projekt vsebuje in oblikuje učni načrt in pouk.« PBLworks.org poudarja, da je tak projekt »glavna jed« v primerjavi s »projektom za sladico«; slednji je kratek projekt, ki ne zahteva veliko intelektualnih sposobnosti in pogosto služi kot povzetek poučevane teme ali enote. Projekti kot »glavna jed« so enote, ki zahtevajo »kritično mišljenje, reševanje problemov, sodelovanje in različne oblike komunikacije«. Da bi odgovorili na vodilno vprašanje in ustvarili kakovostno delo, morajo učenci narediti veliko več kot le zapomniti si informacije. Uporabiti morajo miselne spretnosti višjega reda in se naučiti sodelovati v skupini.

Učni proces, ki poteka v PjBL, je ključen v svoji edinstvenosti ter ima vrednost za učenca in njegovo skupnost. Poučevanje in učenje s projektom sproža miselne spretnosti visokega reda, saj morajo učenci teoretizirati, raziskovati, analizirati, ustvarjati in oblikovati edinstvene sklepe.

Funkcija projekta se lahko spreminja tudi glede na potrebe, ki naj bi jih izpolnjeval. Te se lahko razlikujejo od izumljanja do zabave, od prepričevanja do motiviranja ali navdihovanja. Zamisel, da bi

izobraževanje potekalo v okviru projekta, s katerim bi učenci delali na različnih vidikih istega projekta, odraža ideje naprednega filozofa in pedagoga Johna Deweyja, ki si je zamislil šolanje, temelječe na praktičnih izkušnjah. Dewey (1938) je razvil »vzorec raziskovanja«, ki je zelo podoben znanstveni metodi in poudarja štiri osnovne korake. Prvi korak je obstoj problema, ki povzroči željo po iskanju veljavnih odgovorov in rešitvi problema, sledi pa mu drugi korak, to je oblikovanje načrta za začetek reševanja problema. V tretjem koraku se načrt preizkuša v določenem kontekstu, zadnji korak pa je razmislek o procesu.

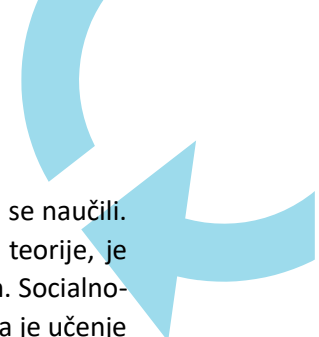

V tem vzorcu raziskovanja je Dewey videl šolo kot šolo z elementi »delavnice, laboratorija z materiali in orodji, s katerimi lahko otrok konstruira, ustvarja in aktivno raziskuje« (Dewey, 1900, str. 173–174). Po Deweyju bi lahko razred primerjali z »miniturno skupnostjo«, v kateri šola učencem zagotavlja »instrumente učinkovitega samousmerjanja«, tj. orodja, ki jim pomagajo pridobiti večji nadzor nad svojim spoznavanjem in socialnim vedenjem ter nad svojim socialnim in fizičnim okoljem. Tako je šola ponujala prostor, kjer so bila praktična in ročna dela sestavni del učenja socialnih vlog in aktivnega sodelovanja s fizičnim okoljem (Cavallo, 1981, str. 67).

Ta zamisel se je začela uresničevati po drugi svetovni vojni, ko je pedagog Loris Malaguzzi, ki je poučeval v regiji Reggio Emilia, oblikoval filozofijo, ki temelji na predpostavki, da ima vsak človek »sto jezikov« in da učitelj s pomočjo praktičnega učenja uporablja te simbolne jezike, da bi sprostil izrazne ideje učencev.

Atelje je prostor, v katerem so učenci izpostavljeni različnim materialom, ki jih morajo raziskati in ustrezno izbrati. Tu morajo reševati probleme, ko razpravljajo o različnih možnostih, svobodno ustvarjajo in se sprašujejo o različnih možnostih. Tako so ti učenci vključeni v skupnost, prek katere se učijo vrednot spoštovanja in odgovornosti, medtem ko opravljajo vsa potrebna raziskovanja prek samoupravnega učnega načrta. Dodd-Nufrio (2011) povzema pristop Reggio z naslednjimi besedami: »Gradi na predpostavki, da ima vsak otrok [učenec] željo, da se poveže z drugimi, sodeluje pri učenju in vstopi v odnos z okoljem ... v skladu z Deweyjevo filozofijo, da so otroci [učenci] arhitekti svojega učenja.« (Dodd-Nufrio, 2011, str. 236)

Dva najpogostejša teoretika sodobnega izobraževanja Jean Piaget in Lev Vigotski sta spodbujala izobraževalne teorije, ki podpirajo rast in razvoj, do katerih prihaja pri uporabi PjBL. Piaget je znan po svojih stopnjah kognitivnega razvoja – interakcija in izkušnje z resničnimi situacijami in predmeti učencem pomagajo, da preidejo s Piagetove nižje stopnje na višjo. Več kot imajo učenci izkušenj iz

resničnega življenja, bolj lahko prispevajo k temu, kar se učijo, in se vključijo v to, kar naj bi se naučili. Lev Vigotski (1978), ki se je nekoliko oddaljil od Piagetove kognitivno-konstruktivistične teorije, je predlagal, da je v procesu »ustvarjanja pomena« bistvena tudi interakcija učenca z okoljem. Socialno-konstruktivistični pristop vzpostavlja tri glavne ideje: da je znanje družbeno konstruirano, da je učenje aktiven proces in da se znanje oblikuje na podlagi izkušenj.

Dr. Lilian Katz (1994) v svoji opredelitvi PjBL podpira zgoraj obravnavana stališča: Projekt je poglobljena raziskava teme, o kateri se je vredno več naučiti. Ključna značilnost projekta je, da gre za raziskovalno delo, ki je namenoma osredotočeno na iskanje odgovorov na vprašanja o temi, ki jih postavijo otroci, učitelj ali učitelj, ki dela z otroki. Cilj projekta je naučiti se več o temi in ne iskati pravih odgovorov na vprašanja, ki jih postavlja učitelj. (str.1)

PjBL je bilo uvedeno tudi na šoli Avalon Charter School, ustanovljeni leta 2001. Avalon Charter School je bila ustanovljena kot šola svobodnih umetnosti, katere cilj je bil ustvariti majhno srednjo šolo izjemnega značaja, ki bo osredotočena na ljudi. Za šolo je značilno sodelovalno poučevanje in učenje, ki uvaža zelo inovativen učni načrt, temelječ na projektnem učenju, v katerem je svet učilnica. Avalonov projektni pristop k učenju omogoča, da učenci sami prevzamejo nadzor nad svojim učenjem. Avalonova filozofija, ki temelji na Deweyevih ugotovitvah, se osredotoča na interese in potrebe učencev ter jim omogoča, da se sami vključijo v projekte, s katerimi ustvarjajo, načrtujejo in gradijo (Thomas idr., 2005). Učenci na tej šoli imajo svobodo, da sami določajo svoje projekte in delajo v svojem tempu, medtem ko so pedagogi v vlogi spodbujevalcev učnega procesa. Ker je ta pristop v veliki meri osredotočen na učence in jim omogoča svobodo pri delu v lastnem tempu, zagotavlja priložnosti za vadbo življenjskih veščin, kot so upravljanje časa, reševanje problemov in odgovornost. Učenje, osredotočeno na učenca, izhaja iz del Carla Rogersa, avtorja vplivne knjige Svoboda učenja (1969). Tako učenje se osredotoča na omogočanje ljudem, da postanejo polno delujoči posamezniki v lastno korist in korist skupnosti, v kateri živijo. Rogersov pristop poudarja notranje vire učenca. V ustreznih družbenih razmerah bo učenec notranje motiviran, da se organizira, išče novo znanje in si prizadeva za nove smiselne cilje.

Larmer in drugi (2015) so predstavili pojem zlatega standarda PjBL. Ta napredni način izvajanja PjBL pomaga izobraževalcem pri oblikovanju in upravljanju PjBL na zelo visoki ravni. Z raziskavami dobro podprt model zlatega standarda PjBL pomaga izboljšati, standardizirati in oceniti prakso. Model Gold Standard PBL vključuje dva uporabna priročnika za izobraževalce:

1. Sedem bistvenih elementov za oblikovanje projektov zagotavlja okvir za pripravo visokokakovostnih projektov za vaš razred.
 - Težaven problem ali vprašanje: Projekt je zasnovan na pomembnem problemu, ki ga je treba rešiti, ali vprašanju, na katerega je treba odgovoriti, na ustrezni ravni zahtevnosti.
 - Trajna preiskava: Učenci sodelujejo v strogem, daljšem procesu postavljanja vprašanj, iskanja virov in uporabe informacij.
 - Avtentičnost: Projekt vključuje kontekst iz resničnega sveta, naloge in orodja, standarde kakovosti ali vpliv ali pa govori o osebnih težavah, interesih in vprašanjih v življenju učencev.
 - Glas in izbira učencev: Učenci se odločajo o projektu, vključno s tem, kako bodo delali in kaj bodo ustvarili, ter izražajo svoje zamisli s svojim glasom.
 - Razmislek: Učenci in učitelji razmišljajo o učenju, učinkovitosti svojih raziskovalnih in projektnih dejavnosti, kakovosti dela učencev ter o ovirah, ki se pojavijo, in strategijah za njihovo premagovanje.
 - Kritika in revizija: Učenci dajejo, sprejemajo in uporabljajo povratne informacije za izboljšanje svojih postopkov in izdelkov.

- Javni izdelek: Učenci svoje projektno delo objavijo tako, da ga delijo z ljudmi zunaj razreda in jim ga razložijo ali predstavijo.

Gold Standard PBL

Seven Essential Project Design Elements

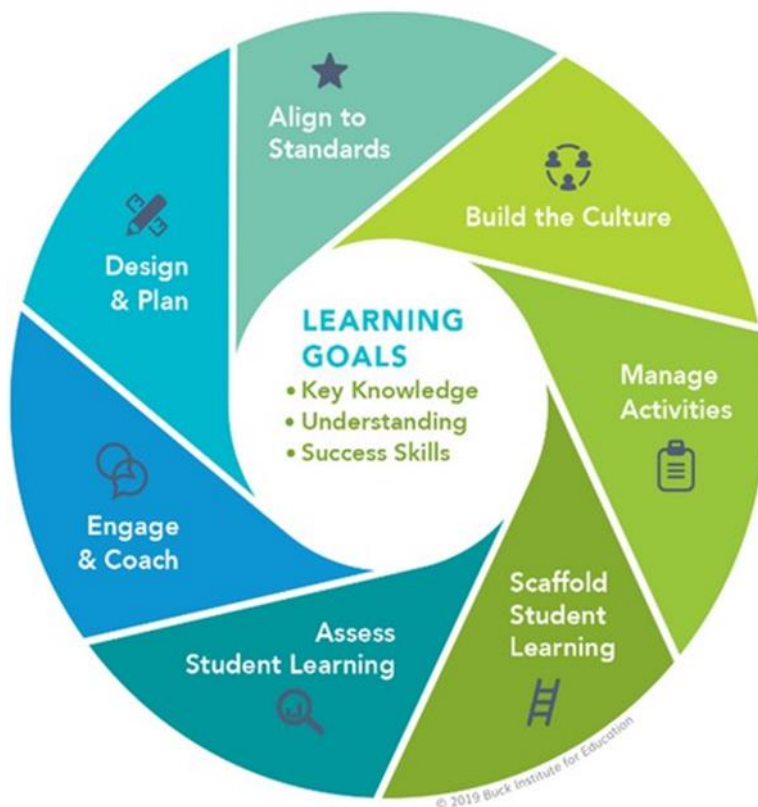
2. Sedem praks projektnega poučevanja pomaga učiteljem, šolam in organizacijam izboljšati, umeriti in oceniti njihovo prakso.

- Oblikovanje in načrtovanje: Učitelji oblikujejo ali prilagodijo projekt svojemu okolju in učencem ter načrtujejo njegovo izvajanje od začetka do zaključka, pri tem pa omogočajo določeno stopnjo izražanja in izbire učencev.
- Uskladitev s standardi: Učitelji pri načrtovanju projekta uporabljajo standarde in se prepričajo, da projekt obravnava ključna znanja in razumevanje s predmetnih področij, ki jih je treba vključiti.
- Vzpostavitev kulture: Učitelji eksplicitno in implicitno spodbujajo neodvisnost in rast učencev, odprto raziskovanje, timski duh in skrb za kakovost.
- Upravljanje dejavnosti: Učitelji skupaj z učenci organizirajo naloge in urnike, določajo kontrolne točke in roke, iščejo in uporabljajo vire, ustvarjajo izdelke in jih objavljajo.
- Učni okvir za učence: Učitelji uporabljajo različne učne ure, orodja in strategije poučevanja, da bi vsem učencem pomagali pri doseganju ciljev projekta.
- Ocenjevanje učenja študentov: Učitelji uporabljajo formativno in sumativno ocenjevanje znanja, razumevanja in spretnosti ter vključujejo samoocenjevanje in medsebojno ocenjevanje skupinskega in individualnega dela.

- Sodelovanje in svetovanje: Učitelji sodelujejo pri učenju in ustvarjanju skupaj z učenci ter prepoznajo, kdaj potrebujejo izboljšanje spretnosti, preusmeritev, spodbudo in praznovanje.

Gold Standard PBL

Seven Project Based Teaching Practices

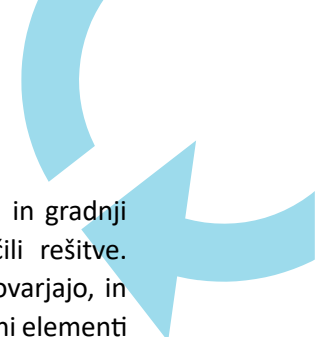

Spreminjanje vlog

Če v celoti razumemo in sprejmemo, da je pristop, osredotočen na učenca, bistvenega pomena za uspešno izvajanje PjBL, moramo ponovno razmisliti o vlogi izobraževalca v tem izobraževalnem kontekstu. Mascolo (2009) je trdil, da se vloga učitelja spremeni v vlogo posrednika, medtem ko je učenec v središču pozornosti in aktivno sodeluje pri oblikovanju znanja.

»... na učenca osredotočeno izobraževanje temelji na ideji aktivnega učenca. S tega vidika učitelj v razredu ne deluje kot primarni vir znanja. Namesto tega se na profesorja gleda kot na spodbujevalca ali trenerja, ki pomaga učencem, ki veljajo za glavne arhitekto svojega učenja.« (Mascolo, 2009, str. 4)

Mascolov pogled na učenje odraža to, kar je že več kot stoletje prej potrdil John Dewey (1903), ko je dejal: »Sodobno življenje pomeni demokracijo, demokracija pomeni osvoboditev inteligence za neodvisno učinkovitost – emancipacijo uma, da opravi svoje delo.« (Dewey, 1903, str. 193)

Fazi načrtovanja in preizkušanja tega učnega procesa sta ključni za PjBL. Pri načrtovanju in gradnji projektov morajo učenci reševati probleme in preizkušati svoje zamisli, da bi določili rešitve. Odgovarjanje na vprašanja, ki jih postavlja moderator, omogočanje učencem, da se pogovarjajo, in oblikovanje načrtov za gradnjo projektov ter njihovo preizkušanje glede na realnost so ključni elementi PjBL.

Načrtovanje projekta zahteva več časa in razmišljanja o tem, kako so vsi deli povezani. Ne sme biti pretesno, a tudi ne preohlapno. Treba je najti ravnovesje, da učencem ne vzamemo glasu in izbire, sicer tvegamo nevarnost zapravljenega časa in nedoseganja učnih ciljev. To ni enostaven proces. Običajno začnemo z nekaj splošnimi idejami, nato pa se umaknemo, da razmislimo in, če je mogoče, dobimo povratne informacije.

V nadaljevanju so navedena pričevanja učiteljev, ki so učence vodili s pristopom PjBL, pridobljena na spletni strani PBLworks.com.

»Takšne izkušnje PBL omogočajo učencem, da sodelujejo pri reševanju resničnih problemov, pri tem pa uporabljajo tudi ključne veščine uspeha, kot so ustvarjalnost, sodelovanje, komunikacija in kritično mišljenje.« Jo-Ann Fox, Escondido, CA

»Bilo je bolje, kot bi si lahko predstavljala, in kar je najpomembneje, učenci so bili ponosni nase, navdušeni nad svojimi vrstniki in so se veliko naučili.« Kelly Samuels, srednješolska učiteljica naravoslovja, Journeys School – Jackson, WY

»Zakaj sem se odločila, da s svojimi učenci izvajam takšne projekte? Ker so avtentični, zelo zanimivi in pomembni za učence.« Lacreia Terrance, PBLWorks Nacionalna fakulteta in neodvisni trener

Ustvarjanje skupnosti učencev

Prepričljivi prednosti PjBL sta njegov socialni element in razvoj moralnega značaja učencev. Tudi »moralni stres«, ki se lahko razvije v skupnosti učencev, bo treba reševati s pomočjo razprav in srečanj med samimi učenci in vzgojiteljem (Wolk, 1994).

PjBL s svojimi različnimi socialnimi in izobraževalnimi elementi ustvarja »skupnosti prakse« (Wenger, 1998). Te skupnosti prakse se ustvarjajo med učenci, njihovimi izobraževalci in ljudmi, ki živijo v njihovi skupnosti ali jo obiskujejo. Wenger pojem »skupnosti prakse« razdeli tako, da izpostavi tri strukturne elemente, ki jih je mogoče najti v takšnih skupnostih. Prvi je domena ali področje skupnega raziskovanja, drugi je skupnost ali okolje, v katerem se gradijo odnosi, tretji pa praksa ali skupek znanja, metod, orodij, primerov in zgodb. Če bi morali »skupnost prakse«, kot jo je opisal Wenger, povezati z zaporniškim projektom, bi bil posameznik zapornik, ki je tudi učenec, ki ga skupaj s sošolci zanima skupno področje znanja, tj. projekt, ki vodi do nekega rezultata. Razredi in delavnice v zaporu ter zaporniški uslužbenci, zaporniki, ki ne sodelujejo v projektu in živijo v ustanovi, ter družine učencev zunaj zaporniških zidov tvorijo skupnost in okolje, s katerimi in kjer se gradijo odnosi. Pripovedi, ki se pripovedujejo, uporabljeni viri ter materiali in oprema, ki se uporabljajo pri projektu, so praktični del skupnosti prakse.

Žalosten element je dejstvo, da učenci v zaporih nimajo dostopa do interneta. To odpravlja vidik »skupnosti«, ki jo je mogoče najti na spletu, ter tako ne omogoča ustvarjanja odnosov med učenci znotraj institucije in zunaj nje v »resničnem svetu«. Zunanja skupnost lahko služi kot učinkovita in inovativna vloga za motivacijo, zagotavljanje informacij, usmerjanje in mentorstvo.

Ali projektno učenje deluje?

Vprašanje, ali PjBL deluje, je vredno pozornosti. Več kot štiri desetletja raziskav in dokazov kažejo, da je PjBL učinkovito pri razvijanju poglobljenega razumevanja vsebine, hkrati pa povečuje učne dosežke in motivacijo za učenje. Raziskave, opravljene v zadnjih letih, so pokazale, da je PjBL lahko učinkovitejše, bolj rezultativno, praktično in uporabno kot tradicionalni pouk (Wurdinger, 2005; Kun Yong idr., 2019; Langran idr., 2020). Izboljšuje namreč učne dosežke učencev, zagotavlja dolgoročno ohranjanje znanja, razvija učinkovite spretnosti in kompetence ter krepi obvladovanje spretnosti 21. stoletja, kot so kritično mišljenje, komunikacija, sodelovanje, ustvarjalnost in inovativnost.

Projekti v okviru zapora učencem omogočajo, da se spremenijo. Služijo kot proces rasti, v katerem učenci spoznajo, da je končno delo rezultat načrtovanja, spraševanja, samodejnega razmišljanja, izmenjave idej in tehničnih sposobnosti. Celoten proces temelji na dialogu, ki je mogoč, ker učenci in vzgojitelj/usmerjevalec gradijo lojalno okolje, ki pomaga vzpostaviti zaupanje med vsemi člani skupine. Projekti, ki potekajo v zaporu, učencem pomagajo doseči ali izboljšati mehke veščine, delo v skupini, dokončanje naloge, spoštovanje drugih članov skupine, upoštevanje rokov, upoštevanje časovnega razporeda in podobno.

Reference

- Cavallo, D. (1981) *Muscles and Morals: organized playgrounds and urban reform, 1880-1920*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Crawford, M. B. (2010). *Shop class as soulcraft: An inquiry into the value of work*. New York: Penguin Press.
- Cremin, L.A. (1961) *The Transformation of the School: progressivism in American Education, 1876-1957*. New York: Random House.
- Dewey, J. (1900) *The School and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dewey, J. (1916) *Democracy and Education*. New York: Macmillan.
- Dias, M., & Brantley-Dias, L. (2017). Setting the Standard for Project Based Learning: A Proven Approach to Rigorous Classroom Instruction. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 11(2).
- Dodd-Nufrio, A. T. (2011). Reggio Emilia, Maria Montessori, in John Dewey: Dispelling teachers' misconceptions and understanding theoretical foundations. *Early Childhood Education Journal*, 39(4), 235-237.
- Efendi, Raimon & Sanjaya, Roni. (2017). *Implementation of Project Based Learning: Research Overview*.
- Katz, L. G. (1996). Child development knowledge and teacher preparation: Confronting assumptions. *Early Childhood Research Quarterly*, 11(2), 135- 146.
- Kautsar, Irwan & Sarno, Riyanarto. (2019). A Supportive Tool for Project Based Learning and Laboratory Based Education. *International Journal on Advanced Science, Engineering and Information Technology*. 9. 630. 10.18517/ijaseit.9.2.7067.
- Kilpatrick, W.H. (1925) *Foundations of Method: informal talks on teaching*. New York: Macmillan.
- Kraus, J. I., in Boss, S. K. (2017) *Thinking through project-based learning: Guiding deeper inquiry*. Los Angeles: Sage Publications.

Langran, E., & DeWitt, J. (2020). How and why placed-based learning works. Navigating Place-Based Learning, 25–54. https://doi.org/10.1007/978-3-030-55673-0_2

Lave, J., & Wenger, E. (1991) Situated Learning: legitimate peripheral participation. New York: Cambridge University Press.

Mascolo, M. F. (2009). Beyond student-centered and teacher-centered pedagogy: Teaching and learning as guided participation. *Pedagogy and the Human Sciences*, 1(1), 3-27.

Matthew. (2009, May 21). The Case for Working With Your Hands. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2009/05/24/magazine/24labor-t.html>

Miller, A. (2018). Using Project-Based Learning to Drive Inquiry and Student Questioning. *Social Education*, 82(2), 114–116.

Nation, M. L. (2008). Project-based learning for sustainable development. *Journal of Geography*, 107(3), 102111.

Ng, K. Y., & Chung, E. C. (2019). Project-Based Learning and why it works: A student perspective. *Engineering Grand Challenges in Scholar Programs*, 33–37. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3579-2_3

PBLWorks. (n.d.). Retrieved from <https://www.pblworks.org/>

Phyllis C. Blumenfeld, Elliot Soloway, Ronald W. Marx, Joseph S. Krajcik, Mark Guzdial & Annemarie Palincsar (1991) Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning, *Educational Psychologist*, 26:3-4, 369-398

Railsback, J. (2002). Project based instruction: Creating excitement for learning, planning and program development. Portland, Oregon: North West Regional Educational Laboratory.

Thomas D., Enloe W., in Newell R. (2005) *The Coolest School in America*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Wenger, E. (1998) *Communities of Practice: learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wolk, S. (1994). Project-based learning: Pursuits with a purpose. *Educational Leadership*, 52(3), 42. Retrieved from <https://www-proquest-com.ejournals.um.edu.mt/trade-journals/project-based-learning-pursuits-with-purpose/docview/224845641/se2?accountid=27934>

Wurdinger, S. (2005). Experiential learning: Why project-based learning works. *The coolest school in America: How small learning communities are changing everything*, 73-84.

Wurdinger, S., & Enloe, W. (2011). Cultivating life skills at a project-based charter school. *Improving Schools*, 14(1), 84-96.